

BEDEN TERBİYESİ

Erken Dönem Türk Spor Politikalarının Sosyo-Politik Temelleri

Bütün toplumsal alanları kontrol altında tutmaya çalışan Cumhuriyet yönetimi, toplumsal hâkimiyetinin artmasına paralel olarak beden eğitimi ve sporu da denetimi altında tutmaya çalışmıştır. Başlangıçta daha liberal temellerde yapılan sporif teşkilatlar, zamanla devlet denetimi altına sokulmuş ve özellikle spor kulüpleri sıkı bir takip altına alınmıştır. Devlet denetiminde yapılan yaygın kamp uygulamaları dönemin ruhuna uygun olarak çocuk ve gençlerin bedensel gelişimlerini sağlamalarına hizmet ettiği kadar, onların kurucu ilkelere bağlı bireyler olmasını da sağlamayı esas almıştır. Bu gelişmeleri beden eğitimi ve spor politikalarının zamanla daha çok otoriterleşmesi olarak yorumlamak yerine, resmi ideolojinin bütün toplumsal alanlara hâkimiyetinin bir sonucu olarak okumak daha doğru olacaktır.

Günümüzdeki spor politikalarını ve bu politikalara yönelik eleştirileri daha sağlıklı değerlendirebilmek açısından ilk dönem politikalarını doğru anlamak ve yorumlamak son derece önemlidir. Beden eğitimi ve spor alanında kuruluş döneminde oluşturulan birçok yapının günümüze kadar uzandığı dikkate alındığında, bu dönemi nesnel bir yaklaşımla değerlendirme girişimleri daha çok değer kazanmaktadır.

Yakın tarihe dair gerçeklikleri ideolojik tarafgirlik parantezinin dışında durmayı başararak değerlendirmek, yeni üretilecek politikaların da sağlıklı temellere dayandırılabilmesi açısından son derece önemlidir.

Spor Yayınevi
ve Kitabevi

BEDEN TERBİYESİ

Erken Dönem Türk Spor Politikalarının Sosyo-Politik Temelleri

MUTLU TÜRKMEN

Spor Yayınevi
ve Kitabevi

BEDEN TERBİYESİ Erken Dönem Türk Spor Politikalarının Sosyo-Politik Temelleri / Mutlu TÜRKMEN

Beden Terbiyesi: Erken Dönem Türk Spor Politikalarının Sosyo-Politik Temelleri

Mutlu TÜRKMEN

Spor Yayınevi ve Kitabevi
Ankara, 2018

**BEDEN TERBİYESİ: ERKEN DÖNEM TÜRK SPOR
POLİTİKALARININ SOSYO-POLİTİK TEMELLERİ**
Mutlu TÜRKMEN, Spor Yayınevi ve Kitabevi, Ankara 2018

Spor Bilimi Araştırmaları Dizisi: 37

ISBN: 978-605-81186-4-5
Yayına Hazırlık: Yeter AYALP
Basım Dumat Ofset (0312) 278 82 00

©2018-2022 Spor Yayınevi ve Kitabevi

Bu kitabın bütün hakları Spor Yayınevi ve Kitabevine aittir. Yayınevinin yasal izni olmaksızın kitabın tümünün ya da bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yolu ile basımı, yayımı, çoğaltılması ve dağıtımını, internet, CD, DVD gibi sayısal sistem ile dağıtımını ve yayınlanması yapılamaz. Şekil, grafik, fotoğrafların kullanımı yayınevinin iznini gerektirmektedir.

Kütüphane Bilgisi

Beden Terbiyesi: Erken Dönem Türk Spor Politikalarının Sosyo-Politik Temelleri, Mutlu TÜRKMEN, Ankara: Spor Yayınevi ve Kitabevi 202 sayfa, 13,5×19,5 cm ISBN: 978-605-81186-4-5
Spor Bilimi Araştırmaları Dizisi: 37

Spor Yayınevi ve Kitabevi
Ömer Seyfettin sok NO:12
Maltepe/ANKARA
<http://www.sporyayinevi.com>
E-Posta: info@sporyayinevi.com
Tel: 0 (312) 222 67 17
Sertifika No: 22257

Mutlu Türkmen

1973 yılında Gümüşhane'nin Şiran İlçesi Arıtış Köyü'nde doğdu. Sırasıyla Arıtış Köyü İlkokulu, Ankara Karşıyaka İlkokulu, Ankara Özel Yükseliş Lisesi ve Ankara Yenimahalle Mustafa Kemal Lisesi'nde öğrenim gördü. Hacettepe Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünde lisans, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Trafik Planlaması ve Uygulaması ve Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor anabilim dallarında yüksek lisans tamamladı. Ardından ilk olarak Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri (Tefsir) anabilim dalında doktora programını tamamladı. Aynı enstitüde Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi anabilim dalında doktora öğrenimine başladı, ancak ders döneminden sonra askerlik görevi nedeniyle bu programa ara verdi. Askerlik vazifesini İstanbul Maslak 3. Koloruda tamamladıktan sonra bu programa devam etmeyip, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor anabilim dalında doktora öğrenimine başladı ve 2012 yılında öğrenimini tamamladı.

Türkmen, 1997-2011 yılları arasında Kırıkkale Üniversitesi'nde İngilizce Okutmanı olarak görev yaptı. 2011 yılında Bartın Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu'nda kurucu öğretim elemanı olarak görev aldı. Aynı okulda sırasıyla Müdür Yardımcısı ve Rekreasyon Bölüm Başkanı görevlerini üstlendi. 2015 yılında Spor Bilimleri alanında doçent unvanı alan Türkmen, halen Bartın Üniversitesi'nde bölüm başkanı öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Türkmen, 1984-1998 yılları arasında ulusal ve uluslararası düzeyde yarışmacı sporcu olarak Taekwondo sporuyla ilgilendi. Daha sonra Türkiye'de ve kısa sürelerle Bosna Hersek'te antrenörlük görevleri üstlendi. 1994 yılından itibaren Badminton sporuyla da ilgilenen Türkmen, bu branşta da kısa süreyle lisanslı sporcu olarak yarışmalara katıldı. Türkiye Badminton Federasyonunda milli takım antrenörlüğü ve teknik kurul üyeliğinin yanı sıra, Squash branş sorumlusu olarak görev yaptı. 2005 yılındaki kuruluşundan itibaren Türkiye Bocce Bowling ve Dart Federasyonunda Başkan Vekili olarak 13 yıl görev yaptıktan sonra, 2018 yılında bu federasyona başkan seçildi. Uzun yıllar birçok uluslararası federasyonda yönetim kurulu ve teknik kurul üyesi olarak görev yaptı ve yine 2018 yılında Uluslararası Bocce Konfederasyonu (CBI) Başkanlığına seçildi. Türkmen, Türk Spor Tarihinde uluslararası federasyon başkanlığına seçilen ikinci kişi olmuştur.

Sporda bilimsel çalışmalarda da etkin bir biçimde yer alan Türkmen, çok sayıda Uluslararası Bilimsel Etkinlikte düzenleme kurulu başkanı ve genel sekreter olarak görev üstlenmiştir. Ayrıca halen uluslararası indeksli ve İngilizce yayımlanan International Journal of Science Culture and Sport (IntJS-CS) dergisinin baş editörlüğünü yürütmektedir.

Evli ve biri kız biri erkek olmak üzere iki çocuk babasıdır.

Önsöz

Cumhuriyetin ilk yıllarında çocukların ve gençlerin eğitime büyük bir önem verilmiş ve Türk milli eğitim sistemi, milliyetçi ve devletçi bir temel üzerinde yapılandırılmaya çalışılmıştır. Ancak ilerleyen yıllarla birlikte, Dünyadaki ekonomik ve politik gelişmelere paralel olarak eğitim sistemi daha belirgin bir biçimde devletçi bir nitelik kazanmış, eğitimle ilgili tüm alanlar devletin doğrudan denetimi altına alınarak, kurucu ilkelere bağlı vatandaşlar yetiştirilmesi temel bir öncelik olarak benimsenmiştir.

Özellikle 1930'lu yıllar eğitimle ilgili önlemlerin her yönüyle daha belirgin hale geldiği ve bu alanın kesin bir biçimde devletin denetimi altına alındığı bir dönem olmuştur. Bu denetim hem hazırlanan parti programlarında hem de yasal düzenlemelerde kendini bariz bir biçimde göstermiş, bütün bu düzenlemelerde ulus-devlet nosyonu kuvvetli bir biçimde vurgulanmaya başlanmıştır. Bu düzenlemelerin en önemlilerinden bir tanesi de müfredatta yapılan düzenlemelerdir. 1930'lu yıllarda, coğrafya, tarih, vatandaşlık, yurt bilgisi gibi dersler ileri derecede ideolojik bir içerikle kurgulanarak, toplumun ulus-devlet etrafında bütünleşmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

İmparatorluğun çöküşünü takip eden süreçte ulus-devlet nosyonu üzerinde yükseltilmek istenen yeni Cumhuriyetin yöneticilerinin olağanüstü şartlar altında görev yaptıkları hatırd tutulduğunda, eğitimin tüm unsurlarını pragmatik bir yaklaşımla ele almaları daha anlaşılabilir hale gelmektedir. Bu pragmatizm de doğal olarak Cumhuriyetin kuruluş ilkeleri ekseninde oluşturulan resmi ideolojiye (Kemalizm) hizmet etmiştir.

Bütün toplumsal alanları kontrol altında tutmaya çalışan Cumhuriyet yönetimi, toplumsal hâkimiyetinin artmasına paralel olarak beden eğitimi ve sporu da denetimi altında tutmaya çalışmıştır. Başlangıçta daha liberal temellerde yapılan sportif teşkilatlar, zamanla devlet denetimi altına sokulmuş ve özellikle spor kulüpleri sıkı bir takip altına alınmıştır. Devlet denetiminde yapılan yaygın kamp uygulamaları dönemin ruhuna uygun olarak çocuk ve gençlerin bedensel gelişimlerini

sağlamalarına hizmet ettiği kadar, onların kurucu ilkelere bağlı bireyler olmasını da sağlamayı esas almıştır. Bu gelişmeleri beden eğitimi ve spor politikalarının zamanla daha çok otoriterleşmesi olarak yorumlamak yerine, resmi ideolojinin bütün toplumsal alanlara hâkimiyetinin bir sonucu olarak okumak daha doğru olacaktır.

Günümüzdeki spor politikalarını ve bu politikalara yönelik eleştirileri daha sağlıklı değerlendirebilmek açısından ilk dönem politikalarını doğru anlamak ve yorumlamak son derece önemlidir. Beden eğitimi ve spor alanında kuruluş döneminde oluşturulan birçok yapının günümüze kadar uzandığı dikkate alındığında, bu dönemi nesnel bir yaklaşımla değerlendirme girişimleri daha çok değer kazanmaktadır.

Yakın tarihe dair gerçeklikleri ideolojik taraflı parantezinin dışında durmayarak başarılar değerlendirerek, yeni üretilecek politikaların da sağlıklı temellere dayandırılabilmesi açısından son derece önemlidir.

Bu vesileyle, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde doktora öğrencisi olarak bulunduğum 2006-2007 eğitim-öğretim yılında şahsıma yakın ilgi göstererek sporun siyasal izdüşümüne dair güçlü bir merak duymamı sağlayan merhum Prof. Dr. Kurthan Fişek hocayı rahmet ve minnetle yâd ediyorum. Ayrıca, Gazi Üniversitesinde 2011 yılında tamamladığım "Siyasal Toplumsallaşma Aracı Olarak Beden Eğitimi ve Spor; İşçi Sporları ve Türkiye'deki Etkileri (1923-1938)" başlıklı doktora tez çalışmam için yapmış olduğum araştırmanın bir parçası niteliğindeki bu eserin oluşmasında yapıcı eleştirileri ve teşviği sebebiyle Prof. Dr. Hayati Beşirli'ye ve tez danışmanım Prof. Dr. Mehmet Güçlü'ye şükranlarımı arz ediyorum.

Mutlu TÜRKMEN

İçindekiler

ÖNSÖZ.....	4
GİRİŞ.....	9
1 BÖLÜM TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN SİYASÎ VE İDEOLOJİK TEMELLERİ	15
2 BÖLÜM EKONOMİ POLİTİKALARI VE ÇALIŞMA YAŞAMI	27
3 BÖLÜM ATATÜRK'ÜN SPOR ANLAYIŞI	35
4 BÖLÜM BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR EĞİTİMİ POLİTİKALARI	47
5 BÖLÜM CHP VE HÜKÜMET PROGRAMLARINDA BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR	57
6 BÖLÜM BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ÖRGÜTLENMELERİ	63
6.1. Ulusal Spor Teşkilatları: TİCİ, TSK ve BTGM.....	64
6.2. Beden Eğitimi ve Sporla İlgili Diğer Teşkilatlar.....	84
Türk Ocakları.....	85
Halkevleri.....	89
Köy Enstitüleri.....	93
Spor Kulüpleri.....	95
YMCA (Genç Erkek Hıristiyanlar Cemiyeti).....	97

7 BÖLÜM	BEDEN EĞİTİMİ VE SPORUN SİYASAL TOPLUMSALLAŞMA İŞLEVLERİ	101
	7.1. Biyo-Politika Aracı Olarak Beden Eğitimi ve Spor.....	114
	7.2. Militer Bir Araç Olarak Beden Eğitimi ve Spor.....	126
	7.3. İş Yaşamında Verimlilik Aracı Olarak Beden Eğitimi ve Spor.....	133
	7.4. Ahlaki Düzenleyici Olarak Beden Eğitimi ve Spor ve Profesyonellik Tartışmaları.....	138
	7.5. Beden Eğitimi ve Spor Bayram ve Şenlikleri.....	147
	7.6. Kadınların Siyasal Toplumsallaşma Aracı Olarak Beden Eğitimi ve Spor.....	158
8 BÖLÜM	BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR POLİTİKALARINDA YABANCI ETKİLER	165
	8.1. Alman (Nasyonal-Sosyalizm) Etkisi.....	169
	8.2. SSCB (Komünizm) Etkisi.....	174
SONUÇ		183
KAYNAKLAR		191
DİZİN		201

GİRİŞ

Çağdaş Türk sporunun örgütlenmesinde, beden eğitimi ve spor politikalarının belirlenmesinde Cumhuriyetin ilk yıllarına karşılık gelen dönemin iyi incelenmesi gerekmektedir. Zira bu dönemde atılan tohumlar, bu dönemde ortaya konulan yönetim, kültür ve eğitim anlayışı etkisini günümüze kadar taşımıştır. Cumhuriyetin ilk dönemindeki beden eğitimi ve spor politikalarını iyi anlamadan, günümüze sağlıklı okumak ve geleceği de başarılı bir biçimde kurgulamak mümkün olmayacaktır.

Cumhuriyetin kuruluş yıllarına ve Atatürk'ün liderlik dönemine karşılık gelen 1920 ve 1930'lu yıllar, sadece ülkemizde değil tüm dünyada önemli siyasal ve toplumsal dönüşümleri de beraberinde getirmiştir. İki Dünya Savaşı arasında başta kıta Avrupası olmak üzere tüm dünyada hızlı bir değişim yaşanmıştır. Yeni kurulan çağdaş Türkiye Cumhuriyeti de bu değişime bir biçimde uyum sağlamaya çalışmış, varlığını korumak ve güçlendirmek adına tüm bölgesel ve küresel siyasal hareketlerle ilişki içerisinde olmaya önem vermiştir. Bu dönemde Mustafa Kemal

Atatürk önderliğinde kurulan Cumhuriyet Türkiye'sinin en önemli çalışmalarından birisi de, genç nüfusa sahip Türk toplumunun, bedenen, ruhen ve zihnen sağlıklı bir biçimde gelişmesini temin edecek, kurucu ideolojinin esaslarını benimsetecek bir eğitim sistemi kurmak olmuştur.

İmparatorluk döneminden kalma müttefikimiz Almanya ile Cumhuriyetin İttihatçı kökenli yönetici kadrosu sıkı bir ilişki içerisinde bulunduğundan, Cumhuriyetin ilk döneminde tüm sosyal ve siyasal politikalarda Alman etkisine rastlamak doğal karşılanmalıdır. Bu dönemde çok sayıda Alman uzman Türkiye'ye davet edilmiş, ayrıca çok sayıda Türk uzman ve yönetici de Almanya'ya ziyaretlerde bulunmuştur. Benzeri bir ilişki ise farklı bir bağlamda Sovyetler Birliği ile kurulmuştur. İmparatorluk bakiyesi olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin yöneticileri, yine bir İmparatorluk bakiyesi olarak kurulan Sovyet Rusya ile arasında birçok benzerlik kurmuştur. Adeta birer halk devrimi neticesinde meydana gelen iki ülkenin halkları arasında da sıkı ilişkiler kurulması istenmiş ve bu çerçevede birçok karşılıklı antlaşma imza edilmiştir.

Her iki ülkenin de yeni Türkiye'nin sosyal politikaları üzerindeki etkileri açık bir biçimde gözlemlenmekle beraber, bu politikalar içerisinde beden eğitimi ve spor daha görünür bir alan oluşturmaktadır. Türkiye'de temeli atılan ilk beden eğitimi öğretimi verilen kurumlarda öncelikli olarak Alman öğretim kadrolarına yer verilmesi, Sovyet ve Alman spor uzmanlarının yaptıkları periyodik ziyaretler ve özellikle Sovyet takımlarıyla baskılara rağmen ısrarla sürdürülen karşılıklı faaliyetler bu görünür alanın en güzel örneklerini oluşturmaktadır.

Bütün bu zengin tarihi arka plana rağmen, Türkiye'de spor bilimcileri, sporun sosyolojik boyutlarına yeterince ilgi göstermemiştir. Dahası bu çerçevede yapılan araştırmaların birçoğu, spor bilimcileri tarafından değil, sosyoloji, felsefe, tarih, iletişim, yönetim, vb. alanlarda yetişmiş

bilim adamlarınca yürütülmüştür. İşçi sporları ve daha genel anlamıyla spor-siyaset ilişkisi de üzerinde birçok araştırma yapılması gereken bir konu olarak spor bilimcilerinin önünde durmaktadır. Bu olumsuz tabloya rağmen son dönemlerde spor sosyolojisi, spor tarihçiliği ve spor felsefesi başta olmak üzere, sporun diğer sosyal alanlarla buluşturulduğu umut verici çalışmalara da rastlanılmaktadır. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi bu çalışmalar genellikle spor bilimcilerce değil, diğer alanlarda çalışan bilim adamlarınca yapılmıştır.

Bu araştırmada yeni kurulan Cumhuriyetin üzerine inşa edildiği siyasi ve felsefi temeller üzerinde durulmuş, yeni oluşturulan ulus kimliği belirleyecek ilkeler ve dönemin ekonomi politikalarının sosyal ve kültürel politikalara etkisi ele alınmıştır. Bunun ardından Atatürk'ün beden eğitimi ve spora bakışı aktarıldıktan sonra, CHP ve hükümetin spor politikaları ve gençlik ve sporla ilgili örgütlenmelere yer verilmiş, daha sonra da beden eğitimi ve spor politikalarının siyasal toplumsallaşma bağlamındaki faydacı işlevleri üzerinde durulmuştur. Bölümün sonunda ise bu politikaların üzerindeki Alman ve Sovyet etkilerinin izleri sürülmüş ve nihai olarak da nesnel bir yaklaşımla Kemalist ideolojinin yeni ulusu üzerinde inşa etmeye çaba gösterdiği siyasî ve toplumsal temellerin fizikî kültür politikaları dolayımındaki dışavurumları belirlenmeye çalışılmıştır.

Ülkemizde son dönemde siyasi erkin eliyle yapılan sistem değişikliği çalışmaları, Anayasa değişiklikleri, eğitim sistemindeki tartışmalar, Cumhuriyetin sembollerini yoğun bir biçimde taşıyan 19 Mayıs törenlerinin iptali veya biçimsel değişikliği, öğrenci andının kaldırılması, yeni bir gençlik profilinin oluşturulması çabaları, kültür politikalarının yeniden yorumlanmasına bağlı olarak yapılması önerilen yasal düzenlemeler, futbol ve şike bağlamında gündemi meşgul eden sporda şiddet ve yozlaşma tartışmaları, ülkemizin sürekli aday olmasına rağmen ev sahibi

olmasına izin verilmeyen mega spor olayları (Olimpiyat Oyunları ve Euro 2024 gibi) ve benzeri birçok konu, Türk toplumunun sosyolojik anlamda önemli bir kırılmaya/dönüşüme maruz kaldığını/uğradığını göstermektedir. Adeta bir örümcek ağı gibi iç içe geçmiş bütün bu konuların, bütün bu gelişmelerin sağlıklı bir okuması, tarihi referansların doğru anlaşılması ve bu referansların güncel ve küresel bağlam içerisinde yeniden yorumlanabilme becerisi ile ilişkilidir.

Her ne kadar da bizim araştırmamızın amacı günümüz gelişmelerini tarihsel bir arka plan içerisinde ortaya koyarak tartışmak değilse de, bu arka planın güncel gelişmelerin okunmasında önemli faydalar sağlayacağı yadsınmamalıdır. Bu araştırma, günümüz spor yöneticileri ve spor politikasını yapan siyasetçiler olmak üzere, sporla ilgili tüm paydaş kişi ve kurumlara, ticarileşmenin getirdiği büyük bir yozlaşmaya maruz kalan beden kültürü ve spor alanının yeniden okunması ve toplumun çoğunluğunun faydasına olacak şekilde yeniden yapılandırılması için önemli bir zemin oluşturacaktır.

Türkiye'deki beden eğitimi ve spor politikalarının siyasal toplumsallaşma aracı olarak kullanılması bağlamında ele alınan beden eğitimi ve spor teşkilatları ise, ulusal ölçekte etkili olan başlıca örgütlerdir. Araştırmanın kapsamı dışında kalan çok sayıda sportif oluşum, kuruluş, etkinlik de belki konu açısından kullanışlı ipucu ve verilere sahiptir. Ancak araştırmada yazın taramasında başvuru alan çok sayıda kaynak ve özellikle de bu kaynaklar üzerinden ulaşılan ikincil kaynak niteliğindeki arşiv belgeleri ile yetinilmiştir. Zira bu araştırma konuya dair genel bir çerçeve sunmayı benimsemiş, konunun her bir boyutunun derinlemesine analizi için okuyucularında da merak uyandırmayı amaç edinmiştir.

Bu araştırma tarihsel bir dönem ile sınırlı tutulmuştur. 1923-1938 yılları arası olarak belirlenen bu dönemin bir dizi anlamı bulunmaktadır. Bu dönem, Atatürk'ün Cumhuriyet Türkiye'sinin liderliğini üstlendiği zaman dilimine karşılık gelmektedir. Bu zaman dilimi, "erken Cumhuriyet dönemi" veya "tek parti dönemi" olarak da adlandırılan dönemin de ilk dilimidir. Aynı şekilde bu dönem Cumhuriyet tarihine damgasını vuran üç ulusal spor örgütünün (Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı [TİCİ], Türk Spor Kurumu [TSK] ve Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü [BTGM]) ortaya çıktığı bir dönemdir. Uluslararası karşılık açısından da bu yıllar kaba hatlarıyla iki Dünya Savaşı arası dönemi kapsamaktadır.

Araştırmada belirlenen yıllar (1923-1938), kesin başlangıç ve bitiş noktaları olmaktan ziyade, çalışmamızın yoğunlaştığı dönemin başlangıç ve bitiş noktalarıdır. Bu yılların seçilmesi Cumhuriyetin kurulması ve Atatürk'ün öldüğü yılı temsil etmesi açısından önemlidir. Ayrıca bu yılların arasındaki tarihi dönemin konuyla ilişkisine dair çok yönlü anlamlarına yukarıda işaret edilmiştir. Ancak tarihsel toplum analizlerinin keskin başlangıç ve bitiş noktası olmayacağı hatırdan çıkarılmamalıdır. Toplumsal olaylar, adeta yaşayan birer organizma gibi zaman içerisinde gelişir ve şekillenir; belirli bir süreklilik arz eder. Araştırmada ele alınan bütün konular tarihsel düzlem içerisinde devamlılığı olan, Osmanlı İmparatorluğu'nun reform çabalarına sahne olduğu Tanzimat'tan başlayıp, İkinci Meşrutiyetle ivme kazanan, bir sonraki adımda ise Cumhuriyetin kuruluş dönemine uzanan konulardır. Bu organik toplumsal gerçekliği atlayıp, Kemalist ideolojinin kurucularının günün şartlarına bağlı olarak yaptığı gibi Osmanlı dönemine ait bütün referansları göz ardı etmek, günümüz araştırmacıları için önemli bir yanılsama olacağı gibi, toplumsal olguların gerçekliğini de ortadan kaldırmayacaktır.

Günümüz sporunun dünya çapında dünyada en etkin unsuru, Türkiye’de ise tüm beden eğitimi ve spor politikalarını baskılayan başat unsuru olan futbol ise araştırmada sınırlı bir biçimde ele alınmıştır. Zira erken Cumhuriyet dönemi fizik kültür anlayışı, beden terbiyesi ve sporu özdeleştirmiş, bu dönemde sporun yarışmacı, rekabetçi, saldırgan ve bireysel yönleri bastırılarak, beden terbiyesi bağlamında biçimlendirilmiş ve bu yaklaşım dolayısıyla yozlaştırıcı özellikleri ön plana çıkan futbol Kemalist elit tarafından dışlanmıştır.¹

¹ Akın, Y. (2004). *Gürbüz ve Yavuz Evlatlar: Erken Cumhuriyet’te Beden Terbiyesi ve Spor*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 47.

1. BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN SİYASÎ VE İDEOLOJİK TEMELLERİ

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde karşılaştığı ulusçuluk cereyanı, İmparatorluğun bağılı unsurlarının hızlı bir biçimde ayrılık hareketlerine girişmeleri ile sonuçlanmıştır. Bu girişimler sonucunda dağılma süreci hızlanan Osmanlı Devleti içerisinde, ülkeyi korumak adına farklı görüşler ortaya atılmıştır. Ülkeyi bir arada tutmak için benimsenen görüşlerden Pan-İslamizm, gayrimüslim unsurları kuşatıcı bir düşünce olmadığı için etkili olamamış ve II. Abdülhamit'ten sonra bu görüş etkisini yitirmiştir. Bu dönemde ön plana çıkan bir diğer düşünce Osmanlılık olmuş ama bu düşünce de İmparatorluğun dağılması sürecinde gayrimüslim unsurlar gibi, Müslüman unsurların da ayrılıkçı cereyanlara kapılması nedeniyle toparlayıcı bir işlev görmemiştir. İmparatorluğun son döneminin üçüncü önemli düşüncesi ise Türkçülüktür. Özellikle İttihatçıların başını çektiği Türkçülük düşüncesi Balkan Savaşları döneminde etkin bir akım haline gelmiştir.

Fransız İhtilali'ndan sonra yayılan "milliyetçilik" akımları çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı İmparator-

luğunda başlangıçta karşılık bulamasa da, İmparatorluğu oluşturan ulusların tek tek kopmasıyla, asil unsur olan Türk toplumunda da ulusçuluk (Türkçülük) cereyanları baş göstermeye başlamıştır. Bu çerçevede İmparatorluk içerisindeki etnik unsurlar içerisinde ulusçuluk hareketi en son Türkler arasında yaygınlaşmıştır.² Bu bağlamda, İmparatorluğun dağılmasının ve ardından Türk Devletinin kurulmasının tam anlamıyla ulusçuluğun zaferi olduğunu³ değerlendirmek de bu düşünceye sahip olanlar açısından doğru olacaktır.

İmparatorluğun dağılmasından sonra Cumhuriyet dönemine gelindiğinde, Anadolu'da kurulan yeni Türk devleti, çok boyutlu iç ve dış etkenlere göre kendisine şekil vermek zorunda kalmıştır. Yeni devlet bir yandan İmparatorluktan tevarüs eden ekonomik, siyasal ve toplumsal mirası kendine özgün şartlar altında yeniden üretmek/yorumlamak zorunda kalırken, diğer yandan da küresel düzlemdeki gelişmeleri yakından izleyerek varlığını garanti altına alacak gerçekçi bir dış-politika izlemek durumunda kalmıştır. Doğal olarak yönetici zümre bir yandan bu iç ve dış dengeleri gözetirken, diğer yandan da ülke içerisinde kendi varlığını tahkim edecek ideolojik ve siyasî yapılanmayı sıkı bir denetim altında tutmayı önemsemiştir. Ülkede uygulanacak eğitim ve kültür politikaları belirlenirken, kurucu ideolojinin temel belirleyici olması esas alınmıştır. Zaman içerisinde evrilerek şekil kazanan bu ideolojiyi oluşturan temel dinamikler ise, ilk yıllarda yapılan siyasal ve toplumsal reformlar olmuştur. Bütün bu reformlar dönemin koşullarına bağlı olarak laiklik ve milliyetçilik temelli bir ulus devlet inşasını amaç edinmiştir.

² Özdoğan, G. G. (2002). "Turan'dan "Bozkurt"a, *Tek Parti Döneminde Türkçülük, (1931-1946)*. (çev. İsmail Kaplan) İstanbul: İletişim Yayınları, s. 290.

³ Şeneken, S. (2009). *1930'lu Yıllarda İzmir'de Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, s. 61.

Özellikle henüz milli mücadelenin sürdürüldüğü dönemlerde -özellikle Cumhuriyet öncesi dönemde- siyasal söylemde Osmanlılık ve Müslümanlık gibi geleneksel temaların ön planda tutulmaya devam edildiği dikkatlerden kaçmamalıdır. Dahası bu dönemde siyasal söylemlerde Türklük vurgusundan özellikle kaçınılmıştır. Toplumun bir arada tutacak ortak değerler olarak ise ideolojik yandaşlıkların dışında yurttaşlık bilinci geliştirilmeye çalışılmış ve "saadet ve felakete tam ortaklık", "aynı mukadderatı paylaşma" ve "karşılıksız saygı" gibi temalar öne çıkarılmıştır.⁴

Türkiye Cumhuriyeti'nin hangi bakımlardan Osmanlı geçmişinden bir "kopuş", yeni bir "başlangıç", hangi bakımlardan onun bir "devamı" olduğuna ilişkin tartışmalar, her zaman devam edecektir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, elbette ki, "yeni ve taze" bir başlangıcı simgeliyordu ve ilk kuruluş yıllarında yapılan inkılaplar ve düzenlemeler bu başlangıcın görünümleriydi. Diğer yandan, Cumhuriyet, selevi Osmanlı'dan pek çok unsuru da miras almış ve bir yönüyle onun devamı olmuştur. Osmanlı aydın, bürokrat ve asker kadroları yüzyıldan fazla zamandır, deneme-yanılma yoluyla edindiği tecrübeler ve ideoloji birikimleri ile birlikte Cumhuriyete intikal etmiştir. Cumhuriyetin belki de en büyük şansı, Osmanlıdan parlamenter sistem ile tecrübesi olan yetişmiş "elit bürokrat" kadroları devralmış olmasıdır. Bu kadrolar parlamenter deneyimin olumlu ve olumsuz yanlarını bizzat yaşamış, konuya dair ilkelden edindikleri deneyimlerini Cumhuriyet dönemine aktarma fırsatı bulmuştur. Yine bu kadrolarla beraber, devletin gücünün, bürokrasinin tekelinde bulunduğu dair, "bürokratik ve merkezîyetçi" devlet anlayışı ve uygulaması Cumhuriyete aktarılmıştır.⁵

4 Özbudun, E. (1997). Milli Mücadele ve Cumhuriyetin Resmi Belgelerinde Yurttaşlık ve Kimlik Sorunu. Ed. N. Bilgin, *Cumhuriyet Demokrasi Kimlik*. İstanbul: Bağlam Yayınları, s. 63.

5 Aslan, T. (2008). İkinci Meşrutiyet Düşüncesinin Cumhuriyet'e Tesirleri, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 21, Kütahya, s. 354.

Landau⁶, Türkiye'nin geleceğini belirleme sürecinde verdiği milli mücadelede, Mustafa Kemal'in akıllıca bir önderlik yaparak, tüm duyguları geri planda tutup, saldırgana karşı ülke topraklarının savunması (yurtseverliğe vurguyla) anlayışı halkın desteğini kazanmayı başardığını kaydetmiştir. Dolayısıyla bu düşünce Cumhuriyet kurulurken Mustafa Kemal tarafından yeni bir milliyetçilikle desteklenmeye çalışılmıştır. Bu milliyetçilik anlayışı her ne kadar da İmparatorluğun son dönemindeki Türkçülük ve Turancılık ideolojilerinden faydalanmışsa da, Mustafa Kemal ve arkadaşları milliyetçiliği, yurtseverliği esas alan yeni bir temelde tanımlamıştır. Bu yeni anlayış, Mustafa Kemal'in 1921 yılı başında Eskişehir'de yaptığı bir konuşmasında, "Ne İslamcı bir birlik, ne de Turancılık bizim için bir öğreti ya da mantıklı siyasa oluşturamaz" sözüyle ifade edilmiştir. Dolayısıyla Cumhuriyet döneminin milliyetçilik anlayışı aslında Osmanlı döneminde cerayan eden anlayışlardan daha farklı olarak yurttaşlık bilinci üzerinde temellendirilmeye çalışılmıştır.

Bu nedenle Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda, "Türkiye Devleti" ibaresi, etnik kökeni, dili ve kültürü ne olursa olsun, belli bir siyasal coğrafya (Misak-ı milli sınırları) içinde yaşayan insanların siyasal birleşmesinin en üst noktası olmasını ve yeni devletin kucaklayıcılığını ifade etmiş ve bu dönemde milliyetçi bir söylemden özellikle kaçınılmıştır.⁷ Yurttaşlık bilincinin tahkim edilmeye çalışıldığı ilk yıllarda geleneksel imparatorluk mirası yadsınmamış, aksine bu mirastan toplumsal birliği sağlamak için faydalanılmıştır.

Ancak milli mücadele sonrası dönemde rejim konsolide oldukça, milli mücadele döneminin çok kimliliğinin ve çeşitlilik içinde birliğini vurgulayan çoğulcu söylem giderek yerini Türk milliyetçiliği vurgusuna bırakmıştır.⁸

⁶ Landau, J. M. (1999). *Pantürkizm*. (çev. Mesut Akın), İstanbul: Sarmal Yayınevi, s. 111-112.

⁷ Parla, T. (1992). *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları Cilt: 3, Kemalist Tek Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Ok'u*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 190.

⁸ a.k., s. 66.

Millî kimliğe ilişkin bu tartışma ya da "kimlik mühendisliğinin" yapılamadığı "Kurtuluş Dönemi"nin ardından, millî devlet inşasına dönük siyasî tasfiyelerle beraber, homojen bir millet inşa etme sürecinin gereği olarak, sabit bir millî kimlik ortaya çıkarılmaya başlanmıştır.⁹ Bu süreçte Kemalizm, bir modernite projesi olarak "bir millî devlet olarak modern toplum" kavramının ne maddî ne de kurumsal temelini içermeyen bir toplumsal formasyonu modern bir millete dönüştürmeyi amaçlayan bir toplumsal mühendislik projesidir. "Modern Türkiye Kurmak" olarak adlandırılan bu projenin batı düşüncesinin esasında yatan rasyonalizmi kabul eden bir çağdaşlaşma istemi olarak düşünebiliriz.¹⁰ Böylelikle Kemalizm ideolojisinde klasik anlamda din ve devletin birliği, yerini millet ve devletin birliğine bırakmıştır.¹¹

Şüphesiz tarihsel bağlamın, 1920'lerde yeni Türk devletin ulus-devlet formunda kendini göstermesine uygun bir zemin hazırladığı da bir gerçektir. Bu süreçte batıdaki siyasal anlamda yenilikçi düşüncelerin birikimi oluşmuş, oldukça bilenmiş bir devrimci kadro yetişmiştir.¹² Elde kalan son toprak parçası, nüfusun ekserisinin aynı dili konuştuğu, aynı dine inandığı bir coğrafya olmuş, Osmanlıcılık ve İslamcılık akımlarının başarısızlığı sonucunda güçlü bir milliyetçilik akımı gelişmiştir. Bu arada uluslararası alanda siyasî yapılanma biçimi olarak ulus-devlet modelinin revaçta olduğu bir dönem yaşanmaktadır. Ülkesel ve toplumsal bütünlük, tipik bir ulus-devlet özelliğidir.¹³ Görülür-

9 Bora, T. (1996). İnşa Dönemi Türk Millî Kimliği. *Toplum ve Bilim Dergisi*. Sayı: 71, s. 18.

10 Mardin, Ş. (1994). *Türkiye'de Din ve Siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 206.

11 Köker, L. (1996). Kimlik Krizinden Meşruluk Krizine Kemalizm ve Sonrası. *Toplum ve Bilim Dergisi*. Sayı: 71, s. 54.

12 Kongar, E. (2005). *21. Yüzyılda Türkiye*. Ankara: Remzi Kitabevi, s. 109.

13 Şahin, K. (2004). Devletin Varlık Şartları Bağlamında Ulus Devlet Modeli. Ed. A. V. Can ve K. Şahin, *Tarih Siyaset İktisat Yönetim*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları, s. 117.

yor ki dünya tarihinin gelişim istikameti, Cumhuriyetin de biçimlendirilmesinde birinci dereceden etken olmuştur.

Böyle bir tarihi gelişim sürecinin ortasında kurulan yeni Cumhuriyetin yöneticileri de, öncelikli olarak ulus-devletin sağlam temeller üzerinde oturmasına engel olacak her türlü düşüncüyü bertaraf etmeye girişmiştir. Keyder¹⁴, erken dönem Cumhuriyet bürokrasisinin her türlü özgüllüğü ve mahalli özelliği yok etmeyi kendine hedef olarak seçtiğini belirterek, her türlü ideolojinin milliyetçiliğin örtük hedefi haline getirildiğini belirtmiştir. Böylelikle sadece rakip grupların teşkilatlanma esaslarının kökü kazınmış olmakla kalmamış, ulusal bir görünüş bütünlüğü oluşturulmaya çalışılmıştır. Amaç, varlığı garanti altına alınan devletin kendi sınırları içerisinde yeni bir ulus oluşturmaktır. Bu nedenle ulustan daha dar ve daha geniş her türlü sosyal teşkilatlanma biçimine bir tehdit olarak bakılmıştır. Bu anlamda din, hem eski İmparatorluğun meşrulaştırıcı ideolojisi olduğundan hem de (ulus-altı düzeyde) muhalif cemaat gruplarının kullanabilecekleri bir lügatçe olduğundan, iki boyutlu bir kuşkunun kaynağı olarak görülmüştür. Buna karşılık on dokuzuncu yüzyıl Avrupa'sında "gecikmiş" devletler için özel olarak geliştirilmiş bir modernleşme ideolojisi olarak milliyetçilik öne çıkmıştır. Bu nedenle de Türkiye'de ulus-devleti oluşturmanın en etkili yolu olarak laik ve milliyetçi bir söylem esas alınmıştır.

Bununla birlikte, aslında Cumhuriyet dönemini oluşturan anlayışın kökenleri de İmparatorluğun son dönemindeki pozitivist anlayışın bir uzantısıdır. İşte Cumhuriyetin kurucu ideolojisine dönüşen Kemalist ideolojinin bu eklektik yapısına dikkat çeken Gülbahar¹⁵, bu ideolojinin Osmanlı'nın son döneminde başlayan pozitivist anlayışın bir devamı olduğunu tespit etmektedir:

¹⁴ Keyder, Ç. (1989). *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*. (çev. Sabri Tekay). İstanbul: İletişim Yayınları, s. 74.

¹⁵ Gülbahar, G. (2006). *Cumhuriyet Dönemi (1920-1950) Türk Eğitim Sisteminin Felsefi Temelleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, s. 225.

Millî Kurtuluş Savaşı ideolojisinin eklektik niteliği; milliyetçi, dinî ve toplumcu unsurlardan oluşmuştur. Genç Osmanlılar -Jön Türkler - II. Meşrutiyet - İttihat ve Terakki çizgisini takip eden pozitivizm süreci Kemalizm adı altında Cumhuriyet'e devrolmuştur. Atatürkçü düşüncede önemli olan olgulardan halkçılık, aynı zamanda İslamî hâkimiyet teorisine karşı çıkan ve sonunda onun yerini alan bir hâkimiyet teorisidir. Bu yönüyle halkçılık, siyasî iktidarın kaynağının bir bütün olarak -ulus anlamında- halkta olduğunu öngörür ve bir burjuva devriminin cumhuriyetçi ilkesinin temelini teşkil eder. Halkçılık gerek sınıfsal anlamı, gerekse siyasî yönü ile Atatürk'ü pozitivizme yaklaştırır.

Bunun yanı sıra, kendisini insanları kutsallaşmış geleceğin boyunduruğundan kurtarmak için girişilmiş bir özgürleşme hareketi olarak sunan Kemalizm, özellikle İslamiyetle bağlantılandırılan eski emredici normların yerine, laik fakat yine emredici normlar koymuştur.¹⁶ Laik ve milliyetçi esaslara dayandırılan yeni ulus-devlette, muhalif siyasî oluşumlara ise sadece pragmatist bir yaklaşımla izin verilmiş, bunun dışında gerçek anlamda ortaya çıkabilecek her türlü muhalif siyasî hareket engellenmiştir.

Bu çerçevede, Dünya ekonomik buhranı ile birlikte ortaya çıkan muhalif siyasî hareketlerin ve sivil toplum örgütlenmelerinin bastırılmasının tercih edildiğini tespit eden Ural¹⁷, böylelikle ülkedeki kesintisiz tek parti döneminin başladığını belirtmektedir:

¹⁶ Heper, M. (1974). *Bürokratik Yönetim Geleneği*, Ankara: ODTÜ İdari İlimler Fakültesi Yayınları, Ankara, s. 19.

¹⁷ Ural, T. (2008). *1930-1939 Arasında Türkiye'de Adab-ı Muaşeret, Toplumsal Değişme ve Gündelik Hayatın Dönüşümü*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul, s. 23-24.

Türkiye, 1930 yılında gerçekleşen Serbest Cumhuriyet Partisi deneyiminden sonra, 1945 yılında, II. Dünya Savaşı ertesinde ilk sarsılma sinyallerini verene dek, uzun bir tek parti dönemine girmiştir. Daha önce de ülkede bir tek parti rejimi olmasına rağmen bu durum 1925 ve 1930'da, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası ile iki kez kesintiye uğramıştır; dolayısıyla 1930-1945 döneminin farkı, kesintisiz bir tek parti rejimi oluşudur. Bu bağlamda birçok tarihçi, 1930 sonrasında otoriter eğilimlerin arttığını belirtir: Yeni bir çok-parti denemesi yapılmaz, ülkede zaten cılız olan muhalefet tüm yönleriyle bastırılır ve (Türk Ocakları ya da Türk Kadınlar Birliği örneğinde olduğu gibi) mevcut tüm sivil toplum teşkilatları kapatılır veya parti denetimi altına alınır; üniversite bir reform çerçevesinde kontrol altına alınır ve muhalif basın sonu gelir. Aynı süreçte 1931 CHP Kongresi'nden itibaren Kemalist ideolojiyi formüle etme çabaları başlar; basın ve eğitim kurumları vasıtasıyla da bu ideolojiyi yayma seferberliği başlatılır. Bir bakıma Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyiminin ardından Kemalist seçkinler, halk yığınlarının kendilerini desteklemekten uzak olduğunu görmüş ve başlangıçtaki idealizmlerini yitirmiş, millletin kendilerine sırtını döndüğünü düşündükleri bir anda milliyetçiliklerini yeniden gözden geçirmiş ve tamamen muhalefetsiz kalınan bir ortamda ideolojik formülasyon ve modernleşme hamlesine hız vermiştir. Yine bu süreçte, biraz da 1929 dünya krizine cevaben devletçi ekonomi politikaları benimsenmiş ve bu yolla piyasalar da devlet denetimi altına alınmıştır. Bu anlamda söz konusu dönemi, Dünya krizinin de olanakları içinde ideolojinin hegemonyasını kurduğu bir zaman dilimi olarak tanımlayabiliriz.

Türkiye'de 1930'lu yıllarda geliştirilen ve tek partili yönetim anlayışını esas alan bu siyasî tecrübe, faşizm idealinin bazı boyutlarını yansıtıyor olmakla birlikte, Avrupa'daki örnekleri gibi faşist ve popülist bir halk tabanına sahip değildi. Zira yeni kurulan Türk devletinde henüz halk olamamış insan toplulukları bulunuyordu. Bu nedenle Cumhuriyet elitlerinin ortaya koyduğu Devletçilik ideolojisi, temelde bürokrasinin hâkimiyetini sürdürme amacını taşımakla beraber, bürokrasi ve burjuvazi arasında bir koalisyona dayandırılmıştı. Dolayısıyla rejim sadece seçkinlerin kendi aralarında pazarlık etmelerine ve siyasî tavır almalarına izin veren bir rejimdi. Türkiye örneğinde faşizan unsurlar, kapitalist birikimi hızlandırma amacına yönelik otoriter bir rejime eklemlenmişti.¹⁸

Diğer yandan birçok araştırmacı Mustafa Kemal'in çok partili bir sisteme geçme yönünde istekli olduğunu dile getirmektedir. Şüphesiz onu bu isteğinin temelinde totaliter bir sistemin yaratılmasını engellemek, Cumhuriyetin kurucu felsefesinin temel dinamiğine ve söylemine uygun bir demokratik yönetim yaratmak gibi gerekçeler görülebilir. Ancak bu çabaların bir yerde tam demokratikleşmeyi sağlamaktan çok, kontrol edilebilir bir muhalefet yaratma amacına matuf olduğu da dile getirilmektedir.¹⁹

Cumhuriyetin ilk yıllarında muhalif siyasî oluşumlara yaşam alanı açılmamış olmasına rağmen, Mustafa Kemal'in demokrat bir kişiliğe sahip olduğunu ve bireysel özgürlüklere önem verdiğinin altını çizen Falih Rıfkı Atay, Atatürk'e CHP için faşist parti tüzüğü'nün önerildiğini ancak onun bu tüzüğü şiddetle reddettiğini kaydetmiştir. Atay, konuyu şöyle aktarmaktadır; "Bir Avrupa yolculuğundan dönen Recep Peker, Atatürk'e tam bir faşist par-

¹⁸ Keyder, s. 90-92.

¹⁹ Fırat, A. H. (2005). *Bir Dönem Tartışmalarının Seyri; 1932-1935 Yıllarında Matbuat Tartışmaları Bağlamında Kadro, Kooperatif ve Fikir Hareketleri Dergileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 25.

ti tüzüğü taslağı vermişti. Atatürk: 'Peker bunu İnönü'ye okutmadan vermiş olmalı. Beyler millete diktatörlük edecekler. Kimin adına ve ne hakla?' diye öfkelenerek bir yana attı."²⁰

Aslında farklı bilgi ve anlatımlar, dönemin siyasi bağlamının sadece Mustafa Kemal'in insiyatifine bağlı olmayıp, dönemselsel olarak onun etkinliğinin farklılaştığını da göstermektedir.

Kemalizmle ilgili bir başka değerlendirmede ise Tunaya²¹, özellikle 1927'den itibaren Kemalizm ideolojisinin taşıyıcısı olan CHP'nin karakterinin ve doktrininin "tek, totaliter ve kaplayıcı" bir anlayışa büründüğünü belirtir: "Komünizme karşı tek silah milliyetçiliktir. Ayrıca liberal devlet can çekişmektedir. Liberal devletin alternatifi ise sosyalist devlet değil, "Milli Devlet"tir. Kemalist ideoloji komünizme, sosyalizme ve liberalizme karşı tekçi ve totaliter bir milliyetçiliği savunmuştur". Tunaya²², Atatürk'ün ölümünden sonra da bu totaliter anlayışın 'Değişmez Şef' ilan edilen İnönü vasıtasıyla devam ettirildiğini belirtmiştir.

1930'lu yılların sonlarında belirginleşen ve Cumhuriyetin kurucu ideolojisine dönüşen Kemalist ideolojiyi değerlendiren Parla²³, çağdaş Türkiye'de hâkim ideoloji ve hatta kamu felsefesi haline gelen Kemalizmin korporatist bir ideoloji olduğunu ve korporatizmin solidarist ve faşist alt türleri arasında bir noktada durduğunu, dolayısıyla kapitalizmin bir türevi olduğunu öne sürmüştür. Parla'ya göre Kemalizm, toplum felsefesi, ekonomik görüşü ve siyaset teorisi itibarıyla anti-sosyalist ve anti-liberaldir; milliyetçi, mülkiyetçi ve elitisttir; lidere tapar ve militaristtir; kısacası düzenleyici ilkesi tek halk/millet, tek devlet/parti, tek lider/şef olan anti-demokratik bir ideolojidir.

²⁰ Atay, F. R. (1968). *Atatürk Ne İdi?*. İstanbul: Bateş Yayınları, s. 8.

²¹ Tunaya, T. Z. (1952). *Türkiye'de Siyasi Partiler*. İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları Basımevi, s. 570,574.

²² a.k., s. 574.

²³ Parla, s. 319-329.

Kanımızca Cumhuriyetin ilk dönemine dair yapılan değerlendirmelerin birçoğunda dönemsel gerçeklikler göz ardı edilmiştir. Bu dönemin siyasî tartışmaları ele alınırken ve döneme dair demokrasi değerlendirmesi yapılırken dönemin koşulları dikkate alınmalıdır. Her ne kadar da Kurtuluş Savaşından zaferle çıkmışsa da, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin çevresinde sırtını dönebileceği hiçbir müttefiki bulunmadığı gibi, içeride de homojen bir ulus henüz oluşturulamamıştır. Bu şartlar altında ekonomik ve kültürel açıdan da geri kalmış bir toplumu tamamiyle yeni türetilmiş belirli ilkelere çerçevesinde bütünleştirmek ve aynı zamanda ülkenin bağımsızlığını dış tehditlere karşı korumak hiç de kolay bir iş değildir. Bu nedenle ülkenin kurucu yöneticileri demokratik gelişimden önce ülkenin ulusal birliğinin ve bağımsızlığının korunması ve Cumhuriyet ilkeleri çerçevesinde toplumsal ve kültürel dönüşümün sağlanmasını öncelemiştir. Bu da dönemsel şartlar dikkate alındığında otoriter bir rejim eliyle mümkün olmuştur.

önce ülkenin ulusal birliğinin ve bağımsızlığının korunması ve Cumhuriyet ilkeleri çerçevesinde toplumsal ve kültürel dönüşümün sağlanmasını öncelemiştir. Bu da dönemsel şartlar dikkate alındığında otoriter bir rejim eliyle mümkün olmuştur.

Ayrıca bu dönemin sorumluluğunun bir bütün olarak Mustafa Kemal'e havale edilmesi kadar, onun liderlik dönemi boyunca farklı eğilimleri benimsediği, hatta lideri olduğu devlet ve partideki özgül ağırlığının dönemsel olarak farklılaştığı gibi gerçeklikler ise genellikle göz ardı edildiğinden taraflı ve parçalı yargılara ulaşılmıştır.

2. BÖLÜM

EKONOMİ POLİTİKALARI VE ÇALIŞMA YAŞAMI

Osmanlı İmparatorluğu döneminde başlayan küresel kapitalist sistemle bütünleşme süreci, ulusçuluk akımının hızla yaygınlaşması ve İmparatorluğa bağlı ulusların ayrılıkçı bir siyasî mücadeleye girişmesi sonucunda kesintiye uğramış ve dolayısıyla bu süreç/miras Cumhuriyet Türkiye'sine aktarılamamıştır. Konuyla ilgili olarak Keyder şu tespitlerde bulunmaktadır:²⁴

On dokuzuncu yüzyıl Osmanlı ekonomisi, ticaret, borçlanma ve doğrudan yatırım gibi mekanizmalar yoluyla kapitalist sistemle doğrudan birleşme olanağı bulmuştur. Bu mekanizmalar, Osmanlı ekonomisinin periferileşmesinin ve yerli ekonomi ile Avrupa sistemi arasında aracılık eden bir sınıfın hızla gelişmesine yol açmıştır. Ancak bu yeni gelişen sınıfın toplumsal sınırları ile İmparatorluk nüfusunun etnik farklılaşmasının çakışması, bu sınıf ile geleneksel düzeni temsil eden bürokrasi arasındaki çelişkiyi şiddetlendirmiştir.

Dolayısıyla Osmanlı'nın son döneminde hâkim olan bürokrasi sınıfı, çoğunluğunu gayri-müslimlerin oluşturduğu burjuvazi sınıfını tahliye ederek kendi iktidarının önünü açmıştır. Cumhuriyet yönetimine geçişle birlikte, aynı isimler ülke yönetiminde etkili olmuş ve bürokratik bir devletin oluşturulmasını sağlamıştır.

Keyder²⁵, Cumhuriyet dönemi siyaset ve ekonomi politikalarının gelişimini doğrudan ülkeden tahliye edilen gayri-müslim sermaye ile ilişkili olarak açıklamaktadır. Keyder'e göre Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Hıristiyan burjuvazisinin –özellikle Ermeni ve Rumların- ülkeden çıkarılması sonucunda, Osmanlı burjuvazisi iktisadî, siyasî ve ideolojik kazançlarını kaybetmiş, Müslüman burjuvazisinin güçsüzlüğü ise bürokrasinin iktidarı tekelleştirmesinin önünü açmıştır. Bununla birlikte, Rum ve Ermeni burjuvazisinin İmparatorluğu terk etmesi, Jöntürklerin önünü açmış ve burjuvazi sınıfının kontrolünde kapitalist bir devlet kurulmasının önüne geçilerek bürokratik reformculuk başlatılmıştır. Böylelikle Osmanlı'nın son döneminden başlamak üzere Cumhuriyet Türkiye'sinde bürokrasi, devlet merkezli bir sosyo-ekonomik dönüşümü başlatmıştır.

Keyder, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki demografik değişimin ekonomi ve devlet yönetimi üzerinde belirleyici olduğunu belirtmektedir;²⁶ "Türkiye'nin 1913'teki nüfusunun dörtte birinden daha fazlası 1925 yılına gelindiğinde artık yoktu. Zira Müslüman nüfusun beşte biri savaşlar döneminde ölmüş, gayrimüslimlerin ise ölenler ve göçenlerin ardından sadece sekizde biri ülkede kalmıştı. Bu dramatik boyuttaki demografik değişim, savaş yılları döneminde Türkiye'nin tüccar sınıfının büyük bir bölümünü kaybettiğini ve yeni kurulan Cumhuriyette bürokrasinin karşısına çıkacak bir rakip bulunmadığını gösterir".

²⁵ a.k., s. 9-10.

²⁶ a.k., s. 67.

Diğer yandan Keyder, ülkeden göç eden gayrimüslim nüfusa karşılık, ülkeye gelen Müslüman nüfusun dengeleyici bir unsur oluşturduğunu, ancak bu sınıfın alternatif bir burjuvazi sınıf oluşturmak yerine mevcut bürokratik yapıya eklemelenmeyi tercih ettiğini belirtmektedir:²⁷

Aslında savaş sonrasında nüfus mübadeleleri ve çeşitli yollarla ülkeye çok sayıda Müslüman muhacir nüfus dâhil olmuştur. Aksi durumda nüfustaki yıkımın ve toplumsal yapıdaki olumsuz etkilerin çok daha ileri boyutlarda olacağı söylenebilir. Çoğunluğu köylü olmasına rağmen, muhacirler arasında önemli sayıda da tüccar vardı. Ayrıca çocukları Avrupa'da eğitim görmüş burjuva aileleri de bulunmaktaydı. Bu yeni nüfus ülkedeki siyasî hayata önemli katkılar sunmuş olmakla beraber, dönemin şartlarına bağlı olarak milliyetçilik bayrağı altında devlet sınıfı ile özdeşleşmiş ve böylelikle rakip bir siyasî sınıf oluşturma imkânını kaybetmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Anadolu'daki zayıf tüccar sınıfının zenginleşmesine izin verildi. Böylelikle tüccar sınıfı ile bürokrasi arasında hiçbir çatışma yaşanmadı. Dahası yeni tomurcuklanan burjuvazi sınıfı savaş öncesinde gelişmiş olan burjuva kültürel geleneklerine de sahip çıkmadı. Bir başka deyişle, burjuvazi sivil toplum oluşturma hakkından feragat ederek, karşılığında para kazanma ayrıcalığını tercih etti. Bunun bir diğer nedeni de Osmanlı'dan devralınan iktidara itaat geleneğidir. Ayrıca özerk bir siyasî güç halini henüz almamış olan burjuvazi sınıfının varlığını koruması da dönemin şartlarına bağlı olarak devletin himayesini gerektiriyordu.²⁸

²⁷ a.k., s. 68.

²⁸ a.k., s. 68.

Bu olumsuz tablo karşısında 1923 yılındaki İzmir İktisat Kongresi ile birlikte Türkiye özel teşebbüse ağırlık veren ve yabancı sermayeye davetiye çıkaran bir ekonomik politika izlemeye başlamıştır. 1924 yılında İş Bankası'nın kurulması, ardından 1927 yılında Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun çıkarılması Türkiye'deki sermaye çevrelerini güçlendirme çabalarının belli başlıları olarak ele alınabilir. 1923-1929 döneminde özel teşebbüsün yatırımları gerçekleştirme-deki yetersizliği, yabancı sermayeye karşı ılımlı bir tavır takınılmasına neden olmuştur. Emperyalizme karşı yürütülen bir kurtuluş savaşı sonrasında kurulan bir devletin, yabancı sermayeye karşı gösterdiği bu ılımlı politikanın temel nedeni, bütün sektörlerdeki gerilik ve durgunluktur. Yine de yabancı sermayeye karşı Osmanlı'dan daha farklı bir yaklaşım söz konusudur. Bunun en açık kanıtı da ülke kanunlarına uyulmasının bir ön koşul olarak öne sürülmesidir.²⁹

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında liberal politikalar ön plana çıkmışsa da iktisadî gelişme geleneksel şekilde yalnızca piyasa güçlerinin işlemesine bırakılmamış, ulusal ekonominin oluşturulması hususunda Devlet de ekonomiyeye aktif müdahale etmiştir.³⁰ Boratav da aynı paralelde tespitler yapar ve 1923-1929 dönemini Devletin liberal politikaları benimsediği bir dönem olarak tanımlayarak bu dönemin Büyük Buharla son bulduğunu kaydeder.³¹

²⁹ Ertan, T. F. (1994). *Kadrocular ve Kadro Hareketi*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 16-17.

³⁰ Özer, M. H. (2010). *Osmanlıdan Cumhuriyete Devlet Eli İle Milli Tüccar Oluşturma Politikalarında Bankacılık Sektörünün Yeri: İş Bankası Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s. 203.

³¹ Boratav, K. (2003). *Türkiye İktisat Tarihi 1908 – 2002*, İmge Kitapevi, 7. Baskı, Ankara, s. 67.

Sermaye çevresini canlandırma ve taleplerini siyasî iktidar üzerinde bir baskı aracı olarak kullanmak amacıyla 1924 yılında özel statülü İş Bankası kuruldu. İttihat-Terakki döneminde çıkarılan 1913 tarihli Teşvik-i Sanayi Kanunu 1927 yılında çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu ile biraz daha geliştirilerek özel girişim ve yatırımcılık teşvik edildi. Bunlara ilaveten 1927’de kurulan “Âli İktisat Meclisi” ile 1929 yılında kurulan “Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti” aracılığıyla liberal iktisat politikaları geliştirilmeye çalışıldı. Ancak 1929 Büyük Buhranı Osmanlı’dan kalan borçların ödeme vaktiyle çakışınca devletin iktisadî hayata müdahalesi bir zorunluluk halini aldı.

Atatürk dönemi çalışma hayatı üzerinde yüksek lisans tezi³² hazırlayan Deniz, olumsuz koşullar nedeniyle 1923-1929 arası dönemde birçok yaşamsal sorunla mücadele veren genç Türkiye Cumhuriyeti’nin gerçek anlamda bir sanayi oluşturamadığını, devlet yönetiminin liberal politikalar uygulayarak sanayiye güçlendirmeye çalışsa da, bu politikaların başarıya ulaşamadığını belirtmektedir. 1927 yılına ulaşıldığında dahi işletme başına düşen işçi sayısı 4’ün altındadır. 1927 yılında toplam nüfusun sadece yüzde 2 gibi çok küçük bir dilimi “sanayi işgücü” diye tanımlanıyordu.

Liberal ekonomide umduğu gelişmeyi kaydedemeyen Cumhuriyet yönetimi, korumacı devlet politikasını ön plana çıkarmış ve bu dönemde şeker ve tekstil gibi sektörlerde üretim artmış ve işçiler bu sektörlerde yoğunlaşmıştır. Bu sektörler de dolaylı bir biçimde tarıma dayalı alanlardır. Cumhuriyetin ilk yıllarında da Anadolu’da bu tür üretim yapan iş yerleri varlığını sürdürdü. Bu sektörlerde sanayi işletme olarak adlandırabileceğimiz kuruluşlar

³² Deniz, Ö. (2005). *Atatürk Dönemi’nde Çalışma Hayatı ve 3008 Sayılı İş Kanunu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir, s. 31.

ise genelde yabancı sermayenin elinde olan işletmelerdi. Yerli sermayenin elinde olan kuruluşlar ise genelde 1-5 kişinin çalıştığı küçük işletmelerdi. Kurtuluş savaşı yıllarında yabancı sermayenin ülkeyi terk etmesinin ardından çalışan nüfusun tamamına yakını yerli küçük işletmelerde çalışma hayatlarını sürdürmeye başlamıştır.³³

Cumhuriyetin kurucu kadrosunun ülke ekonomisinin can damarı olan sanayiye güçlendirmek için özel sektöre büyük önem verdiğini belirten Deniz, 1927 yılında çıkarılan sanayi teşvik kanunuyla özel sektöre önemli avantajlar sağlandığını, ancak buna rağmen beklenen sonucun alınmadığı dile getirmektedir.³⁴

Devlet bütün bu çabalarının sonucunu bir türlü alamıyordu. Türkiye Devleti'nin özel sektör sanayisini geliştirme çabaları sonuçsuz kaldı. Dünyadaki sanayileşmiş devletlerin sanayileri gibi Türk sanayisi gelişemiyordu. Özel sektör sanayileşmesinden ümidini kesen Türkiye, 30'lu yılların başında farklı bir sanayileşme sürecine girdi. Sanayileşme işine devlet el attı. Türkiye toprakları üzerinde sanayi kuruluşuna elverişli olan yerlerde devlet teker teker fabrikalar kurmaya başladı. Türkiye devleti kısa sürede en büyük işveren durumuna geldi. Bu politikadan kısa sürede sonuç alındı. Ülkede kısa sürede birçok sanayi kuruluşu oluştu. Bu sanayi kuruluşlarında binlerce Türk çalışanı bulunmaktaydı. Türkiye'de hem sanayi hem de gerçek işçi sınıfı oluştu.

Vural da, 1929 krizinin Türk ekonomisinde bir dönüm noktası olduğunu belirterek, kriz sonrasında ortaya çıkan ekonomik daralmanın ülkede devletçi ekonomik anlayışın benimsenmesine yol açtığını dile getirmektedir.³⁵

³³ a.k., s. 31.

³⁴ a.k., s. 3.

³⁵ Vural, İ. Y. (2008). Atatürk Dönemi Maliye Politikaları: Liberal İktisattan Karma Ekonomiye. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 20, (s. 77-114), Kütahya, s. 111.

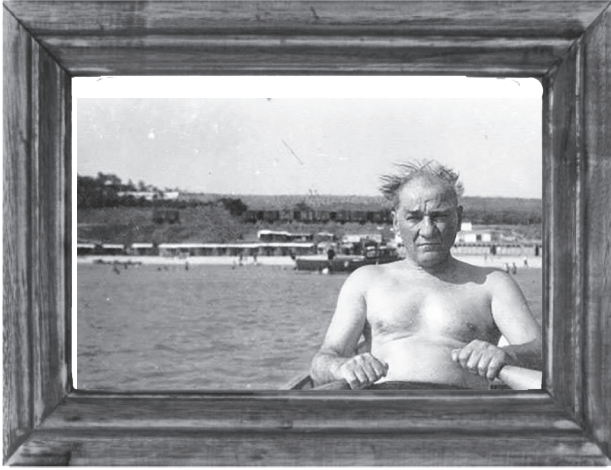
...Kriz sonrasında komşuyu fakirleştirme politikaları ile uluslararası ticaretin gittikçe daha fazla kısıtlı hale gelmesi dış ticaret açıklarını artırmış, Türk Lirası'nın değer kaybetmesine yol açmış ve firma iflaslarının artması ile birlikte piyasaya dayalı model konusunda kuşku yaratan duyulmasına yol açmıştır. Tüm dünyada yaygın bir biçimde kabul gören Klâsik İktisat anlayışına olan güvenin sarsılması sonucunda devlet müdahalesini öngören iktisadî görüşler revaç bulmaya başlamış ve bu görüşler 1930-38 döneminde uygulanan iktisat politikalarının fikri dayanağını oluşturmuştur. Öte yandan, özel sektöre dayalı sanayileşmenin başarısız olması da politika değişikliğinde önemli bir paya sahip olmuştur. 1930-38 döneminde uygulanan iktisat politikalarının ana ilkeleri piyasa ekonomisi asıl olmakla birlikte devletin sanayileşmede daha aktif bir rol üstlenmesi gerektiği fikrine dayanan "ılımlı devletçilik" (karma ekonomi) ilkesi ile liberal iktisat döneminde uygulanan denk bütçe, düzenli ödeme, Türk Lirası'nın değerini muhafaza etme ve "altın kural" uygulamalarıdır.

Tanilli³⁶ de benzer bir biçimde, Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren iktidarı elinde tutan küçük burjuva aydın-bürokrat kadronun, ülkenin ekonomik anlamda istediği noktaya ulaşamamasından dolayı 1930'lu yıllarla beraber kalkınmada bir yöntem değişikliğine gitme gereği hissettiğini ve kapitalist zeminde de olsa ve güçsüz burjuvaziyi palazlandırma amacı da taşısa, devletçiliği kabul etmiş olduğunu kaydetmiştir.

Dolayısıyla diğer birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de krizden çıkış yolu olarak devletçi ekonomi modelinin benimsendiği açıktır. Ancak bu politika değişikliğini sadece küresel kriz etkisiyle açıklamak doğru olmayacaktır. Zira bu dönemde ülke ayrıca iki ekonomik sorunla da

³⁶ Tanilli, S. (1996). *Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz?* İstanbul: Cem Yayınevi, s. 49.

karşı karşıya kalmıştır. Bunlardan ilki tahıl ve hammadde fiyatlarının düşmesiyle ülkenin ihracatının azalması, ikincisi ise Osmanlı borçlarının ödenme zamanının gelmesidir. Bu durumda devletin ekonomiye tam müdahil olması, özel teşebbüsü denetim altında tutması ve kalkınma planlarını devlet sermayesine dayandırması gerekmiştir. Kısaca söylemek gerekirse, devlet ekonomik politikası, "düzenleyici ve müdahaleci" bir yapıya dönüşmüştür. Ülke tamamen devletçi bir iktisadî yapıya geçmeden önce üç yıl boyunca "1929-1932" özel sektöre karşı düzenleyici, ekonomik yapıya müdahaleci olmuştur.³⁷

1930'den itibaren ise, liberal uygulamalar tamamen terk edilmiş, devletçi düşünce benimsenerek, Sümerbank, Eti-bank, Madencilik Bankası gibi önemli yatırımları gerçekleştirecek bankalar kurulmuş; şeker, dokuma, kâğıt sanayi işletme-

leri oluşturulmuş; geniş ölçüde demiryolu, şose ve liman inşaatları yapılmıştır. Böylelikle ülke genelinde görünür bir sanayileşme hamlesi yaşanmış ve birçok alt yapı yatırımı yapılmıştır. Ve sonuçta da devlet, ülkenin bir numaralı işvereni haline gelmiştir.³⁸

³⁷ Tuncay, M. (1981). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin kurulması (1923-1931)*. Ankara: Yurt Yayınları, s. 187-188.

³⁸ Güzel, M. Ş. (1993). *Türkiye'de İşçi Hareketi (Yazılar-Belgeler)*. İstanbul: Sosyalist Yayınlar, s. 161.

3. BÖLÜM

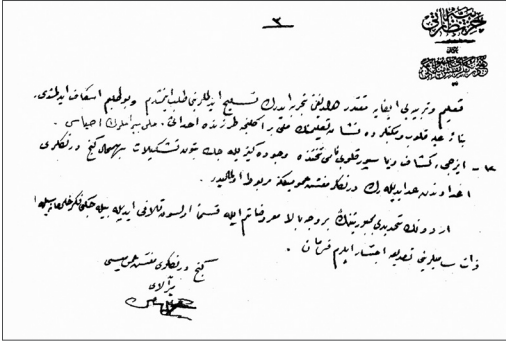
ATATÜRK'ÜN SPOR ANLAYIŞI

Spor araştırmacıları, Atatürk'ün sporla olan ilişkisini analitik bir boyutta ele almaktan genellikle uzak durmuş, daha ziyade onun spor sevgisi, spora ve sporcuya sağladığı desteği ön plana çıkararak, yüzeysel övgülerle yetinmiştir. Bu araştırmaların yüzeyselliği belki de bir anlamda Atatürk çerçevesinde yapılan her türlü tartışmanın, örtülü bir ideolojik fanatizmle malul olmasından kaynaklanmaktadır. Bu fanatizm büyük çoğunlukla lehte, kimi zaman ise aleyhte olmak üzere, araştırmaların analitik derinlikten yoksun kalması sonucunu da doğurmaktadır.

Bu analitik yoksunluktan kaynaklanan bariz bir bilgi yanlışlığı örneği, spor bilimcilerin Osmanlı Genç Dernekleri ile ilgili yazılan bir raporu sorgulamadan Atatürk'e atfetmeleri örneğinde çarpıcı bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Taşkesenlioğlu bu konuya eleştirmektedir:³⁹

³⁹ Taşkesenlioğlu, M. Y. (2007). *Milli Mücadele Döneminde Gençlik Teşkilatları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Erzurum, s. 47-48.

...Bu raporu yazanın "Osmanlı Genç-Genç Dernekleri Müfettiş-i Umumisi Miralay Mustafa Kemal" imzasıyla Atatürk olması ve bu raporun 1914-1917 arasında bir tarih taşınması söz konusu olamaz. Ayrıca Mustafa Kemal Atatürk biyografilerinde ve hakkında kaleme alınan eserlerde de Atatürk'ün Osmanlı Genç Dernekleri'nde Genel Müfettişlik yaptığı hakkında herhangi bir bilgiye rastlanılmıyor. Tüm bu tutarsızlıkların en önemlisi ise yukarıda ismi zikredilen eserlerde verilen raporun tarih ve imzasının yanlış verilmesidir. Çünkü vurgu yapılan rapor; 45. sayfada belirtilen rapordur ki tarihi 7 Kasım 1920'dir. Bu tarihte de Mustafa Kemal Paşa'nın Osmanlı Genç Dernekleri'nde Genel Müfettiş olması imkânsızdır. Zaten raporun altında "Miralay Mustafa Kemal" imzası bulunmuyor. Dikkatle incelendiğinde imzanın Osmanlı Genç Dernekleri'nin son Genel Müfettişi olan Miralay Halil Sami Bey'in imzası olması kuvvet kazanıyor.

7 Kasım 1920 tarihinde Osmanlı Genç Dernekleri Müfettiş-i Umumiliği'nden Harbiye Nezareti'ne gönderilen raporun 3. (imza) sayfası⁴⁰

⁴⁰ Bu fotoğrafın altındaki imzanın okunması için Osmanlıca belge okuması yapan uzman kişilere başvurduğumda, kesin olarak Miralay H. Sami ismini doğruladılar. H ile başlayan kelime ile ilgili farklı yorumlar olsa da, Sami kelimesi açık olarak okunmaktadır! Ayrıca Mustafa Kemal'in Osmanlıca imzası incelendiğinde de bu imzayla hiçbir benzerliğin olmadığı görülmektedir. Bkz. <http://www.ataturkinkilapları.com/ak/194/ataturk%E2%80%99un-imzaları-ve-ataturkun-muhuru.html>

Burada altı çizilmesi gereken en önemli noktalardan bir tanesi, Atatürk hakkında biyografi yazan araştırmacıların hiçbirinin yer vermediği bir bilgiyi, spor tarihçilerinin hemen hemen hepsinin sorgulamadan kullanmış olmasıdır. Atatürk'ün sporla ilgisini Osmanlı devletine kadar geri götürmek isteyen spor araştırmacıları, muhtemelen yanlışlıkla elde edilen bir bilgiyi hiç sorgulamadan bütün araştırmalarında aynıysıyla kullanmıştır. Bu da söz konusu olan Atatürk'ün kendisinin olması durumunda, araştırmacıların ne kadar bilimsel titizlikten uzaklaşarak, ideolojik şartlanmanın kurbanı olduklarının önemli bir göstergesidir.

Cumhuriyetin tek parti döneminin tümü göz önüne alındığında, kurucu iradenin temel amacının ulusal kimlik inşa etme çabası olduğu görülmektedir. Bu çabanın tarihsel referanslar bağlamında halefi niteliğindeki yönetici iradeyi dışlaması da kendi ulusal kimliğini yaratma ve meşrulaştırma endişesinin doğal bir neticesidir. Atatürk için, bu uluslaşma çabasının dayanacağı temel unsurlar çocuklar ve gençlerdir. Türk gençliği, Cumhuriyetin geleceğinin bekçileri olarak bizzat Atatürk tarafından görevlendirilmiştir. Verilen bu görev, Atatürk'ün büyük eseri olan Nutuk'un sonunda, "...bu neticeyi Türk gençliğine armağan ediyorum" ithafıyla aktardığı "Gençliğe Hitabe"de yer almaktadır. Oldukça isabetli bir düşünceyle Atatürk, yeni ulusu inşa etme sürecinde çocuk ve gençlerden başlamayı tercih etmiştir. Henüz kurulma aşamasından başlamak üzere, Cumhuriyet Türkiye'sinde beden eğitimi ve spora gerekli önemin verilmesi için pek çok girişimin bizzat içerisinde yer almıştır.

Atatürk, ülkede izlenecek siyasetin ana unsurlarından bir tanesinin de beden terbiyesi olduğunun altını çizerek, beden terbiyesini diğer bilim, sanat ve ahlak eğitimleri ile birlikte ele almaktadır: "Müspet bilimlerin temellerine dayanan, güzel sanatları seven, fikir terbiyesinde olduğu kadar, beden terbiyesinde de kabiliyeti arttırılmış ve yük-

selmiş olan erdemli, kuvvetli bir nesil yetiştirmek, ana siyasetimizin açık dileğidir”.

Bu siyasette başarı kazanmak için öncelikli olarak gelişmiş ülkelerin bilgi birikimi ve tecrübesinden yararlanmayı düşünmüştür. Henüz ilk hükümet programına alınan Beden Eğitimi Öğretmeni yetiştirilmesi programı çerçevesinde yapılan faaliyetleri aktaran Atabeyoğlu, Atatürk'ün bu amaçla yurt dışına eğitimler göndermekle kalmayıp, yurt dışından da uzman eğitimler getirttiğini kaydetmektedir:⁴¹

Atatürk, Türk sporunun ilk öğreticilerinin yetiştirilmesi konusunda da acele göstermişti. Beden Eğitimi öğretmeni yetiştirecek okul tesis edilmeden önde Çapa Mualim Mektebi'nde bir kurs açılmış ve bunun başına da Avrupa'da beden eğitimi öğrenimi yapmış bulunan Selim Sırrı Bey (Tarcan) getirilmişti. Bu arada bayan beden eğitimi öğretmeni yetiştirmek üzere de İsveç'ten iki bayan öğretim üyesi getirilmiş, bunlar da Çapa Mualim Mektebi'ndeki özel kurslarda görev alarak kız öğrencileri yetiştirmişlerdi...

Atatürk bu konunun üzerinde büyük bir titizlikle durduğundan bunu da yeterli görmedi. Öğretmen adayları arasında dokuz aylık kursta başarı gösterenler ihtisasta bulunmak üzere Avrupa'ya gönderildiler. Atatürk bu kurslara subayların da katılmalarını özellikle arzulamıştı. Bu nedenle kursa katılıp başarı sağlayan subaylar da askerî okullarda modern beden eğitiminin ilk tatabikatçıları olabilmeleri için Avrupa'ya ihtisat eğitimine yollanmışlardı.

41 Atabeyoğlu, C. (1989). *Atatürk ve Spor*. Ankara: Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Yayın no: 90, s. 114-115.

Cumhuriyet döneminde beden eğitimi ve spora hamledilen önemi daha yakından görmek, Atatürk'ün bu konudaki temel anlayışını ortaya koymak için onun sözlerine başvurmak faydalı olacaktır. Daha Cumhuriyetin başlangıcında, savaş yorgunluğunu üzerinden atamamış bir toplumun gençlerine seslenirken, Atatürk şu çarpıcı ifadeleri kullanmıştır:⁴²

Sayın gençler, hayat mücadeleden ibarettir. Bundan dolayı hayatta yalnız iki şey vardır: galip olmak, mağlup olmak. Size, Türk gençliğine terk edip bıraktığımız vicdani emanet, yalnız ve daima galip olmaktır ve eminim daima galip olacaksınız. Milletin yükselme neden ve şartları için yapılacak şeylerde, atılacak adımlarda kesinlikle tereddüt etmeyin. Milleti o yükselme noktasına götürmek için dikilecek engellere hep birlikte mani olacağız. Bunun için beyinlerinize, irfanlarınıza, bilgilerinize, gerekirse bileklerinize, pazılarınıza, bacaklarınıza müracaat edecek, fakat neticede mutlaka ve mutlaka o gayeye varacağız.

Atatürk'ün bu sözlerinde görüldüğü gibi, başlangıçtan itibaren fizikî kültür algılamasında, militer bir ton kendini hissettirmektedir. O, sporu hiçbir zaman salt bir eğlence ve yarışma etkinliği olarak algılamamış, eğitimin tüm alanlarında olduğu gibi spor eğitimine de faydacı gerekçelerle yaklaşmıştır. Bu yaklaşım, dönemsel koşullar dikkate alındığında oldukça anlaşılır bir tutumdur, dahası devlet yöneticileri için bir zorunluluktur. Nitekim dönemin hem iç hem de dış politikası da realist ve pragmatist temellerle oluşturulmuş ve bütün eğitim ve kültür etkinlikleri aynı amaçlara hizmet edecek şekilde geliştirilmiştir.

⁴² Atatürkçülük -Birinci Kitap- Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri. (1984). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, s. 343.

Atatürk, her zaman askerî başarıda sporun önemli bir rol oynadığına inanmıştır. On dokuzuncu yüzyılda Türkler savaş ve bulaşıcı hastalıklar nedeniyle kırılmış, halk fakir düşmüş, neşesini ve sağlığını yitirmişti. Atatürk, bunu fark ederek, Türk gençliğini yeniden diriltmek ve canlandırmak istemiştir. Bunun yolunun spordan geçtiğini çok iyi bildiğinden, yetiştirilecek az sayıdaki performans sporcusuna değil, halkın topyekûn spor yapmasına önem vermiştir.⁴³ Bu çerçevede bir başka konuşmasında da Atatürk, spor politikasının sadece yarışmalarda elde edilecek başarıları önelememesi gerektiğini ve tüm vatandaşların eğitiminin bir parçası olması gerektiğini kaydetmektedir: “Türk sosyal bünyesinde spor hareketlerini düzenlemekle görevli olanlar, Türk çocuklarının spor hayatını yükseltmeyi düşünürken, sadece gösteriş için herhangi bir yarışmada kazanmak emeliyle bir spor çizmezler. Esas olan, bütün, her yaştaki Türkler için beden eğitimi sağlamaktadır.”

Bir diğer konuşmasında ise, sporu bir “vatan vazifesi” olarak ele almakta ve bu nedenle de tüm toplumun sporla ilgilenmesi gerektiğini belirtmektedir: “Açık ve kati söyleyeyim ki, sporda muvaffak olmak için her türlü muavenetten ziyade, bütün milletçe sporun mahiyeti ve kıymeti anlaşılmalı ve ona kalben muhabbet ve onu vatani vazife telakki eylemek lazımdır.”

Türk Spor Kurumu Dergisi'nin, 6 Temmuz 1936 tarihinde yayımlanan ikinci sayısında yer alan Atatürk'ün makalesinde, “Türk gençleri! Bütün bir ömürlük sağlığı korumayı, gündelik zevki teşkil etmeyi, temiz ihtiraşlara yol açmayı, yurt uğrunda üzerinize düşen vazife için sizi hazırlamayı bir arada temin eden, bu şerefli ve zevkli işe bir an evvel koşmanız ve katışmanız için ne eksik?” ifadelerine yer vermiştir. Bu ifadelerde, tüm gençleri spora çağırırken, sporun sağlık, ahlaki gelişim ve yurt savunması gibi gerçekçi ve faydacı boyutlarının altını çizmektedir.

⁴³ Balcioğlu, İ. (2003). *Sporun Sosyolojisi ve Psikolojisi*. İstanbul: Bilge Yayıncılık, s. 236.

Afet İnan, *M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım* adlı eserinde onun görüşlerini şu şekilde özetlemiştir:⁴⁴ "Gençlerin sıhhatli ve gürbüz olmaları için yaşadıkları bölgenin sıhhi şartlarını temin etmek, Devlet halinde bulunan siyasi teşekküllerin en birinci ödevidir. Ondan sonra, en küçük yaştan en son yaşa insani ömrünün vasati süresince derece derece beden faaliyeti önemli bir yer tutar ve tutmalıdır da."

Aynı eserde, Atatürk'ün Türk çocuklarının top oyunlarında yabancı milletler kadar başarılı olamayışından üzüntü duyulmasına gerek olmadığını belirterek, "Türk milleti ve onun küçük ve büyük yaştaki çocukları çelikten yapılmış heykellerdir; onların ne olduklarını anlamak için onlarla savaş meydanlarında boy ölçüşmek lazımdır. İşte böyle bir teşebbüstür ki Türk gençliğinin binlerce sene evelden beri tanınmış olan yüksek kıymet, kuvvet, kudret

⁴⁴ Akt. İspir, E. G. (1987). *Atatürk Gençlik ve Spor*. İçinde: *Atatürk ve Gençlik*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, s. 51-52.

ve yenilmez zekâsının imtihanı olur. Türk milleti her an her kiminle olursa olsun böyle bir imtihana hazırdır” sözlerine yer verilmiştir.

Günümüz Türkiye’sinin spor örgütünün temelini oluşturan “Beden Terbiyesi Kanunu”, Atatürk’ün ölümünden hemen önce hazırlanmıştır. Araştırmacılar, bu kanunun hazırlanmasında bizzat kendisinin talimatları doğrultusunda hareket edildiğini kaydetmektedir. Kendisinin hastalığı nedeniyle, TBMM’nin 1 Kasım 1938’deki açılışında Başbakan Celal Bayar tarafından okunan nutkunda spor için söylediği son sözleri şöyledir:

Her çeşit spor faaliyetlerini, Türk gençliğinin milli terbiyesinin ana unsurlarından saymak lazımdır. Bu işte hükümetin şimdiye kadar olduğundan çok daha ciddi ve dikkatli davranması, Türk gençliğinin spor bakımından da milli heyecan içinde itina ile yetiştirilmesi önemli tutulmalıdır.

Türk gençliğinin kültürde olduğu gibi spor sahasında da idealine ulaştırılması için Yüksek Kurultay’ın kabul ettiği “Beden Terbiyesi Kanunu”nun takibine geçildiğini görmekle memnunum.

Yukarıdaki sözlerinden de anlaşılabilceği gibi, Atatürk yaşamının son günlerinde de sporla yakından ilgilenmiştir. Ayrıca “...şimdiye kadar olduğundan çok daha ciddi ve dikkatli...” ifadesiyle spor yönetimiyle ve politikalarıyla ilgili memnuniyetsizliğini de örtülü olarak ifade ettiği anlaşılmaktadır. Böylelikle ölümünden hemen önce yürürlüğe giren Beden Terbiyesi Kanunu’ndan çok daha fazla beklentisi olduğunu da ortaya koymuştur. Ona göre, bütün spor çeşitleri gençliğin “milli terbiyesi” için etkin bir araç olarak kullanılmalıdır.

Atatürk'ün ölümünü izleyen günlerde, dönemin sadece Avrupa'da değil, tüm dünyadaki en önemli günlük spor gazetesi olan Fransız "L'Auto", onun spor politikasını öven bir makale yayınlamıştır:⁴⁵ "...Dünyada ilk defa beden eğitimi mecburi kılan devlet adamı o oldu. Yalnız kâğıt üzerinde ve nutuklarda değil, bunu bilfiil yerine getirdi. Stadyumlar ve çeşitli spor merkezleri tesis ettirdi. Halkevlerinin spor kollarını bizzat murakabe etti ve milletin mukadderatına hâkim olduğu günden itibaren Türkiye'de spor, gittikçe artan bir önem ve değer kazandı."

Atatürk gerçekten, dünyada beden eğitimi ülkesinde mecburi kılan ilk devlet adamıydı. Hiç kuşkusuz, onun "Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur" sözü de, oluşturduğu genç Türkiye devletinin geleceği için düşündüğü ana esaslardan biriydi. Nitekim daha Cumhuriyetin ilanından önceki günlerde hazırlanan hükümet programlarında da bunu bulmak ve görmek mümkündür. 18 Ağustos 1923 tarihli hükümet programında bu konuda şu satırların yer aldığı dikkati çeker:

45 Atabeyoğlu, s. 113.

“... Maarifin terbiyevi vazifelerinden birincisi, çocukların terbiye ve talimi, ikincisi halkın terbiye ve talimi, üçüncüsü milli güzidelerin yetiştirilmesi için lazım gelen vasıtaların izhar ve teminidir. Çocukların terbiye ve talimi bittabi mektepler vasıtasıyla temin edilecek ve mekteplerin asri tekemmülata mazhar olabilmeleri için muallimlerin daha iyi yetiştirilmesine ve tatil zamanında açılacak derslerle tevsî-i malumat etmelerine, binaların islahına, alat-ı dersiyenin ikmaline çalışılacaktır. Halkın talim ve terbiyesi için gece dersleri ve çırak mektepleri tahsis olunacak, halk lisanı ile halkın ihtiyacına muvafık milli güzidelerin yetiştirilmesi için istidat ve kabiliyeti tebarüz eden ve ailesinin kudret-i maliyesi müsaid olmayan gençler orta ve yüksek mekteplerde suret-i mahsusada himaye ve muavenete mazhar olacakları gibi ihtisas peyda etmeleri için Avrupa’daki irfan mekteplerine gönderileceklerdir. Muhtelif şubât-ı ilmiye ferdin bedeni ve fikri kabiliyetleri gibi ahlaki ve içtimai kabiliyetleri de inkişaf ettirilecektir. Bu maksada vusul için bir Terbiye-i Bedeniyye Darülmualimini açılacak, izcilik teşkilatına ehemmiyet-i mahsusa verilecek, programlar ile mekteplerin teşkilatı tedricen içtimai esasata tevcih olunacaktır...”

Yukarıdaki sözlerinden de açıkça anlaşılacağı üzere Atatürk, Cumhuriyetin ilan edildiği bir tarihten önce başta çocuklar ve gençler olmak üzere bütün halkın gelişiminin ve eğitiminin temin edilmesi amacıyla, Batının birikiminden yararlanılması gerektiğini ortaya koymuş, beden eğitimi okulları açılması ve izcilik teşkilatının güçlendirilmesi gibi konuların üzerinde durmuş ve bu tür eğitimlere özel önem vermiştir.

Çanakkale Savaşı esnasında yaşadığı bir olay, Atatürk'ün spora bakışını çarpıcı bir biçimde yansıtmaktadır. Bu olay Falih Rifki Atay'ın anlattığı bir anıdır.⁴⁶

Çanakkale Savaşı sırasında, ileri hatlarda keşif görevine çıkan bir Türk askerî, yakaladığı bir İngiliz askerini gırtlığından tutup Mustafa Kemal Paşa'nın karşısına getirmiştir. Kumandan, İngiliz askerine, memleketinden kalkıp buralara kadar niçin geldiğini sorduğunda, "Spor için" cevabını almıştı. Bunun üzerine esir askere "Bizim neferi nasıl buldun?" diye sormuştu. İngiliz askerî "Spor bilmiyor!" diye cevaplamıştı bu soruyu. Bundan sonrasını büyük Atatürk şöyle anlatmaktadır:

"... Bizim nefere döndüm. İştiyor musun, senin için spor bilmiyor, dedim. Bizim ki kısaca, Huzurunuzda getirdim efendim, dedi. Benden, spor nedir, diye sorarlarsa vereceğim cevap şudur: Spor, vatan ve milletin yüksek menfaatlerine tecavüz edenleri gırtlığından yakalayıp memleket ve millet hadimlerinin huzura getirebilmek kabiliyet-i maddiyesi ve maneviyesidir ..."⁴⁷

Falih Rifki'nin aktardığı bu anı, Atatürk'ün sporu tamamıyla vatan savunmasıyla ilişkilendirdiğini göstermektedir. Dolayısıyla Atatürk'e göre sporun değeri kendisinden menkul değil, vatan ve millet için sağlayacağı katkı ile koşullu hale gelmektedir. Aslında bu yaklaşım hem dönemin dünyadaki gelişmelere paralel olarak şekillenen genel ruhuna uygun hem de ülkenin içerisinde bulunduğu özel koşulların ihtiyaçlarına cevap verecek bir nitelik arz etmektedir.

46 Akt. Atabeyoğlu, s. 5.

47 Falih Rifki Atay'ın bir anısından, *Kırmızı-Beyaz Dergisi*, 22 Kasım 1939.

Görüldüğü üzere beden eğitimi ve spor Atatürk'ün düşüncesinde ve söylemlerinde önemli bir yer tutmuş, oldukça pratik ve pragmatik gerekçelerle tüm vatandaşların beden eğitimini temin etmeye yönelik politikalara sahip çıkmıştır. Aslında tarih boyunca bütün büyük devlet adamları beden eğitimi ve spora adeta kutsal bir görev olarak yaklaşmış ve tüm vatandaşlarına bu yönde telkinde bulunmuştur.⁴⁸

⁴⁸ Güçlü, M. (2001). Avrupa, Amerika Birleşik Devletleri, Çin ve Türkiye'de Beden Eğitimi ve Sporun Gelişimi. *Milli Eğitimi Dergisi*, Sayı: 150, (s. 33-38), Ankara, s. 33.

4. BÖLÜM

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR EĞİTİMİ POLİTİKALARI

Fransız Devriminin etkisiyle imparatorlukların tasfiye edilip ulus-devletlere geçişle birlikte ortaya çıkan millî eğitim sistemleri, devletin ve ulusal yurttaşın inşasında önemli bir rol oynamıştır. Bu döneme kadar ailenin, dinin ve meslek örgütlerinin hâkim olduğu, özel alana ait olan eğitim, artık öğretmenleri eğiten, müfredata karar veren ve okulları finanse eden devletin tüm yurttaşlara zorunlu kıldığı, merkezi olarak düzenlenen kamusal bir işe dönüşmüştür.

Aynı dönemde Osmanlı İmparatorluğunda ise çok sayıda mağlubiyet yaşayan ve geniş toprak parçalarından çekilmek zorunda kalan Türk toplumu, Birinci Dünya Savaşında içerisinde bulunduğu bloğun da yenilgiye uğramasıyla önemli bir travma yaşamıştır. Bu travma Anadolu topraklarının işgale uğramasıyla daha büyük bir derinlik kazanmıştır. Dolayısıyla büyük zorluklarla kazanılan kurtuluş mücadelesinin ardından kurulan yeni Türk devleti, her şeyden önce ulusal savunma ve üniter birliğin üzerinde durmuştur. Cumhuriyetin eğitim ideolojisi de zorunlu ola-

rak bütün yabancı düşünce akımlarına karşı uyanık durmayı ve bunlara karşı savaşa hazırlıklı olmayı gerektiren savunmacı bir anlayışı esas alıyordu. Cumhuriyetin kuruluşunda bu ideoloji milliyetçi ve muhafazakâr bir temele dayandırılmışsa da, inkılâpların gerçekleşmesiyle birlikte dinî duyarlılıklar elenerek seküler bir anlayış oluşturulmuştur.

Diğer yandan beden eğitimi ise, Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk kez on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren uygulanmaya başlamıştır. Bu dönemde yapılan beden eğitimi, 'Jahn-Amaros' cimmastığı prensiplerini esas almıştı. Bu eğitimin temel amacı, fiziksel olarak güçlü, gösterişli ve akrobatik hareketlerde başarılı bir eğitim gerçekleştirmektir. Selim Sırrı Tarcan, sonraki yıllarda bu dönemde yürütülen cimmastik derslerini eleştirmiş, bu derslerin bilimsel ve eğitim açısından bir yararının bulunmadığı, gençlere sadece bir bedensel hüner kazandırdığı gibi eleştiriler yapmıştır.⁴⁹

Askerî bir disiplinle yapılan cimmastik eğitimlerine karşı bir hareket olarak, on dokuzuncu yüzyıl sonlarında modern spor hareketleri gelişmeye başlamıştır. Bu anlamda Galatasaray Lisesi cimmastik eğitimlerinde olduğu gibi sportif etkinliklerde de önderlik etmiştir.⁵⁰ Selim Sırrı Tarcan, Faik Üstünidman, Vildan Aşır Savaşır gibi Türk sporuna yön veren isimler Galatasaray Lisesi'nde yetişmiştir.⁵¹

Yirminci yüzyılın başlarında İmparatorlukta azınlıkların önderlik ettiği sportif uygulamalar yaygınlaşmaya başlamış ve okullarda beden eğitimi derslerine yer verilmeye başlanmıştır. Bu nedenle okullarda beden eğitimi öğretmeni ihtiyacı ortaya çıkmış, yurt dışından getirilen öğ-

49 Ergin, O. (1977). *Türkiye Maarif Tarihi*. Cilt 4, İstanbul: Eser Matbaası, s. 1546-1547.

50 Daver, A. (1929). Sporda Centilmenlik. *Türk Spor*, Yıl 1, Sayı 3, (s. 3-4), 17 Ekim 1929, s. 4-5.

51 Bilge, N. (1989). *Türkiye'de Beden Eğitimi Öğretmeninin Yetiştirilmesi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 68.

retmenler nezaretinde yetiştirilen öğrenciler daha sonra okullarda görevlendirilmiştir. Buna rağmen talebin yüksekliği ve karşılanamaması nedeniyle, 1915 yılında beden eğitimi öğretmeni yetiştirilmesi için bir okul açılması ilk kez gündeme gelmiştir. Bu okulun, yüksek öğretmen okulunda kurulması ve bir yıl süreyle teorik ve uygulamalı eğitim vermesi planlanmıştır, ancak Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle, proje rafa kaldırılmıştır.⁵²

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte okullarda beden eğitimi derslerinin konulmasının gerekliliği üzerinde daha fazla durulmaya başlanmıştır. Bu çerçevede bu dersleri verecek eğitimcilerin yetiştirilmesi için 'Terbiye-i Bedeniyye Dar'ülmüallimin'i' kurulması ise, Cumhuriyetin ilan edildiği bir tarihten önce (14 Ağustos 1923) hükümet programına girmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, beden eğitiminin önemli bir parçası olarak görülen izcilik faaliyetleri ön plana çıkmış ve izcilik kısa sürede tüm okullarda zorunlu hale getirilmiştir. Bu dönemde Selim Sırrı Tarcan ve Mehmet Sami Karayel, "İstanbul İzciler Birliği'ni" kurmuştur. Bu birliğe çok sayıda oymak bağlanmış ve birlik 1926 yılına kadar faal olmuştur. 1926 yılı Eylül ayında Maarif Vekilliği bir tamimle bütün okullarda izci oymaklarının kurulmasını zorunlu hale getirmiş ve ertesi yıl Cumhuriyet bayramında bütün yurttan gelen izciler bayram törenine katılmıştır. 12 Mayıs 1928 tarihinde ise hükümet, "Türkiye'de Gençlik Teşkilatının Türk Vatandaşlarına Hasrı Hakkında Kanunu"nu çıkararak, izciliği hem denetim altına almış hem de sistemli bir şekilde yürütmeye başlamıştır.⁵³

Beden eğitimi öğretmeni yetiştirilmek için yapılan ilk çalışma, İstanbul Çapa Kız Öğretmen Okulu'nda 1926 yılında açılan "Terbiye-i Bedeniyye Muallimliği Kursu" olup,

⁵² Unat, F. R. (1964). *Türk Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, s. 36.

⁵³ Abalı, A. (1974). *Cumhuriyetimizin 50. Yılında Gençlik ve Spor*. Ankara: T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayını, s. 116.

bu kursta İsveç'ten gelen İsveçli öğretim elemanları ile İsveç'te öğrenim görmüş Türk öğretim elemanları görev almış, kurslardan 4 yılda 148 erkek, 63 bayan öğrenci mezun olmuştur.⁵⁴ Ayrıca Cumhuriyetin ilk yıllarında öğretmen yetiştirilmesi için açılan okullarda, beden eğitiminin de yer alması gerekliliği üzerinde durulmuştur. 1925 yılında Konya'da kurulan "Orta Muallim Mektebi", 1927-1928 öğretim yılında Ankara'ya taşınmış ve okula pedagoji şubesi de açılarak, ismi "Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü" olarak değiştirilmiştir. Enstitü bünyesinde beden eğitimi şubesi açılması için enstitü binasının yanında bir de beden eğitimi salonu ve spor sahası yapılmıştır. 1932 yılında bu tesislerin tamamlanmasının ardından, 5 Temmuz 1932 tarih ve 105 sayılı "Talim ve Terbiye Kurulu" kararı ile 3 yıllık eğitim verecek olan Beden Eğitimi Şubesi açılmıştır.⁵⁵

Gazi Eğitim Enstitüsü'nün Beden Eğitimi Şubesi açılınca, daha önce yurtdışında öğrenim görerek çeşitli okullarda çalışmaya başlayan Nizamettin Kırşan, Vildan Aşır Savaşır ve Zehra Alagöz gibi isimler, bu okulun eğitim kadrosuna katılmıştır. Ayrıca Almanya'dan uzman beden eğitimi öğretmeni Kurt Dainas da Türkiye'ye getirilerek öğretim kadrosuna dâhil edilmiştir. 1937 yılında okulda kadın beden eğitimi öğretmenleri de yetiştirilmeye başlanmış ve İstanbul Alman Lisesi Beden Eğitimi Öğretmeni Margarette Korge de bölümün öğretim kadrosuna alınmıştır.⁵⁶

22 Haziran 1933 tarih ve 2287 sayılı kanunla Maarif Vekilliği bünyesinde "Beden Terbiyesi ve İzcilik Müdürlüğü" kurularak okullarda spor daha etkili hale getirilmiştir. Ardından 15 Haziran 1935 tarih ve 2273 sayılı kanunla bu

⁵⁴ Mirzeoğlu, N. (Ed.) (2011). *Spor Bilimlerine Giriş*. Ankara: Spor Yayınevi, s. 25, 104.

⁵⁵ Yücel, H. A. (1993). *Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçler*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 125.

⁵⁶ Güven, Ö. (1996). Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Beden Eğitimi ve Spor Öğretmeni Yetiştiren Okulların Eğitimini Hazırlayıcı Çalışmalar. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2, Nisan 1996, s. 75-76.

müdürlüğün hem okullarda beden eğitimi ve izcilik faaliyetlerini hem de okul dışındaki beden eğitimi faaliyetlerini yürütmesi düzenlenmiştir.⁵⁷

1930'lu yıllardan itibaren beden eğitimi ve sporda da, genel milli eğitim politikalarında olduğu gibi daha pragmatist bir yaklaşım benimsenmeye başlamıştır. 1929 yılında yayımlanan ilk "İlk Mektepler Talimatnamesi", ilkokulların amacını ortaya koyarken, genç neslin okulda milli cemiyet ve Türk Cumhuriyeti'ne ruhen ve bedenen en faydalı bir tarzda yetiştirilmesi bir amaç olarak benimsemiştir.⁵⁸

1930'lu yıllarda, gelişen dünyada Türkiye'nin de spor alanında hak ettiği yeri alması için ülkede yapılan "İsveç, Demoz ve Dalkröz Usulü beden eğitimi çalışmalarının sıhhi, indifai ve bedii uf'ullerden teşekkül eden bedeni şahsiyeti tam olarak teşkil ve tesis etmek salahiyeti hiçbirinde olmadığı" ileri sürülerek Maarif Vekâletinden bu çalışmalara engel olması ve sonlandırılması istenmiştir.⁵⁹ Bu eleştiriyi getirenler şüphesiz ki öncelikli olarak yeni devletin ihtiyaçlarına uygun bireylerin yetişmesine hizmet edecek bir beden eğitimi politikasının uygulanmasına olan gerekliliğin altını çiziyordu.

Genel eğitim politikaları içerisinde beden eğitimine önemle yer verilmekle birlikte, okul dışındaki teşkilatlar da yapılan etkinliklere ise sıcak bakılmamıştır. 1930'ların siyasi atmosferinin dayattığı bu eğilim, Türkiye'de de oldukça etkili olmuştur. Bu çerçevede Maarif Vekilliği 1930 yılında, "Mekteplerde Talebe Spor Teşkilatı Hakkında Talimatname" ile ilk ve ortaokullarda tahsil gören öğrencilerin okul haricindeki spor kulüplerine girmelerini ve okullar haricinde yapılan ferdi ve takım müsabakalarına katılma-

57 Abalı, s. 105.

58 Cicioğlu, H. (1985). *Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk ve Orta Öğretim*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, s. 81.

59 Bedi, M. (1934). Devletçiliğimizde Spor. *Spor Postası*, Yıl 1, Sayı 32, 17 Kasım 1934, s. 10.

larını yasaklamıştır.⁶⁰ Bu yasaklamanın da arkasında yatan temel fikir, yeni yetişen gençliğin devletin resmi ideolojisinin dışında fikir ve davranışlarla karşılaşmalarının muhtemel olacağı alternatif eğitim/etkileşim ortamlarının engellenmesidir.

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde beden eğitim politikalarının bir diğer parçası olan gençlik kampları da hem geniş uygulamaları hem de gençlerin ideolojik biçimlendirilmesi açısından son derece önemlidir. Bu dönemde birçok kurum eliyle yürütülen kamp çalışmaları, çocuk ve gençlerin beden eğitimi açısından önemli bir işlev görmüştür. Kızılay Gençlik ve Sağlık Kampları, Cumhuriyetin eğitim politikalarını ve beden politikalarını en iyi yansıtan uygulamaların başında gelmektedir.

1930'lu yıllara kadar sporun temel gayesi olan sağlıklı bir toplum yaratma misyonu, Kızılay gençlik kamplarının kurulduğu 1933 yılından sonra fiili olarak Kızılay'a devredilmiştir.⁶¹ Bu gelişme, dönemin bazı yöneticilerinin, aynen İttihat Terakki yöneticileri gibi, ulusal bir gençlik teşkilatı kurulması hevesine kapılmalarına yol açmıştır.

Kızılay tarafından açılan kamplar, dönemin Dünyada etkin olan ve Türkiye'yi de etkisi altına alan, totaliter ve otoriter eğitim ve sağlık politikalarını yansıtmaması açısından başarılı sayılabilecek bir uygulamadır. Aynı dönemde Batılı ülkeler genç nüfuslarının bedensel niteliklerini güçlü kılmak ve mevcut rejime bağlı bireyler olarak yetişmelerini temin etmek için Kızılhaç bünyesinde Gençlik birimleri oluşturmuş ve yaygın kamp uygulamaları yapmıştır. Türkiye'de de Kızılay bünyesinde açılan kamplarda sağlık açısından çok zayıf, fakir ve bakımsız çocukların açık havada disiplinli ve bakım altında iyi beslenerek kuvvetlendirilmesi

60 Yücel, H. A. (1994). *Türkiye'de Orta Öğretim*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 360.

61 Kaya, A. (2010). *Türk Siyasi Tarihi'nde CHP'nin Gençlik Kolları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, s. 46.

ve eğitilmesi, sağlam bir bünyeye okullarına gönderilmesi amaçlanmıştır.

Kızılay'a bağlı gençlik teşkilâtının kuruluşu Cumhuriyetin ilanından yaklaşık 10 yıl sonra, 23 Mayıs 1933 tarihindedir. Türkiye Kızılay Cemiyeti'nin 1935 yılında hazırlamış olduğu Merkezi Umumi Raporu'nda aradan geçen iki sene gibi kısa bir süreye rağmen, teşkilatın çalışmalarında elde edilen verimden memnuniyetle söz edilmektedir:⁶²

Henüz üç yıllık bir hayata malik olan ve memleket gençliğine daha pek küçük yaşta ve ilk mektep sıralarında insaniyet, hayırkârlık, şefkat ve muhtaç felâketzede hem cinsine yardım hisleri telkin suretile Hilâliahmere âti (gelecek) için aza kütlesi yetiştirmek gayesine matuf ve bütün medeni âlemdeki benzerlerine uygun olarak Esas Nizamnamemizdeki hükümler dairesinde teşkil edilen (Gençlik Hilâliahmeri) yüksek faydelerini göstermeğe başlamış, baba ve analarının şefkat hisleriyle yarışa çıkan asil Türk Yavruları şuurlu mürebbilerinin (terbiye eden) telkinleriyle üzerlerine düşen vazifeyi yapmağa başlamışlardır...

Kampların Cumhuriyet ilkelerinin gençlere benimsetilmesinde etkin birer sosyal paylaşım alanı olarak kullanılması, Cumhuriyet döneminin tamamı boyunca söz konusudur. Bu amaçla Kızılay'ın haricinde de çeşitli kurumlar tarafından kamplar açılmıştır: Türk Hava Kurumu kampları (İnönü Kampı, Türk Kuşu Kampı), izci kampları, beden terbiyesi mükellefiyeti kampları, pasif korunma kampları, okulların yaz tatili kampları, askerî eğitim amaçlı lise ve üniversite kampları, Halkevleri Spor Kulüpleri kampları, Köy Enstitüleri kampları, çocuk ve oyun kampları, Genç-

⁶² Türkiye Kızılay Cemiyeti (1935), 1933-1934 Hesab Devresi İçinde Merkezi Umumi Tarafından Yapılan İşleri Bildiren Rapor, Ankara: Ulus Basimevi, Ankara, s. 9.

lik ve Spor Müdürlüğü ve diğer spor kulüplerin kampları, kamu kurum kampları (askerî, maliye vb.), yazlık aile kampları, günümüzdeki örneklerine benzer özel kamplar ve diğer kamplar.

Gençlik kampları, Cumhuriyet dönemi boyunca değişik kurumlara bağlı olarak açılmış ve başta tek parti dönemi üzere hükümetlerin uygulamaya koyduğu politikaların önemli birer parçası olmuştur. Kızılay Gençlik ve Sağlık Kampları, bu kampçılık uygulamaları içinde en uzun soluklusu ve en örgütlüsüdür.⁶³

Bu kampların üzerinde durduğu en önemli noktalar, çocuk ve gençlerin doğada sağlıklı bireyler olarak fiziksel yapılarını güçlendirmeleri ve bir yandan da askerî olarak yurt savunmasına hazır hale gelmeleridir. Kızılay kampları, temel olarak eğitim ve sağlık kazanma üzerine oturtulmuştu. Kamplara alınan çocukların seçiminde dikkat edilen özellikler; öğrencinin başarılı ancak maddi durumunun yetersiz olması, zayıf bünyeli olması, yetersiz beslenmiş olması ve sağlık açısından riskli durumda bulunması şeklinde sıralanabilir. Kampa katılan öğrencilerin içinde bulaşıcı hastalığa (sıtma) sahip olanlar, tedavi edilmesi gerekenler ve hastalık kapabilecek derecede zayıf bünyeli çocukların olmasına özen gösterilmişti. Kamplardaki doktorların ortaya çıkabilecek sağlık sorunları dışında en önemli görevleri, sıtmalı öğrencilerin tedavisiydi. Sıtmayla mücadele etmek üzere kamplarda düzenli olarak kinin bulundurulmakta ve kampa katılan çocuklara belirli dönemlerde dağıtılarak, kullanılması sağlanmaktaydı. Sağlığın korunması konusu, iki ana başlık altında öğretilmekteydi. Bunlar, "ilk yardım" ve "sağlık bilgisi" konularıdır. Ayrıca beden terbiyesi ve spor etkinlikleri de, sağlığın kazanılması, korunmasında kullanılan diğer bir önemli alandı. Kampa katılan her çocukla ilgili, başta kiloları olmak üzere sağlıkları ve diğer

⁶³ Bulut, T. (2007). Cumhuriyetin Bir Gençlik Projesi Olarak Kızılay Kampları. *ÇTTAD*, Cilt 6, Sayı 14, s. 113.

özellikleri hakkındaki bilgiler kamp defterlerine, formlara not edilirdi. Bu bilgiler, haftalık olarak güncellenir, öğrenci kamp devresini bitirirken sonra bir değerlendirme yapılarak verilen notlar, sonuçlar ve düşünceler ilgili yerlere kaydedilirdi.⁶⁴

Bu kampların en işlevsel özelliklerinden bir tanesi de tamamıyla askerî bir nitelikte şekillendirilen törenlerdir. Bulut, kamplarda günlük program uygulanırken sabah ve akşamki bayrak törenlerine azami özen gösterildiğini ve bu törenlerin mutlak surette yapıldığını kaydetmiştir.⁶⁵ Böylelikle öğrencilerin askerî bir disiplin içerisinde yaşamaları ve bireysel olarak bu disiplini gündelik hayatlarında içselleştirmeleri amaçlanmıştır.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa, Türkiye’de beden eğitimi etkinlikleri de milli eğitim ideolojisiyle paralellik arzemiş, günün koşullarına bağlı olarak ileri derecede pragmatik temellere dayanmıştır. Yeni kurulan Cumhuriyetin üzerine inşa edildiği düşünce sistemi ülkenin milli eğitim sistemini belirleyen temel dinamik olurken, diğer yandan da bütün eğitim sistemi bu düşünce sisteminin bir propaganda aracına dönüşmüştür. Cumhuriyetin ilk yıllarında, milli eğitim sisteminin kurgulanması için pragmatist eğitim felsefesinin önder isimleri arasında sayılan John Dewey’in Türkiye’ye davet edilmiş olması da dönemin pragmatist temelli eğitim felsefesinin en önemli göstergelerindedir.

64 a.k., s. 116.

65 a.k., s. 117.

5. BÖLÜM

CHP VE HÜKÜMET PROGRAMLARINDA BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR

Cumhuriyetin tek partili dönemi boyunca, CHP politikaları aynı zamanda hükümetin politikalarını da yansıtmaktadır. Dahası bu politikaların devletin genel politikalarının alt yapısı olduğunu da söylemek yanlış olmayacaktır. Cumhuriyetin kurucu elitleri aynı zamanda CHP'nin yöneticileri, hükümetin etkili isimleri ve Devletin resmi ideolojisinin hukuksal ve felsefi temellerini inşa eden kişilerdir. Dolayısıyla Parti ile Hükümet programlarını bir bütünlük ilişkisi içerisinde düşünmek ve değerlendirmek isabetli olacaktır.

Bir önceki bölümde de ifade edildiği üzere, Cumhuriyetin henüz ilan edilmediği bir tarihte, 14 Ağustos 1923'te, TBMM'de sunulan hükümet programında 6. Maddede, "Ferdin bedeni, fikri kabiliyetleri gibi ahlaki ve içtimai kabiliyetleri de inkişaf ettirilecektir. Bu maksada vusul için bir Terbiye-i Bedeniyye Dar'ülmüallimin'i açılacak, izcilik teşkilatına tedricen içtimai esasta tevfiik olunacaktır" ifadeleri yer almıştır. Böylelikle Cumhuriyet ilan edilmeden önce beden eğitimi öğretmeni yetiştirmek üzere bir okul

kurulması kararı alınmıştır. Bu kararın uygulanması için de Selim Sırrı Tarcan'a görev verilmiştir (Arun, 1990: 9-10).

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren beden eğitimi ve spora verilen önem, dönemin spor teşkilatlarının kurulması ile ilgili tartışmalarda ve bu teşkilatlara yapılan maddi ve manevi desteklerde kendisini ortaya koymuştur. Osmanlı İmparatorluğu'ndan devamla Cumhuriyetin ilk ulusal spor teşkilatı olan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ), hükümetten sürekli destek almış ve dahası hükümetin önemli isimleri bu cemiyetin yöneticisi olmaktan imtina etmemiştir. Ancak bu ilişki 1930'lu yıllara gelindiğinde siyasî isimlerin cemiyete tam nüfuz etme talebine dönüşünce zaman zaman gerilimler de meydana gelmiştir. Bu ilişkiler ve TİCİ'nin TSK'ye dönüşmesi süreci takip eden bölümlerde geniş bir biçimde ele alınacaktır.

TİCİ'nin 1932 yılında yapılan Beşinci Genel Kongresinde, "...Spor işi partimiz için, hükümetimiz için en mühim görülen siyasî, idarî ve iktisadî işlerimiz derecesinde ve onlar arasında bir ehemmiyetle görülmektedir" (*Türk Spor*, 1932: 15) diyen Maarif Vekili Esat Bey de, CHP'nin spora olan yakın ilgisini açıkça ortaya koymaktadır.

Tek parti yönetiminin eleştirildiği ve çok partili sisteme geçiş için çeşitli denemelerin yapıldığı ilk dönemde, CHP'nin geniş toplumsal oluşumların tamamını kontrol altında tutmayı istediği anlaşılmaktadır. Bu süreçte CHP yönetiminin spor üzerine yaptığı vurgu ve buna bağlı olarak sporu daha yakından denetim altına alma isteği artmıştır. CHP Umumi Kâtibi Recep Bey, TİCİ'nin Altıncı Genel Kongresinde spor tesisleri ile ilgili görüşlerini yansıtırken, spora ne kadar büyük bir önem atfedildiğinin de altını çizmektedir:

Bundan sonra en canlı ihtiyaçlar arasında stat ve saha davasına geliyoruz. Modern teşkilatlı herhangi bir dev-

let için stadyum lüzumunda herkes ittifak eder. Nasıl bankasız bir memleket olmazsa, statsız bir spor tasavvuru da mümkün değildir. Mamafih her şeyi yeniden yapmak zorunda kalan bir devletin stadyum derecesinde ileri daha birçok ihtiyaçları vardır. Şimdiye kadar bunun temin edilmemiş olması ihtiyacın takdir edilemesinden değil, nihayet her gün hepimizi tazyik eden ehemmiyetli ihtiyaçların bir sıraya dizilmiş olmasındandır. Artık partimizce stadyum meselesi su ve et gibi bir ihtiyaç görülmektedir. İhtimal ki evvela Ankara'dan başlanarak sıralı ve zamanlı bir çalışma ile bu ihtiyacın temini başlıca bir iş olacaktır.⁶⁶

CHP'nin bu dönemde tüm toplumsal örgütlere hâkim olma arzusu, aslında dönemin küresel siyasî havası ile de yakından ilişkilidir. Bu yıllarda otoriter ve totaliter rejimlerin güç kazanması ve bu güce paralel olarak da başarımlı olması, doğal olarak CHP yöneticilerini de etkilemiştir. CHP, gençlik ve spor teşkilatını yeniden yapılandırmak için Almanya'dan Carl Diem'i Türkiye'ye getirtmiştir. Türkiye'ye gelmeden önce 1936 olimpiyatının organizasyon görevini üstlenen Carl Diem, Türkiye'ye gelince çeşitli illere gezi düzenleyerek incelemelerde bulunmuştur. Carl Diem'in hükümete sunduğu raporlarda ne yer aldığı tam olarak bilinmemektedir. Ancak o günlerde çıkan haberle göre, Carl Diem raporunda başbakanlığa veya başka bir bakanlığa bağlı bir müdürlük kurulmasını, farklı yaşlarda gençlerin bu teşkilata girmelerinin mecburi tutulmasını istemiştir.⁶⁷

Carl Diem'in hazırladığı raporların dönemin spor politikalarının belirlenmesinde oldukça etkili olduğu ortadadır. CHP'nin 9 Mayıs 1935'te yapılan dördüncü kurultayınca onaylanan programının 50. maddesi okullarda, devlet kurumlarında, özel kurum ve fabrikalarda bulunanların, yaş-

⁶⁶ TİCİ Altıncı Umumi Kongresi Raporu, 1933.

⁶⁷ *Türk Spor* (1933). Seçme takım, Saçma Takım Haline İntihap Etti, Yıl 4, Sayı 26/181, 25 Mart 1933, s. 10, 12.

larına göre, beden eğitimi ile uğraşmak yükümü altına alınacağını belirtir.⁶⁸ Spor ve beden eğitimi için lüzumlu olan alan ve kurumlar meydana getirilecektir. Parla'nın yorumuna göre bu sadece öğrenci gençliği değil, yetişkin yurttaşları da içine alan bir uygulamaydı.⁶⁹ Beden terbiyesi zorunlu tutularak, kitle sporunun disiplini ve tekdüzeliği ile para-militer bir nitelik kazanmıştır. Böylelikle daha özgür ve liberal spor ortamlarının ve düşüncesinin yerine, devlet eliyle tanımlanan ve sınırlandırılan bir beden terbiyesi anlayışı ikame edilmeye çalışılacaktır.

CHP'nin dördüncü kurultayında; "... Bütün Türk gençliğine neşe ve sıhhatlerini, nefse ve millete inanmalarını besleyecek beden terbiyesi verilecek ve gençlik inkılâbı ve bütün istiklal şartları ile yurdu müdafaa etmeyi en üstün vazife tanıyan ve bu vazifeyi yerine getirme uğruna her varlığın fedasına hazır tutan zihniyetle yetiştirilecektir... Yurtta beden ve inkılâp terbiyesi ile spor işlerinde birlik göz önünde tutulacaktır. Mekteplerde, devlet müesseselerinde, hususi müesseseler ve fabrikalarda bulunanlar arasında yaşlarına göre herkesin beden terbiyesi ile meşgul olması mecburiyet altına alınacaktır..."⁷⁰ ifadelerine yer

⁶⁸ Duru, K. N. (1938). *Kemalist Rejimde Öğretim ve Eğitim*. Ankara: Kanaat Kitabevi, s. 49.

⁶⁹ Parla, s. 82.

⁷⁰ *Top Dergisi* (1935). Sporun İlerlemesi Yolunda TİCİ Umumi Merkezi Spor İşleri Etrafında Yeni Bazı Kararlar İttihaz Etti, Yıl 2, Sayı 11, 8 Şubat 1935, s. 3-4.

verilerek, beden eğitimine ve spora bakışın belirli bir alan ve amaçla sınırlandırılacağı açıkça ortaya konulmuştur.

Zaten 1935 yılında gündeme alınan mükellefiyet konusu, takip eden yıllarda daha net ve kesin ifadelerle parti programında yer bulmuştur. CHP'nin 1939 tarihli 6. kurultayının programında beden terbiyesi ve spor uygulamaları için birkaç madde belirlenmişti. Kurultayın 52. Maddesi, Türk gençliğine beden terbiyesi yoluyla "inkılâp ve istiklal şartlarıyla yurdu müdafaa etmeyi" en önemli vazife olarak göstermekteydi. Yine 61. maddede "spor, kudretli vatandaş yetiştirmenin esaslı vasıtalarından biridir," deniliyordu. Bunlar, tek parti hükümetlerinin beden terbiyesi ve sporu, zorunlu bir devlet politikası haline getirdiklerini göstermesi bakımından önemlidir.

Beden terbiyesi ve sporun zorunlu bir devlet politikası haline gelmesi, TBMM'nin 1938 yılında kabul ettiği 3530 sayılı "Beden Terbiyesi Kanunu"yla gerçekleştirilmiştir. Bu kanun, ihtiyaç duyulan herkesin milli savunma ve sağlık için "beden terbiyesi mükellefiyeti"ni zorunlu kılmaktaydı ve bu kanunun uygulamaya konulmasıyla parti-devlet bütünleşmesi bir alanda daha tamamlanmış oluyordu.⁷¹

⁷¹ Bulut, s. 125-126.

6. BÖLÜM

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ÖRGÜTLENMELERİ

Cumhuriyet Türkiye'si, Osmanlı'dan devraldığı birçok toplumsal kurumun yanı sıra, Osmanlı'nın son döneminde kurulan sportif kurumları da bir biçimde yeni rejimin nitelikleri ile yeniden yapılandırarak yaşatmaya devam etmiştir. Bu kurumlar arasında, ulusal spor teşkilatı niteliğindeki teşkilatların yanı sıra, sivil nitelikli örgütlenmeler veya devlet/hükümet kontrolündeki sportif nitelikli veya sportif etkinlikleri içeren genel nitelikli bölgesel ve ulusal teşkilatlar de bulunuyordu.

Cumhuriyetin ilk yıllarına damgasını vuran ulusal spor teşkilatı TİCİ'dir. TİCİ'nin toplumsal ve siyasal etkileri, TSK'ye dönüşmesi ve bu dönüşümün BTGM'nin kurulmasıyla tamamlandığı bu dönem, günümüz Türkiye'sinde de fiziki kültür alanına bakışı yansıtacak çok yönlü ve verimli bir bilgi birikimine sahiptir. Bu birikimin iyi analiz edilip, farklı bilim disiplini uzmanlarınca tartışılması, Türk sporunun geleceğine ışık tutacaktır. Bu kuruluşların her biri ile ilgili detaylı siyasî, sosyolojik, idarî, ekonomik perspektifli analizler yapılmalı, arşivler üzerinde daha nitelikli ve kap-

sayıcı taramalar gerçekleştirilmelidir. Geçmişe ışık tutmaktan –ki buradaki bahis konusu oldukça yakın bir geçmiş- bugünü anlamak ve yarına dair sağlıklı politikalar üretmek hayal olmaya devam edecektir.

6.1. Ulusal Spor Teşkilatları: TİCİ, TSK ve BTGM

Cumhuriyet dönemi modernleşme hareketleri ve toplumsal dönüşüm İmparatorlukta başlayan sürecin devamı niteliğindedir. Zaten bu dönüşümün mimarları İmparatorluktan Cumhuriyete geçiş sürecinde de büyük oranda aynı kişilerdir. Dolayısıyla aynı durum ülkenin beden terbiyesi ve spor politikaları için de geçerlidir. Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulan spor teşkilatlarının tümünün referansları Osmanlı İmparatorluğu içerisinde bulunurken, bu dönemde spor yönetimine etki eden tüm önemli aktörler de Osmanlı İmparatorluğunda ön planda olan isimlerdir.

Son derece sosyal bir olgu olan beden terbiyesi ve spor için bu devamlılık ilkesinin sürekli göz önünde tutulması, Cumhuriyet dönemi beden terbiyesi ve spor politikaları üzerinde yapılacak çözümlerinin de daha sağlıklı temellere dayanmasını sağlayacaktır. Konunun daha ilginç olan yanı ise, bu devamlılık üzerinde araştırmacıların bütünü ittifak etmekle birlikte, konu İmparatorluk dönemi içerisinde ele alınırken farklı bir tutum benimsenmekte ve Türk spor tarihçileri, beden terbiyesi ve sporun neredeyse İkinci Meşrutiyetle birlikte ortaya çıktığını önerecek bir yüzyılsel yaklaşım ortaya koymaktadır.

Hâlbuki Abdülhamit döneminde bazı kitlesele spor hareketlerinin baskı altında tutulduğuna dair yaygın söylemlere rağmen, fiziki kültür hareketi, halk sağlığı ve eğitime ilişkin birçok gelişme, modern sporların ortaya çıkması, çok sayıda spor kulübünün kurulması, Osmanlı sporcularının uluslararası yarışmalarda boy göstermesi ve hepsinden

daha önemlisi beden egzersizlerinin bireysel ve toplumsal sağlık ve maddi refahla ilişkilendirilmeye başlanması hep bu dönemdedir. Ayrıca Abdülhamit'in kişisel olarak beden terbiyesi ve spora karşı olumsuz bir tavır takındığını ortaya koyacak hiçbir somut bilgi bulunmamaktadır. Dahası beden terbiyesi ve sporun merkezi konumundaki "Mekteb-i Sultani" kendisinin şahsi himayesi altındadır. Selim Sırrı da anılarında aralarında Abdülhamit'in şehzadelerinin de olduğu saray halkına beden terbiyesi hakkında seminerler verdiğini aktarır.⁷² Bütün bunların yanı sıra, atletizm 1870 yılında, yüzme ve kürek 1873 yılında, greko-romen güreş 1887 yılında ve bisiklet de 1898 yılında ilk olarak Abdülhamit'in himayesi altındaki "Mekteb-i Sultani" çatısı altında yapılmaya başlanmıştır.⁷³

Ayrıca Fişek'e⁷⁴ göre, her ne kadar da 1863-1903 arası dönemde beden eğitimi ve spor Avrupa'daki gibi zoraki bir "nikâh" içinde yaşamışsa da, çağdaş anlamıyla sporun ilk belirtileri aynı dönemde ortaya çıkmıştır.

Cumhuriyetin ilk ulusal spor teşkilatı olan TİCİ'nin temelleri de İmparatorlukta atılmıştır. Bu dönemde spor alanında çok etkili olan, ancak Hıristiyanlık propagandası yaptığı ve futbolu dışladığı gerekçesiyle sert eleştirilere maruz kalan YMCA'ya alternatif bir birlik kurmak üzere toplanan kulüpler, İsviçre Federasyonu ve Spor Birliği Yönetmeliğini Osmanlıcaya çevirerek 269 maddelik bir taslak oluşturmuştur. "İdman İttifakı" ismiyle toplanan birliğin Muvakkat Heyeti (Geçici Kurulu), 25 Kasım 1921 tarihinde kuruluş tüzüğünü hükümete sunmuştur.⁷⁵ 22 Mayıs 1922 tarihinde başvuru tamamlanmış ve Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ) kurulmuştur.⁷⁶ Dolayısıyla Cumhuriye-

72 Fişek, 1998, s. 53-54.

73 Fişek, K. (1985). *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, s. 46.

74 a.k., s. 43.

75 Yıldız, D. (1979). *Türk Spor Tarihi*. İstanbul: Eko Matbaası.

76 BTUM (1943). *XX. Cumhuriyet Yılında Beden Eğitimi ve Spor*, Çankaya Matbaası, Ankara, s. 11-40.

tin ilk ulusal spor teşkilatı olan TİCİ, ilk olarak İstanbul'da ve İmparatorluk bünyesinde kurulmuştur.

İttifakın kuruluş tüzüğündeki amaç maddeleri incelendiğinde; TİCİ'nin ilk kuruluşunda beden eğitimi ve sporu araçsallaştırmamış olduğu anlaşılmaktadır. İlk dönemdeki diğer teşkilatlanma girişimlerinin aksine, bu kuruluşun toplumun ideolojik yönlendirilmesi, bireylere kimlik yükleme, militer veya ekonomik faydaların öncelenmesi gibi amaçları benimsememiş olması, bu cemiyetin kurucu idaresinin tutumunu yansıtmakla birlikte, tüzüğü esas alınan İsviçre Spor Örgütü'nün de yapısının bir sonucudur.

Aynı çerçevede İttifakın görevleri sıralanırken de, sportif yarışmalar düzenlemek, sporu teşvik etmek, bu amaçla ödüller hazırlamak ve bilimsel etkinlikler yapmak, yayınlar hazırlamak, bu çalışmalar için gerekli ilişkileri kurmak ve kurumsal birliği sağlamak gibi oldukça 'apolitik' etkinlikler sıralanmıştır. Dolayısıyla ittifakın amacında olduğu gibi görevlerinde de beden eğitimi ve spor, politik bağlamın dışında tutulmuş, ideolojik yaklaşımlardan uzak durulmuştur.

Ancak İstanbul hükümetinin onayıyla kurulan TİCİ ile ilgili haberlerin Anadolu basınında yer almasının ardından, Anadolu'da önemli yankılar oluşmuştur. Bunun sonucunda, TİCİ karşıtı olarak Ankara'da da "İdman Birliği" adı altında alternatif bir teşkilat oluşturulmuş, ancak kısa süre sonra iki tarafın temsilcileri bir araya gelerek aralarında bir mutabakat sağlanmıştır.⁷⁷

Bu mutabakatın ardından TİCİ Olağan Kongresi, 13 Nisan 1923 tarihinde toplanarak, geçici olarak seçtiği merkez yönetim kurulu ile federasyonlarını yenilemiş ve sil baştan örgütlenmiştir.⁷⁸ Ardından, 2 Ocak 1924 tarihinde

⁷⁷ Tayga, Y. (1990). *Türk Spor Tarihine Genel Bakış*. Ankara: GSGM Yayınları.

⁷⁸ *TMOK Dergisi* (1972). Türk Sporunun Örgütlenmesinin 50. Yıl Dönümü (1922-1972). Sayı 6. Nisan 1972, s. 6.

170 sayılı karar gereğince Ankara hükümeti, TİCİ'ye "Kamu Yararına Çalışan Dernekler" statüsü vermiştir.⁷⁹

Ali Sami Yen başkanlığında kurulan TİCİ'nin kurucu yöneticileri arasında, Burhan Felek, Ali Seyfi, Nuri Bey, Nasuhi Baştar, Servet Bey, Hamdi Bey, Yusuf Ziya Öniş, Cevdet Bey, Cevat Rüştü, Cemal Faris ve Dr. Hikmet Bey gibi dönemin önemli isimleri yer almıştır.⁸⁰

Cumhuriyet yönetimi altında yeniden teşekkül ettirilen TİCİ'nin amacına bakıldığında, İstanbul'da kurulan İdman İttifakı ile önemli bir farklılık ortaya çıktığı görülebilir. Zira yeni tüzükte amaçlarda 'Türklük' vurgusu ön plana çıkarılırken, Türk ırkının çoğalması, sağlıklı, güçlü, çalışkan bir toplum oluşturulması, gençlerin kötü alışkanlıklardan korunarak iyi bir ahlak edinmeleri, toplumun askerî vazifeler açısından hazırlanması, Türklüğün uluslararası propagandasının yapılması, milli hislerin teşviki, beden eğitimi ve sporun para kazanmak için yapılmasına karşı mücadele verilmesi gibi amaçlar ön plana çıkmıştır.

Görüldüğü üzere Cumhuriyet yönetimi ile ilişki içerisine ne girdikten sonra, TİCİ, tamamıyla pragmatist esaslara dayandırılmış ve böylelikle beden eğitimi ve sporun yeni toplumun inşasında etkili bir araç olarak kullanılması arzu edilmiştir. Hâlbuki bu cemiyetin ilk kuruluşunda yapılanma oldukça sivil temellere dayandırılmış ve spor tamamıyla siyaset dışı bir bağlamda ele alınarak, apolitik bir jargon benimsenmiştir.

Dolayısıyla TİCİ, ilk kuruluşunda her ne kadar da özerk bir yapı olarak teşkilatlanmışsa da, 1923 yılında çıkan 387 sayılı kanunla dernekler hükümetin denetimi altına alındığından, mutlak özerkliği söz konusu olmamıştır. Ayrıca TİCİ, hükümet tarafından kamu yararlı dernek olarak ka-

⁷⁹ *Resmî Gazete*, No 64, 10 Mart 1924.

⁸⁰ Doğu, G. (2011). *Spor Yönetimi ve Organizasyon Temelleri*. (s. 227-246). İçinde: N. Mirzeoğlu, (Ed.). *Spor Bilimlerine Giriş*. Ankara: Spor Yayınevi, s. 241-242.

bul edilmiş ve düzenli maddi yardım yapılarak, denetim altına alınmıştır. Böylelikle TİCİ her ne kadar resmi bir kurum olmasa da, doğrudan hükümet ve CHP yönetimi ile bağlantı içerisinde ve onlara paralel hareket eden bir kuruluş niteliği kazanmıştır.

Ancak 1920'li yılların sonlarına gelindiğinde, TİCİ ile CHP arasında çeşitli fikir ayrışmaları gündeme gelmeye başlamış ve zaman zaman partinin teşkilata müdahalesi söz konusu olmuştur.⁸¹ Hatta bazı hükümet yetkilileri, TİCİ'nin CHP'ye bağlanması durumunda gençliğin partiden temin edeceği istifadenin sınırsız olacağını kaydetmiştir. CHP Genel sekreteri Saffet Bey, *Türk Spor* dergisine verdiği beyanatta şunları söylemiştir: "Memleket gençliğinin her noktadan istifadesini temin için spor teşkilatını en muvafık şekilde himaye edeceğiz. Gençliğin beden terbiyesinde azami inkişaf göstermesi arzu edilen bir durum halini almıştır. Bu gayeye vasıl olmak için en kestirme yol hangisi ise ondan gidilecektir. Takip edilecek program uzmanlarca belirlenecektir. Partinin himayesinde müspet netice vereceği muhakkaktır".⁸²

1929 yılından itibaren başlayan, spor teşkilatının CHP'ye bağlanması çalışmaları, TİCİ'nin 13-18 Şubat 1936 tarihleri arasında yapılan sekizinci ve son kongresinde tamamlanmıştır.⁸³ Bu süreçte TİCİ'nin parti ile karşı karşıya geldiği birçok olay yaşanmış olmakla birlikte, partinin kontrolünün artırılması yönünde de adımlar atılmıştır.

Bir ulusal spor teşkilatı modeli olarak TİCİ'nin genel felsefesini, etkinliklerini, yönelimini ve değişimini en iyi yansıtan, kongrelerde yapılan konuşmalar ve alınan karar-

81 *Türk Spor* (1929). Spor İşlerimiz ve Halk Fırkası, Yıl 1, Sayı 13, 26 Aralık 1929, s. 15.

82 *Türk Spor* (1929). Mıntıka Kongresi Yeni Merkez ve Spor Heyetini İntehap Etti, Yıl 1, Sayı 4, 24 Ekim 1929, s. 3.

83 Özmeden, H. (1999). *Cumhuriyet Dönemi İlk Spor Teşkilatı Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (1922-1936)'nin Yapılanma Sürecinde Beden Eğitimi ve Sporun Fonksiyonları, Fonksiyonlardaki Değişimler ve Toplumsal Hayata Etkileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, s. 142.

lardır. TİCİ'nin 19 Eylül 1925 tarihinde yapılan İkinci Genel Kongresinde, ordu mensuplarının spor yapması amacıyla "Ordu Spor Teşkilatı" oluşturulmuş ve atıcılık, eskrim ve binicilik gibi sporlar yapılmaya başlanmıştır. Böylelikle ilk ulusal spor teşkilatı olan TİCİ, ordu ile spor işleri üzerinden organik bir bağ oluşturmuştur.

TİCİ'nin 28 Eylül - 1 Ekim 1926 tarihleri arasında yapılan Üçüncü Genel Kongresinde, Atatürk'ün beyanati okunmuştur. Bu beyanatta, dünyada spor hayatına büyük bir önem verildiğinin ve Türk milleti için sporun daha da önemli olduğunun altı çizilmiştir. Zira sporun Türkler için bir ırk meselesi ve Türk ırkının ıslahı için önemli bir araç olduğu belirtilmiştir. Atatürk, beyanatında; "Efendiler; gürbüz ve yavuz evlatlar isterim. Bunları yetiştirmek tedbirlerini ve mesuliyetlerini üzerinize almış adamlarsınız. Bu neticeyi görmezsem hakkınızdaki muhabbetim o zaman zail olur"⁸⁴ demek suretiyle, arzu ettiği çalışmaların yerine getirilmemesi durumunda birinci dereceden teşkilatın işlerine müdahil olacağını da açık mesajını iletmiştir. Bu kongrede konuşan teşkilat başkanı Ali Sami Yen ise, İsmet Paşa'nın kongrenin açılış konuşmasında söylediklerine göndermede bulunarak, TİCİ'nin kendisinden beklenen vazifeyi yerine getirmesi için hükümet desteği almasının zorunlu olduğunu ve spor için zorunlu olan tesisleri yapmanın hükümetin sorumluluğunda olduğunu belirtmiştir.

TİCİ'nin 3 Eylül 1927 tarihinde yapılan Dördüncü Genel Kongresinde, Genel Kurmay Başkanlığı tarafından bir rapor sunulmuş ve sporun yaygınlaştırılması için ülke genelinde statlar yapılması, bu statlarda sahanın yanı sıra, giyinme - soyunma odalarının bulunması, kapalı bir cimsastikhane ve tribünün bulunması gerektiği belirtilmiştir.⁸⁵ Bu teklifin kanunlaşması çok uzun sürmemiş ve 1930

⁸⁴ TİCİ Üçüncü Umumi Kongresi Raporu, 1927. İstanbul: TİCİ Yayını, Milli Matbaa.

⁸⁵ TİCİ Dördüncü Umumi Kongresi Raporu, 1928. İstanbul: TİCİ Yayını, Akşam Matbaası.

yılında yayınlanan Belediye Kanununda, belediyelere çocuk bahçeleri, spor alanları ve stadyumlar yaptırmak gibi yükümlülükler verilmiştir.⁸⁶ Görüldüğü gibi TİCİ ile asker arasında oluşturulan organik bağlar, pratikte de yapılan uygulamalarla güç kazanmaya devam etmiştir.

TİCİ'nin 1932 yılında yapılan Beşinci Genel Kongresinde konuşan Maarif Vekili Esat Bey de, CHP'nin spora olan ilgisini şöyle dile getirmiştir: ".. Partinin yetkili makamları, devlet işlerine ait günlük işleri arasında, spor işlerini ve bu işte maddi hedeflere vasil olmak için ne yapmak lazım geldiğini, her münasebetle inceleyip değerlendirmektedirler.. Yer yer gençliğin ruhunda yoğunlaşan arzuların özel teşebbüsler veya ilgili arkadaşların mıntıkavi teşebbüsleriyle kalmaması için sporculuğun esaslı surette tanzim ve teşkili zaruridir. Spor işi partimiz için, hükümetimiz için en mühim görülen siyasî, idarî ve iktisadî işlerimiz derecesinde ve onlar arasında bir ehemmiyetle görülmektedir".⁸⁷

TİCİ'nin üzerinde artan devlet ve parti baskısı neticesinde, bu teşkilat TSK'ye dönüşmüş ve aynı zamanda da CHP'ye bağlanmıştır. Bu konuyla ilgili olarak, dönemin havasını en iyi yansıtan cümleleri B. K. Çağlar, *Ülkü* dergisindeki makalesinde kayda geçirmiştir: "Sekizinci Spor Kongresi de memleket sporunda bir devrim yaptı. Spor şahsi marifet olmaktan, dağınık heves olmaktan çıkardı; Türk sporuna disiplin verdi... Artık millet çocukları, sporu hüner ve süs diye değil, memleket müdafaasına hazırlık diye, vazife diye yapacaklar... Spor, bir dava idi; şimdi bu davanın cephesi vardır, yolu vardır, kitabı vardır..."⁸⁸ Bu cümleler spora bireysel bir ilgi ve zevk alanı olarak bakılmasının adeta mahzurlu görüldüğünü çarpıcı bir biçimde yansıtmaktadır.

⁸⁶ *Morpa Spor Ansiklopedisi* (1997). Atatürk ve Spor, Cilt 1, İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, s. 11.

⁸⁷ *Türk Spor* (1932). Esat ve Recep Beylerin Nutukları, Yıl 3, Sayı 38/142, 25 Haziran 1932, s. 14-15.

⁸⁸ Çağlar, B. K. (1933). *Ülkü Dergisi*.

TİCİ'nin tüzüğünde, "işret (içki), kumar ve siyaset giremez" kaydı bulunmasına rağmen, siyasetçiler İttifak'ta önemli görevler üstlenmiştir. Örneğin Erzurum Milletvekili Aziz (Akyürek) Bey başkanlık mevkii, Ardahan Milletvekili Bayraktarzade Halit (Bayrak) Bey de ikinci başkanlık mevkii işgal etmekteydiler. Bu isimlerin İttifak'ta görevlendirilme gerekçesi ise hükümet ile İttifak arasındaki irtibatı sağlamak olarak açıklanıyordu. Ancak bu isimler ve çevrelerindeki kimseler büyük bir gizlilik içerisinde illerdeki partilileri spor kulüpleri adına İttifak temsilcisi olarak atattırarak örgüte hâkim oldular. Bunun neticesinde ise 18 Şubat 1936 tarihinde İttifak kendisini lağvederek, Carl Diem'in önerdiği modeldekine benzer olarak Türk Spor Kurumu'nun kurulması kararını almıştır.⁸⁹

Atabeyoğlu'nun TİCİ'den TSK'ye geçiş sürecini değerlendirme bağlamında yaptığı genellemeler spor bilimcileri tarafından genellikle kabullenilip paylaşılmış olmakla birlikte, Akın bu yaklaşımı şiddetli bir biçimde reddetmektedir:⁹⁰ "TİCİ'nin feshedilip TSK'nin kurulması ne bir sürpriz ne de bir komplodur. Siyasi elitler kuruluşundan beri TİCİ ile yakın temas halinde olmuştur. 1930'ların ilk yarısından itibaren de Partinin TİCİ üzerinde resmiyete dökülmeyen bir hegemonyası vardı".

Dolayısıyla Akın, genel kabul gören TİCİ'nin lağvedilip yerine tamamıyla yeni bir teşkilat olarak TSK'nin kurulması anlayışını benimsememekte ve konuyu TİCİ'nin TSK'ye dönüşmesi şeklinde gerçekleşen bir süreç olarak ele almaktadır. Bu dönüşümün beden terbiyesi ve spordan beklenen nihai faydalara bir an önce ulaşmak için önem arz ettiğini düşünmekte ve bu dönüşüm sonucunda sporun lüks ve fantezi olarak algılayan şahsi bir mesele olmaktan çıkarak, Kemalizmin toplumsal bir meselesi haline geldiğini kaydetmektedir.⁹¹

⁸⁹ Atabeyoğlu, C. (2001), *Sporda Devlet Mi? Devlette Spor Mu?* Türkiye Millî Olimpiyat Komitesi Yayınları: 7, İstanbul, s. 15,17.

⁹⁰ Akın, Y. (2004), *Gürbüz ve Yavuz Evlatlar: Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 104.

⁹¹ a.k., s. 74.

Atabeyoğlu konuyu farklı bir çerçevede değerlendirmiş, Nazi etkisinin Türkiye’de TİCİ’nin sonunu getirmekle kalmadığını ve dönemin bir başka bağımsız spor teşkilatı olan Türkiye Olimpiyat Cemiyeti’nin de eş zamanlı olarak uluslararası olimpiik kurallara tamamıyla aykırı olarak kaş-la göz arasında TSK’ye bağlandığını belirtmiştir.⁹²

Diğer yandan TİCİ’nin TSK’ye dönüşmesini, hükümetin sporla ilgili yükümlülüğü re’sen yüklenmeyi göze alamadığı, bu nedenle sorumluluğu devlet paralelinde çalışan ve Halkevlerini de bünyesine almış resmi denilebilecek bir yan teşkilat olan CHP denetimine bırakmayı uygun bulduğu şeklinde yorumlayanlar da olmuştur.⁹³ TSK tüzüğü dikkate alındığında, yasal olarak CHP’ye bağlı, bütçesini oradan alan ve idaresi/denetimi CHP’ye ait yeni bir yapı olduğu aşikârdır.

CHP, Türk Sporuna el koyunca, tamamıyla merkeziyetçi ve otoriter bir yapılanmaya gitmiştir. Bu merkeziyetçi yapılanma modelinde, birçok seçkin spor adamı ise dışlanmıştır. Bu isimlerden bir tanesi de Burhan Felek’tir. Balkan Oyunlarının da kurucularından olan ve dönemin Atletizm Federasyonu Başkanı Burhan Felek’in, 1935 yılında Fenerbahçe Stadı’nda yapılan Balkan Oyunları Atletizm Şampiyonası için şeref tribününden 25 kişilik yer isteyen CHP İstanbul İl Başkanlığı’na bir mektup yazarak bu kadar yer ayıramayacağını belirten bir özür mektubu yazması, parti yöneticilerini öfkelenmiştir. Nitekim TSK kurulunca Burhan Felek’in teşkilat dışında bırakılması ile yetinilmemiş, kendisinin yerine Atletizm Federasyonu Başkanlığına Vildan Aşir Savaşır atanmıştır. Dahası, 1936 yılında Berlin Olimpiyat Oyunları’na götürülecek atletler son anda kafileden çıkartılmış ve olimpiyata sadece yeni Federasyon Başkanı Vildan Aşir Savaşır götürülmüştür.⁹⁴ Hâlbu-ki Cumhuriyetin ilk döneminde Türkiye’nin katıldığı her iki

⁹² Atabeyoğlu, 2001, s. 17-19.

⁹³ Abalı, s. 59.

⁹⁴ Atabeyoğlu, 2001, s. 17-19.

olimpiyatta (1924 ve 1928 Yaz Olimpiyat Oyunları) da Atletizm sporcularına yer verilmiştir.⁹⁵

CHP güdümündeki TSK, sporda devletçilikle particiliği birbirine karıştırmıştır. Ancak TSK'nin da kendisinden beklenen misyonu taşıyamayacağı anlaşılınca, kendi kendini yönetemeyen sporumuz için devletin himayesi (aslında otoritesi) kaçınılmaz olmuştur. TSK, "Devlet bir derneğe bırakılmaz" diyen bir anlayıştan doğdu. Genelde demokrasiyi tam özümseyememiş, kavrayamamış ve yaygınlaştıramamış toplumlarda derneklere bakış açıları çağın dışında kalan kişi ve güçler her zaman olabilirdi. 1930'lu yılların Türkiye'sinde böylesi düşüncelerin olması herhalde doğaldır. TSK'nin yerine Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nün kurulmasında CHP'nin özellikle Futbol karşılaşmalarında ortaya çıkan kargaşanın ve saha-tribün olaylarının CHP'ye maledilmesinden duyulan endişe yatıyordu.⁹⁶

Atabeyoğlu, TSK'nin Türk sporunu siyasetin ve partinin tekeline sokan bir yapılanma olduğunu altını çizerek, bu durumun Atatürk'ü rahatsız ettiğini ve bu nedenle Atatürk'ün emriyle TSK'nin yerine BTGM'nin kurulduğunu belirtir.⁹⁷ Atabeyoğlu'nun bu yaklaşımı, TSK'nin kuruluşunda ve işleyişinde Atatürk'ün bir etkisinin olmadığı şeklinde okunabilir. Bu yaklaşım, başarısız bulunan ve bu nedenle kısa süre sonra lağvedilmesi gereken bir yapı içerisinde Atatürk'ün de yer almasının onun değerini azaltacağı endişesinden kaynaklanmış olabilir. Her ne kadar da TSK'nin kurulduğu dönemlerde Atatürk ile hükümetin bazı üst düzey yetkilileri arasında düşünce ayrılıkları ve dahası zaman

95 1924 Paris Olimpiyat Oyunlarında, 21 sporcunun 4'ü, 1928 Amsterdam Olimpiyat Oyunlarında 32 sporcunun 6'sı Atletizm branşından olmasına rağmen, 1936 yılında Olimpiyat takımında Atletizm branşına yer verilmemiştir. 1932 Kaliforniya Olimpiyatlarına ise yüksük maliyet nedeniyle hiçbir branşta katılmamıştır.

96 Sümer, R. (1989). *Sporda Demokrasi; Belgeler/Yorumlar*. Şafak Matbaası, Ankara, s. 32.

97 Atabeyoğlu, C. (2003). *Hocamız ve Başkanımız Burhan Felek*. Türkiye Millî Olimpiyat Komitesi Yayınları: 8, İstanbul, s. 60-61.

zaman çatışmalar yaşanmış olsa da, ulusal bir teşkilatın kurulması sürecinde Atatürk'ün bilgi ve etkisinin olmadığını düşünmek mümkün değildir. Kaldı ki TSK'nın kurulduğu dönemde Atatürk'ün siyasi otoritesinin zayıflamış olduğunu gerekçe göstererek, onun sorumluluğunu ortadan kaldırıp, daha sonraki bir dönemde kurulan BTGM'yi ise onun siyasi iradesinin bir meyvesi olarak görmek hiçbir biçimde mümkün olmayacaktır.⁹⁸

29 Haziran 1938 günü kabul edilen 3530 sayılı "Beden Terbiyesi Kanunu" ile Türkiye'de spor, CHP'den alınarak devlet kontrolüne bırakılmıştır: "Madde 4- Gençler için kulüplere girmek ve boş zamanlarında beden terbiyesine devam etmek mecburidir. Hangi yaştaki vatandaşlara ne kadar müddetle ve hangi mevsimde spor mükellefiyeti altında bulunacakları ve ne gibi bir devair ve müesseselerde beden hareketlerinin tatbiki lazım geleceği Bakanlar Kurulunca tayin olunur."

Kanunda tüm resmi ve özel çalışma ve iş yerlerinde spor yapılması düzenleniyordu. Beden terbiyesi işlerinin idare ve sorumluluğu mülki idarelerin, validen köy muhtarına kadar mahalli yöneticilerine verilmişti (Madde 10). Yine kanunda gerekli hizmetlerin yerine getirilmesi için mahalli gelirlerden pay ayrılması hükmü de yer alıyordu (Madde 19). Yine bu kanunla 500'den fazla işçi ve memur çalıştırmakta olan fabrika, müessese ve ticaret evleri ile diğer kuruluşlar da kendi memur ve işçilerinin Beden Terbiyesi ve Spor faaliyetlerinin gerektirdiği tesisleri yapmayı, uzman beden terbiyesi öğretmenleri veya antrenörleri tutmalarını zorunlu kılıyordu.

⁹⁸ Özellikle Atatürk-İnönü arasında 1930'lu yılların başından itibaren şiddetlenen bir fikir ayrılığı olduğu görülmektedir. Bu fikir ayrılıklarının sonunda 20 Eylül 1937 tarihinde İnönü başvekilikten istifa etme durumunda kalmışsa da, siyaset üzerindeki belirleyiciliği devam etmiş, hatta bazı tarihçilere göre Atatürk ölümünden önce bu etkiyi tamamen ortadan kaldırmak için farklı arayışlara girmiştir. Ancak özellikle İnönü'ye yakın bürokrasinin onun yerine başvekilliğe getirilen Celal Bayar'ın başarılı olmasını bilinçli bir biçimde engellediği de öne sürülmektedir. Bkz. Koçak C. (1989). "Siyasal Tarih (1923-1950)", Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye (1908-1980), Cem Yayınevi, İstanbul, s. 116-117.

Başbakanlığa bağlı olarak, yeni kurulan bu genel müdürlük ile daha önceden kurulmuş olan bazı federasyonlar lağvedilip, bir takım yeni federasyonlar kuruluyordu. Ayrıca BTGM'ye daha önceden kurulmuş olan kulüpleri feshetme hakkı da tanınmıştı. Böylece spor alanında BTGM'nin üstünlüğü bir kez daha kanıtlanmış oluyordu. Bu bağlamda diyebiliriz ki; spor alanındaki çok seslilik kısmi de olsa giderilmiş, yerine tek kurumun yönettiği, tek spor anlayışı getirilmişti.⁹⁹

Cumhuriyetin ilk dönemlerine damgasını vuran bu üç spor örgütünün tedrici olarak demokratik anlamda bir gerileyişi gösterdiğini belirten Sümer, BTGM'nin hiç de dünya standartlarında bir teşkilat olmadığını dile getirmektedir.¹⁰⁰ "TİCİ'nin sporda demokrasi yolundaki başarısızlığı, TSK ile başlayan sporda demokrasi yolundaki geriye dönüşlerin BTGM'nin kuruluşu ile hızlandığını ve ortaya uygar ülkelerin hiçbirisinde bulunmayan bir yönetim biçiminin çıktığını söylerken yanılığa düşmediğimizi, bu genel müdürlüğün geçirdiği dönemler açıkça kanıtlamaktadır."

TSK kurulurken veto edilen ancak BTGM kurulurken MDK üyeliğine atanarak iade-i itibar sağlanan Burhan Felek, TİCİ'nin TSK'ye dönüştüğü süreci değerlendirirken, sporun yönetiminin bağımsız bir alan olduğunun altını çizdiği *Türk Spor* dergisindeki başmakalesinde; "...Kat'i ve tereddütsüz kani olmalıyız ki; spor hususi ve şahsi teşebbüslerden doğan ölçüsüz bir kuvvettir ve en kuvvetli tarafı da gençliğin ceht cereyanlarını şevk etmesidir" diye yazarak, sporun siyasal otoritenin denetimine alınmaya çalışılmasına karşı olduğunun altını net bir biçimde çizmektedir. Felek, aynı yazısında, hükümetin sporun yöneticisi değil koruyucusu olması gerektiğini belirtir; "Spor şahsın ve hususi teşebbüslerin malı, fakat hükümet ve milletin mahmi-

99 Dever, A. (2010). *Spor Soylojisi, Tarihsel ve Güncel Boyutlarıyla Spor ve Toplum*. İstanbul: Başlık Yayın Grubu, s. 118.

100 Sümer, s. 37.

si (korunanı) olarak kalmalıdır.”¹⁰¹ Sporun yönetimine dair demokrasi ve özgürlük vurgusu olarak okunabilecek bu satırları kaleme alan Burhan Felek’in, TSK tarafından dışlanması, öte yandan BTGM tarafından sahiplenilmesi, bir siyaset değişimi olarak okunmak yerine, bir haksızlığın telifi yönünde atılmış bir adım olarak değerlendirilmelidir.

Her ne kadar da TİCİ, TSK, BTGM ardışık ulusal spor teşkilatları olarak birbirlerinin devamı niteliğinde iseler de bunların yasal ve işlevsel olarak tamamıyla farklı yapılanmalar olduğunu öne süren araştırmacılar da bulunmaktadır. Türk spor yönetiminin en detaylı analizlerden birini yapan Kurthan Fişek, TSK’nin TİCİ’nin devamı niteliğinde bir yapı olmadığını, aksine bilinçli bir tercihle TİCİ’nin tüm unsurlarının ortadan kaldırıldığı bir yeni teşkilatlanma olduğunu belirtmektedir: “Türkiye’de spor yönetiminin oluşumuna bir katkısı özel girişimcilikten devletçiliğe geçişte bir “ara-rejim” görevi yapmaksa, aynı süreçler içindeki olumsuz etkisiyse sporda devletçilikle sporda particilliği birbirine karıştırmaması ve sonra da işin içinden çıkamamasıdır. TSK’nin TİCİ’yle bütün bağlarını kopardığının çok önemli bir göstergesi, 1936 Berlin Olimpiyatlarına gönderilen yöneticiler arasında TİCİ’li çok az kişiye rastlanmasıdır.”¹⁰²

TSK’yi TİCİ’den ayıran en önemli özelliklerinden bir tanesi, Türkiye’nin spor yönetimi üzerindeki tekeli CHP’nin bir başka yan teşkilatı olan Halkevleri ile paylaşmış olmasıdır. TİCİ’nin son kurultayında alınan kararlarla, TSK, CHP’ye yan-teşkilat haline gelmiş ve gerek Halkevleri gerekse spor kurumu Parti tarafından idare edilir olmuştur. Böylelikle sporu özel girişimin elinden almaya kararlı, fakat kime vereceği hususunda ise kesin bir fikri olmayan CHP yönetimi, Halkevlerini sadece TSK örgütünün olmadığı

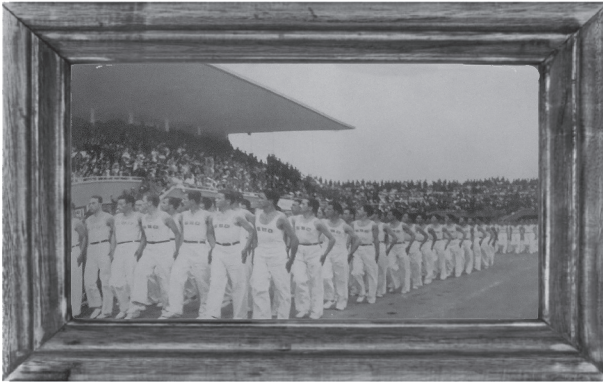
¹⁰¹ Akt. Atabeyoğlu, 2003, s. 70.

¹⁰² Fişek, K. (1998). *Devlet Politikası ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Dünya’da ve Türkiye’de Spor Yönetimi*. Ankara: Bağırgan Yayımevi, s. 373.

köy ve kasabalarda sorumlu teşkilat olarak kullanılmamış, aslında kendisinin de içerisinde sportif teşkilatlanması bulunan türdeş bir spor hiyerarşisi olmasını sağlamıştır. Bunu Halkevleri Spor Şubesine verilen şu görevlerden anlıyoruz:¹⁰³

- a) Türk Spor Kurumuna girmiş veya girmemiş, yani federe edilmiş veya edilmemiş spor kurumlarının gelişmesi ve ilerlemesine yardım etmek.
- b) Federe edilmemiş kulüplerin derecesini yükseltmeyi teşvik ederek onların federasyona kabul edilmelerine delalet eylemek.
- c) Kulüp olmayan yerlerde... spor sever yirmi kadar genci derhal toplayarak cemiyetler kanunu mucibince... İdman Yurdu adıyla bir kulübün açılmasını sağlamak.
- d) Kulüpler dışında kalmış gençleri kulüplere girmeye teşvik etmek.

Ancak Kurthan Fişek, TİCİ ve TSK'nin kuvvetli bir otorite oluşturamadığı için varlıklarını devam ettirme hususunda başarı sağlayamadıklarına işaret etmektedir:¹⁰⁴

103 Apak, 1938, Akt. Fişek, 1998, s. 385-386.

104 Fişek, 1998, s. 387.

TİCİ, Türkiye sporunun az çok gelişiminde başarı kaydetmişse de, teşkilatlanması özel hukuk esaslarına dayalı olması nedeniyle bütün sporcuları ve spor hareketlerini denetim altına alan bir otorite haline gelememiştir. TSK ise yönetimi merkezileştirip denetimi daha etkin hale getirmiş, sporun futbolun dışındaki etkinlikleri de kapsadığını ortaya koyarak, sporu sağlık ve vatan savunması amaçlarına da yarar sağlayacak sahalara (kış sporları, atıcılık, yelkenli uçuş, vb.) yaymış ve millî sporlara da önem vermiştir. Ancak buna rağmen her iki devre de Cumhuriyetin yönetici elitini tatmin etmemiş ve sporun da sağlık ve eğitim gibi bir devlet işi olarak ele alınması, devlet hizmetleri arasına alınmakla kalmayıp, ona devlet mekanizması içerisinde yer verilmesi kanaati hâsıl olmuştur... Sporda olan geriliğimizi kısa bir zamanda gidermek için sporda kuvvetli bir otorite kurmak şiddetli ihtiyacı da bu düşünceyi teyit eder. Filhakika, maarif, iktisat, ordu ve halk gibi büyük insan topluluklarını sinesinde bulunduran müesseselerin beden terbiyesi ve sporundan ancak müesseselerin üstündeki bir makamın prestiji ile sevk ve idare edilebileceği düşünülerek bu kanun ile sporun sevk ve idaresi Başbakanlık makamı ile ilgilendirilmiştir.

Ancak aslında TİCİ ve TSK'nin sonunu getiren bu otorite beklenti, BTGM bünyesinde de istenilen sonucu vermemiş ve beden terbiyesi mükellefiyeti belirli süre sonra tarihe karışmıştır: "TSK döneminde, altı yıl süreyle Türkiye'de spor yönetiminin örgütlenmesine "para-militer" bir görünüm kazandıran "beden terbiyesi mükellefiyeti", İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra tavsayacak, 1946'da kurulan Peker hükümeti döneminde fiilen, Anayasa Mahkemesi'nin 3.11.1964 tarihli kararı ve 1961 Anayasası'nın "Kişi Hakları" başlığınca kapsanan 21inci maddesine aykırı olduğu gerekçesiyle de yasal olarak tarihe karışacaktır."¹⁰⁵

¹⁰⁵ a.k., s. 394.

Tüm farklı niteliklerine rağmen oluşturulan spor yönetim hiyerarşisi bakımından TİCİ, TSK ve BTGM arasında özde bir fark bulunmadığını belirten Fişek, bu yapıların üçünün de anti-demokratik olduğunu belirtmiştir; "...Daha yolun başındayken "sporu yönetmek için" kendi kendilerini görevlendirip sonra düzenli aralıklarla birbirlerini seçmeye devam eden kişilerin oluşturdukları "gönüllü spor birlikleri" yönetim modeliyle devlet hiyerarşisi içerisinde "atanmış" kişilerin yukarıdan aşağıya buyurmasına dayanan "devletçi" yönetim modelleri arasında hiç, ama hiç fark yoktur. İkisi de merkezci, otoriter ve anti-demokratiktir."¹⁰⁶

Fişek, erken Cumhuriyet dönemi spor politikalarını aydınlatmak bağlamında yaptığı analizde, ülkenin ekonomi politikaları ile spor politikalarının gelişimi arasında paralellik kurmaktadır.¹⁰⁷ "1929-1932 döneminde gözlenen ekonomik yapı ve arayışları nasıl geçiş dönemi, 1932-1939 uygulamalarını da nasıl ekonomide planlı devletçilik dönemi olarak değerlendiriyorsak, Halkevlerinin kolu, tek parti CHP'nin yan teşkilatı olarak spor yönetimini TİCİ'den devralan Türk Spor Kurumu'nu geçici yönetim, onun yerini alan Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nü de sporda devlet yönetimi olarak yorumlamamız gerekiyor."

Türk spor yönetiminin dönemlendirilmesi bağlamında Kurthan Fişek'in salt siyasî ve ekonomik parametrelere indirgemek suretiyle yaptığı dönemlendirmenin genel geçer bir kabul haline gelmesini eleştiren Akin¹⁰⁸, spor tarihçiliğinin siyaset bilimi terminolojisi içine tamamen gömülmesiyle sonuçlanan bu sürecin, sporun analitik özelliklerinin erozyona uğramasına yol açtığını ve fizik kültür hareketini etkileyen diğer değişkenlerin gözden kaçırılmasına yol açtığını belirtmektedir.

Yine birçok diğer spor araştırmacısı, Cumhuriyetin ilk ulusal spor teşkilatı olan TİCİ'yi her zaman 'liberal', 'özel

106 a.k., s. 419.

107 Fişek, 1985, s. 99.

108 Akin, 2004, s. 45.

girişimci', 'özgürlükçü', 'bağımsız', 'gönüllü', 'sivil', 'demokrat' gibi olumlu sıfatlarla nitelendirirken, TİCİ'nin devamında kurulan TSK ve BTGM'yi ise daha olumsuz sıfatlarla tanımlamıştır. Kuruluşu İmparatorluk dönemine dayanan TİCİ, aslında hiçbir biçimde Cumhuriyetin kurucu ideolojisinden ve bu ideolojinin tasarruflarından bağımsız değildir. Zira TİCİ'nin yöneticilerin tamamı Cumhuriyetin kurucu bürokratları, siyasileri veya bunlarla çok yakından ilişki içerisinde olan kişilerdir. TİCİ daha ziyade devletin resmi fiziki kültür politikalarının yürütücüsü durumundadır.¹⁰⁹

Ayrıca Cumhuriyet yönetiminin ilk kararlarından bir tanesi de, 1924 yılında TİCİ'nin "kamu yararlı dernek" olarak kabul edilmesi ve akabinde de hükümetten maddi destek almaya başlamasıdır. Yine aynı yıl içerisinde yapılan Birinci Kongrede, Atatürk hami reislik ve İnönü de fahri reislik tekliflerini kabul ederek cemiyetin hem sembolik hem de fiilen Kemalist projenin bir parçası olması sağlanmıştır.¹¹⁰

Bunların yanı sıra TİCİ döneminde, devletin teşkilat bütçesine koyduğu spor ödenekleri cari fiyatlarla 1926'nın 100 endeksinden 1935'de 507.5'e çıkarken, TİCİ'nin son yılında, 1935'den 1936'ya geçerken ise bütçe artışı yüzde 17.73 olmuş, ancak TSK kurulduktan sonra üç yıl süreyle ise bütçe artışı olmamıştır. Dolayısıyla "akçalı destek" bakımından "özel" TİCİ'nin "yarı-resmi" TSK'dan çok daha fazla kayırdığı sonucu çıkmaktadır.¹¹¹

TİCİ'den TSK'ye geçildiğinde ortaya çıkan en belirgin farklardan bir tanesi "kitleler için spor" anlayışının tüm spor sistemine yerleştirilmeye çalışılmasıdır. Sporun, partinin kontrolüne alınarak bireylerin rekor peşinde koştukları bir ilgi olmaktan çıkartılıp halkın sağlığını önceleyeceği düşünülmüştür. Böylelikle Türk sporunun şampiyonlar yetiştirmeyi değil, bütün milli kuvvetleri geliştirmeyi önceleyeceği üzerinde durulmuştur. Hatta Almanya'nın Berlin

109 a.k., s. 59.

110 a.k., s. 60.

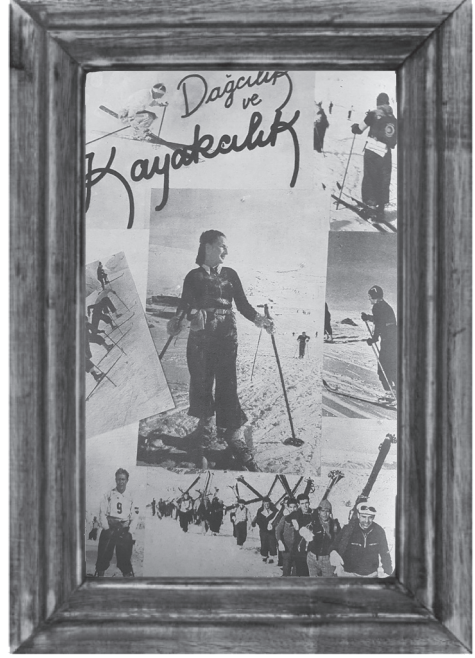
111 Fişek, 1998, s. 371.

Olimpiyatlarında elde ettiği başarılar dahi önemsenmemiştir.¹¹²

Fişek'e¹¹³ göre 1922 yılından kendini feshettiği 1936 yılına kadar TİCİ özel kulüplerin kendi kendilerini yönettiği demokratik bir ulusal yapılanma modeliydi. Gerçi o dönem yeni kurulan Cumhuriyet idaresinin sporla ilgilenemeyecek kadar işinin başından aşkın olduğu düşünülebilir, ama 1923 yılında yapılan İzmir İktisat Kongresi'nin de ülke ekonomisini özel girişimciliğe dayandırması, dönemin siyasî yaklaşımını açıklaması bakımından önemlidir. 1929 yılında başlayan Büyük Buhran, ilk

dönem siyasal anlayışında radikal değişiklikler meydana getirmiştir. 1930 sonrasında Türk düşünce hayatına etki eden *Kadro* dergisi ve Halkevlerinin dergisi olan *Ülkü* dergisi sanayide olduğu gibi sporda da devletçi bir yaklaşımın propagandasını yapmaya başlamıştı.

Bu devletçi propagandanın neticesinde TSK'nin kurulmasının ardından İkinci Başkan Halit Bayrak imzasıyla bir genelge yayınlanarak, bütün Federasyon Başkanlarına, Bölge Başkanlarına ve İl Parti Başkanlarına duyurulmuştur.¹¹⁴

112 Akın, s. 111.

113 Fişek, 1985, s. 99.

114 a.k., s. 100.

Kemalizmin öz çocuğu ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin tabii üyesi bulunan Türk sporcularının partiye olan bağımlılıklarının hukuk bakımından ve formalite itibariyle tamamlanması maksadıyla Sekizinci Kongre'de bu bağıllığın kabulünün Parti Başkanlığı'ndan rica edilmesine ve esas tüzüğüümüze bir madde halinde konulmasına karar verilmişti. Partice bu dileğimiz kabul edilmiş ve formalitesi ikmal edilmiş ve bağıllık hukuken de tamamlanmıştır. Çok büyük bir önemi olan bu bağıllığın bütün yurttta muayyen ve çok güzel bir programla yapılacak olan bir törende tebarüz ettirilmesi muvafık görülmüştür. Bu törenin tekmil yurttta tek bir günde yapılması kabul edilmiştir.

Bunun üzerine 29 Ekim 1936 günü bütün yurttta sporcular, il ve ilçelerde tertiplenen büyük ve parlak törenlerle CHP'ye katılmışlardı. Yapılan kayıt törenlerinin ardından sporcular ellerinde Türk bayrakları ve CHP flamaları olduğu halde topluca resmigeçit yaparak Atatürk anıtlarına çelenk koymuşlardı. TSK döneminde futbolla ilgili yaşanan sorunlara tam olarak çözüm üretilememiştir. Belki de spor otoritesinin doğrudan devlete bağlanma gereksinimi, mükellefiyetin uygulamasında elde edilen başarısızlıklar olduğu kadar, futbol sahalarında ortaya çıkan kargaşadır. Bu kargaşalara hükümet doğrudan müdahil olmuşsa da kesin bir çözüm üretilememiştir. Örneğin, 4 Temmuz 1937 tarihinde Galatasaray ile Güneş arasında oynanan futbol maçında olaylar çıkmasından sonra hükümet olaylara el atmış ve Başbakan İsmet İnönü sert ve uzun bir tebliğ yayınlarak Anadolu Ajansı'nda yayınlattırır:¹¹⁵

¹¹⁵ Fişek, 1998.

Cumhuriyet hükümetleri ilk günden itibaren spor terbiyesiyle alakadar olmuşlardır... İktidarlarına ve hüsnüniyetlerine ihtimal verilecek mahdut salahiyette bırakılan İdman Cemiyetleri İttifakı şeklinde bir idare vücuda gelmiş ve idare şimdiye kadar iktidarsızlık, hesapsızlık ve anarşi içinde memleketi spordan mahrum tutarak infisah etmiştir.

CHP, Türk Spor Kurumu'nun kuruluşuna delalet ettikten sonra sporu eski mütereddi ve anarşik vaziyette tutmak sevdasından vazgeçmeyen unsurların bir taraftan Spor Kurumu'nu çalışmaktan men edecek maddi ve manevi tedbirlere, diğer taraftan genç sporcuları birbirleri aleyhine düşman zihniyette tahrik etmeye koyuldukları anlaşılmıştır. Bazı gazetelerimizin bu kabil menfi spor anasına ifsad olmaları, şüphesiz ki bu gazetelerin sahiplerini de müteessir edecektir... Genç sporculara iyi ahlak örnekleri vermeyen idareciler bulunması teessüf olunacak bir şeydir. Efkârı umumiyenin bilmesini isterim ki artık sporun kaldırım kavgası halinde devam etmesine ve muntazam sporun kendi tesir sahalılarının haricinde kurulmaması için çırpınanların zararlı tesirlerine nihayet verilecektir... Spor terbiyesi, partimiz ve hükümetimizce esaslı bir terbiyedir ki bunun doğru istikametten şaşırılmasına asla müsaade etmeyeceğiz.

Yukarıdaki sözlerinden de anlaşılacağı üzere İnönü, TİCİ'yi sert sözlerle suçlamakta ve TSK'yi de bu konuda uyanık olmaya davet etmektedir. İnönü, tebliğde alınacak önlemleri de sıralamış ve bu önlemler arasında, spor ahlakına uygun görülmeyen unsurların gazetelerde yer bulmaması için gazete sahiplerine tavsiyede bulunulacağını; sosyal ve mesleki açıdan nüfuzlu kişilerin spor bakımından nifak çıkarmaları halinde yasal mercilerce takip ettireceğini; TSK Yönetmeliği'nin uygulanması için sert önlemler alınacağını ve yine de sorunlar devam ederse kulüplerin kapatılacağını belirtmiştir.¹¹⁶

İnönü'nün yukarıdaki satırlarında yer alan bu otoriter tonlu tahlilleri ve basınla birlikte üst düzey yöneticileri de

¹¹⁶ Fişek, 1998.

hedef alan tehditkâr söylemleri beklenen sonuçları vermemiştir. Bu nedenle de bu tebliğden sadece bir yıl sonra TSK da lağvedilmiş ve yerine hukuksal ve tüzel kimliğini günümüze kadar dönüşerek de olsa devam ettiren, tam devlet kontrolündeki BTGM kurulmuştur.

6.2. Beden Eğitimi ve Sporla İlgili Diğer Teşkilatlar

Cumhuriyetin ilk yıllarına damgasını vuran TİCİ, TSK ve BTGM gibi ulusal spor örgütlerinin yanı sıra, ülkede oluşturulan birçok yerel veya bölgesel nitelikli spor teşkilatları veya bünyesinde yoğunluklu olarak sportif etkinliklere yer verilen ülke genelinde yaygınlaşmış çeşitli teşkilatlar de bulunmaktadır. Bu bölümde bunlardan başlıcaları ve özellikle toplumsal yaşam üzerinde etkili olanlara yer verilecektir.

Türk Ocakları

Türk milliyetçiliğinin güç kazandığı İmparatorluğun son döneminde, Ziya Gökalp, Yusuf Akçura ve Mehmet Emin Yurdakul gibi aydınların da katkıları ile 25 Mart 1912'de Türk Ocakları kurulmuştur. Türkler arasında milli bilincin uyanmasını sağlamak, Türk kültür ve medeniyetini üst safhalara taşımak, milli kültürü ön plana çıkararak, ekonomik, bilimsel ve sosyal alanlarda gelişmeye katkıda bulunmak gibi amaçlarla kurulan Türk Ocakları, kuruluşunun hemen ardından yoğun bir reaksiyon almıştır. Gittikçe büyüyen Türk Ocağı, 1914'te üç binin üzerinde üye sayısına sahip olmuştur. 9 Eylül 1922'deki zaferden sonra ise, Anadolu'da ilk olarak İzmir'e Türk Ocağı açılmış ve böylece, Türk-lük şuurunun Anadolu'ya da aşılması amaç edinilmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte 35 şubesi olan Türk Ocakları'na 19 şube daha ilave edilmiştir. Burada, Atatürk'ün katkıları çok büyüktür. Türk Ocakları'nın yapımı ve faaliyetleri için Atatürk, büyük para yardımlarında bulunmuştur. Böylece kısa sürede yurdun çeşitli yerlerinde kurulan Türk Ocakları amaçları doğrultusunda önemli işler gerçekleştirmiştir. Ancak, çok partili hayata geçiş denemeleri sırasında, Ocaklara özellikle Serbest Cumhuriyet Fırkası'ndan ve o düşünce yapısından kişilerin sızdığı görüşünün hâkim olmaya başlaması ile birlikte, Türk Ocakları 10 Nisan 1931'de kapatılmıştır.^{117, 118}

Türk Ocakları, Cumhuriyetin kuruluşunda etkili bir rol üstlenmiş, ancak Cumhuriyetin şekillendiği dönemde Türklük vurgusunun yerini milliyetçiliğin almaya başlamasıyla birlikte, önder kadrolar arasındaki aydınların da düşünce çizgilerinde kaymalar olmuştur. Örneğin 1920'lerin başlarında yaptığı konuşmalarda Azerbaycan, Kırım, Taş-

117 Çavdar, T. (1999). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*. Ankara: İmge Yayınevi, s. 309.

118 Karaer, İ. (1992). *Türk Ocakları (1912-1931)*. Ankara: Türk Yurdu Yayınları, s. 13, 18, 41.

kent, Hive, Buhara gibi Türkistan topraklarının bağımsızlığını dillendiren ve Pantürkizm vurgusu yapan Halide Edip Adivar, takip eden yıllarda bu düşüncelerini değiştirmiştir. Yine Türk Ocaklarının kurucu aydınlarından olan Mehmet Emin Yurdakul da, Cumhuriyet kurulduktan sonra şairlerinde yer alan "turan" kelimesinin yerine "vatan" kelimesini koymaya başlamıştır.¹¹⁹

Aydın kadrosunda olduğu gibi Türk Ocağının kendi politikalarında da Cumhuriyet dönemiyle birlikte başkalaşım olmuştur. 1920'li yıllarda Türklük ve Pantürkizm vurgusu ön plandayken, Milli Mücadelenin geliştiği dönemde faaliyetler bir anlamda dondurulmuştur. Dolayısıyla Türk Ocakları 1924 yılından itibaren ikinci kez kurulmuştur denebilir. Yeni Türk Ocakları'nın ilk kongresi 135 şube temsilcisinin katılımıyla 1924 yılında toplanmıştır. Kendisi Pantürkçülükten daha ziyade Türk milliyetçiliğine eğilimli olan Hamdullah Suphi, Mustafa Kemal'in yönlendirmesiyle Türk Ocaklarını devletin resmi ideolojisi olan milliyetçilik anlayışına yönlendirmiştir. Yeni dönemde örgüte önderlik eden Hamdullah Suphi, Türk Ocakları'nın esas amacı olarak Türk kültürünü koruma ve Kemalist reformları savunma olarak belirlemiştir. Bu amaçla CHP ile işbirliği öncelenmiş, modernizasyon kapsamında Batı müziği çalışmaları, yabancı dil eğitimi, tiyatro ve spor gösterileri, ön planda tutularak yoğun bir Batılılaşma kampanyası başlatılmıştır.¹²⁰

Böylelikle Türk Ocakları Cumhuriyet dönemiyle birlikte Pantürkist bir örgütten Batılılaşma yanlısı milliyetçi bir örgüte dönüşmüştür. Cumhuriyetin kurucu ideolojisinin kökleştirilmesi için yeniden yapılandırılan Türk Ocakları, tarihi referansları nedeniyle çok fazla ön plana çıkarılmamıştır. Teşkilatın 1925 yılında 217 şube ve 30 bin üyesi bulunurken, 1930'da ise şube sayısı 257'ye ve üye sayısı 32 bine çıkmıştır.¹²¹

¹¹⁹ Landau, s. 113-114.

¹²⁰ a.k., s. 115.

¹²¹ Karlıklı, İ. (1967). Türk Ocağı ve Hamdulillah Suphi. *Türk Yurdu (yeni seri)*, Cilt 6, Sayı 2, s. 61.

Bu rakamlar, Türk Ocaklarının yeni Cumhuriyetin idaresince çok fazla büyütülmediğini açıkça göstermektedir. Bunun en önemli nedeni her ne kadar da Ocaklar Kemalizm ideolojisine bağlı kalsa da, Pantürkist anlayışın teşkilat bünyesinde varlığını devam ettirmesidir. Örnek olarak, kendisi Tatar ve etkin bir Pantürkist olan Ayvaz İsmail'in Türk Yurdu dergisinde çıkan makaleleri gösterilebilir. Bu çizgi başkan Hamdullah Suphi Tanrıöver'i de rahatsız etmiş ve muhtemelen Cumhuriyet yönetiminin müdahalesiyle, 1927 yılında derneğin tüzüğü değiştirilerek, faaliyetler ülke sınırı ile sınırlandırmıştır. Böylelikle dış Türklerle ve Türkistan ile bağların kesilmesi amaçlanmıştır. Tüzük değişikliğine rağmen Ocaklarda her zaman Pantürkçü talepler var olmuştur. 1930 sonlarında bile Azerbaycan, Bulgaristan ve Türkistan'da bulunan Türklerden Ocak açma talepleri gelmeye devam etmiştir. Bu yüzden 1931 Mart ayında Türk Ocakları kapatılarak, doğrudan devletin ideolojisini yayacak ve bu ideolojinin propagandasını yapacak Halkevleri kurulmuştur.¹²² Türk Ocaklarının kapatılmasında, özellikle Sovyet Rusyasında bulunan Türklerle kurulan ilişkilerin Rusya tarafında yarattığı rahatsızlığın önemli bir payının olduğu da kaydedilmektedir.¹²³

Türk Ocakları altında kurulan Türk Gücü Derneği bünyesinde yapılan faaliyetlerle, beden terbiyesinden beklenen kamu sağlığı ve savaşa hazırlık fonksiyonları yerine getirilmeye çalışılmıştır. 1913 yılında kurulan bu dernek, savaşlar nedeniyle yıpranan ve moral olarak çözülen toplumun sorunlarını aşmak ve halka taze bir kuvvet aşılama için, bir "terbiye-i bedeniyye ve hıfzıssıhha cemiyeti" olarak kurulmuştu. Bu dernek Osmanlı döneminde belli başlı bütün şehirlerde örgütlenmiş ve askerî hazırlık amaçlı fiziksel eğitimlerin yanı sıra bulaşıcı hastalıklara karşı da yoğun bir propaganda faaliyeti yürütmüştür. TİCİ'nin kuruluşunda

¹²² Akt. Landau, s. 116.

¹²³ Özdemir, Y., Aktaş, E. (2011). Halkevleri (1932'den 1951'e). *A.Ü. Türkiyyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 45, s. 240-241.

da bu derneğin faaliyetleri ve deneyimleri yol gösterici olmuştur.¹²⁴

Ülkede gençlik teşkilatı kurulması tartışmalarının alevlendiği 1930'lu yıllarda, Türk Ocakları da Dünyadaki otoriter gelişmelerin etkisinde olarak ulusal bir gençlik teşkilatı kurulması önerisini benimsemiştir. 23 Nisan 1930 tarihinde Türk Ocakları Merkez Binasının açılış töreninde konuşan başkan Hamdullah Suphi, Bolşeviklerin, faşistlerin, sokolların, YMCA'ların teşkilatlanma biçimlerinden ve elde ettikleri başarılarından övgüyle bahsederek, böyle bir teşkilatın Türkiye'de de kurulmasının ne kadar gerekli olduğunu dile getirmiştir. Türk Ocakları döneminde yapılan bu tartışmalar ve Türk Ocaklarının yöneticilerinin de benimsediği bu eğilim, Halkevlerinin kurulmasıyla birlikte uygulama alanı bulmuştur.¹²⁵

Türk Ocaklarının kapanması veya kapatılması önemli bir tartışma konusudur. Her ne kadar da İsmet İnönü, Ocakların kapatılmasını kendi yetkililerinin sağladığını öne sürmüştü de başkan Hamdullah Suphi bunu yalanlayarak Ocakların zorla kapatıldığını belirtmiştir. Hamdullah Suphi, sadece Ocakların değil birçok cemiyetin kapatıldığını ve bunun asıl nedeninin tüm toplumsal alanları tek parti kontrolü altına alma amacı olduğunu, Rusya'daki Narodnidom ve Almanya'daki Hitler Jugend teşkilatı örnek olarak göstererek, amacın bunlar gibi şefin hâkimiyetini sağlamak olduğunu belirtmiştir.¹²⁶

Görüldüğü gibi Türk Ocakları her ne kadar da Osmanlıdan tevarüs eden bir teşkilat olsa da, Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte başkalaşım yaşamış, tüm dünyadaki Türklerin birliğini önceleyen bu kurum, Kemalist rejiminin propaganda aracına dönüşmüştür. Yönetim kadrosunda

¹²⁴ Akın, s. 95-97.

¹²⁵ Akın, s. 147.

¹²⁶ Ertunç, A. C. (2005). *Cumhuriyetin Tarihi Yaşadıklarımızın Dünü-Bugünü*. İstanbul: Pınar Yayınları, s. 285.

ve tüzüğünde yapılan tüm değişikliklere rağmen, kurum hafızasında varlığı devam Türkçülük anlayışından duyulan rahatsızlığın sonucu olarak kapatılmaya maruz kalmıştır. İmparatorluk döneminde güçlü bir gençlik ve spor teşkilatına ocaklık eden bu teşkilatın, Cumhuriyet döneminde ise bu alanda etkin olması mümkün olmamıştır.

Halkevlere

Atatürk'ün talimatıyla kurulan Halkevlerinin yapması gereken çalışmalar arasına spor da eklenirken, kapsam oldukça geniş belirlenmiştir: "Halkevleri Teşkilatının Umumi Esasları"ndan spor ve beden hareketleri, gençlik terbiyesinin ve milli terbiyenin vazgeçilemeyecek aslı ve mühim bir bölümüdür. Bu nedenle "Türk gelişiminde ve Türk halkında spor ve beden hareketlerine sevgi ve alaka uyandırılmalı, bunlar bir kitle hareketi, milli bir faaliyet haline getirilmelidir" diyen büyük önder daha o yıllarda, sporu kitle hareketinin de ötesinde bir "milli hareket" olarak düşünmüş ve bu milli hareketin yönetsel teşkilatı olarak Halkevlerini de işin içine sokmuştur.¹²⁷

Halkevlerinde spor şubesine Batılı formları yerleştirme bağlamında önemli roller biçilmiştir. Bunlar arasında gençliğin beden eğitimini sağlamak, halka spor sevgisi aşılamak, ulusal spor kurumlarına yardım etmek, sporun bilimsel temellere oturtulması ve planlı olarak yapılabilmesi için araştırma ve hazırlıklar yapmak, cimnastik ve beden hareketlerini yaygınlaştırmak, spor bayramları ve konferanslar düzenlemek ve yurdun çeşitli yörelerinin tanınması ve görülmesi için geziler düzenlemek vardır. Spor şubesi, buldukları yerlerdeki gençlerin spor faaliyetleri ile ilgilenmiş, yeni kulüpler açılmasına, modern sahalar

¹²⁷ Korkmaz, Z. (2007). *Ankara 19 Mayıs Stadyumu'nu (Ankara Milli Stadi'ni) Okumak: Erken Cumhuriyet Döneminde Mekân, Toplumsal Yaşantı ve İdeoloji İlişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

yapılmasına, çeşitli sporların ve bilhassa güreş gibi ulusal sporların ülkemizde yaygınlaşmasına çalışmıştır.¹²⁸

Hükümetler tarafından finanse edilen Halkevlerinin amacı, halka modernleşme fikrini ve milli kültürü ve değerlerini öğretmek ve yaymaktı. Bunun içinde halkın kendisinden gelen sportif faaliyetlere katılma talebine yönelik ihtiyaçları karşılama gayreti de vardı. Bu evleri açma kararı, aynı zamanda, tüm alanlarda modernleşmeyi yayma nihai amacıyla Atatürkçü düşünce sisteminin konumuna destek hareketiydi. Cumhuriyet seçkinlerinin modernleşme gayretlerinde, spor da Halkevlerinin faaliyetlerinden birisi olarak önemli bir yer tutmuştur.¹²⁹

Halkevleri örgütlenmesinde otoriter rejimlerin etkisi gözlenmektedir. İtalyan ve Alman faşist ideolojilerinin spor ve sağlam vücut konusunda duyarlık gösterdiği 1930-40'lı yıllarda, Halkevlerinde de beden, ruh ve kafa gelişmesi bir arada düşünülerek hazırlanmış programlar uygulamaya konulmuştur. Bu programlar, mahalli şartlara uygun spor, geleneksel sporlar, atlı, yaya, bisikletli geziler, uzun bisiklet turları, dağcılık, yüzme, garplı sporlardan tenis, eskrim ve benzerlerini içermektedir.

Gençlik ve ulusal eğitimin parçası olarak görülen spor ve beden eğitimine karşı ilgi uyandırılması amaçlandığından, spor şubeleri Halkevlerinin en yaygın ve faal şubelerindedir. CHP Halkevleri Öğreneği'nde, "Yurttaşlara modern sağlık anlayışının esası olan ev ve oda cimnastiklerini öğretmek ve bunun günlük yaşayışın en lüzumlu bir aracı olduğuna herkesi inandırmak şubenin önemli ödevidir" ibaresi bulunmaktadır. Spor şubesinin görevi cimnastik hareketlerini kütle halinde tatbik etmektir. Şube ulusal

¹²⁸ Öztürkmen, A. (2006). *Türkiye'de Folklor ve Milliyetçilik*, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 83.

¹²⁹ Aslım, M. (2007). *Modern Bir Toplumda Sporun İşlevi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara., s. 70.

spor bayramları da düzenler. Yurdu tanımak için gezi ve kamplar düzenlenir. Spor konferansları verir. Millî sporlar desteklenir. Gençler bisiklet ve motor kullanmaya, yüzme-ye teşvik edilir.^{130, 131}

Halkevlerinin spor şubesindeki üye sayısının artışı aşağıdaki şekildeydi:¹³²

Halkevleri Spor Şubesinin Yıllara Göre Üye Sayısı

Yıl	Üye Sayısı	Kadın	Erkek
1932	2944		
1933	6568	138	6430
1934	9156	145	9011
1935	13367	280	13087

Rakamlardan anlaşıldığı gibi tüm çabalara rağmen kadınların sosyal çalışmalara katılmaları oldukça kısıtlı olmuş, özellikle spor şubesinde çok az sayıda kadın üye yer almıştır.¹³³

130 Yeşilkaya, N. G. (2004). Halkevleri. Ed. A. İnel, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Kemalizm*, Cilt 2, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 98-100.

131 Cantek, F. Ş. ve Yazar, B. (2009). Erken Cumhuriyet Dönemi Dergi ve Gazetelerinde Spor ve Kadın: 1928 - 1960. *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Güz 2009, Sayı 29, (s. 201-218), Ankara, s. 208.

132 (Derlenen Kaynaklar: Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hülâsaları, 1934: 117; Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hülâsası, 1935: 161; Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hülâsası, 1936: 153, Akt. Temizhan, O. (2006). *Halkevleri ve Halkevlerinin 1932-1940 Arası Eğitim Faaliyetleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, s. 85)

133 Temizhan, s. 85.

Halkevlerinin spor şubeleri temsil şubeleri gibi halka ulaşmakta başarılı olan şubelerden birisidir. 1935 senesinde 1867 kursla 47.579 kişiye ulaşması bunu göstermektedir.¹³⁴

TİCİ'nin kendisini feshederek yerine TSK'nin kurulması kararını aldıktan itibaren, spor CHP'nin yan-teşkilatı haline gelmiştir. CHP, siyasal bir parti olarak ülkenin spor politikalarını denetimi altına alınca, bu amaçla TSK'yi kullanmakla yetinmemiş, eş zamanlı olarak halka ve özellikle kırsal kesimde bulunan halka ulaşmak için Halkevlerinden de faydalanmak istemiştir. CHP çatısı altında iki teşkilat aynı kulvarda ülkenin beden eğitimi ve spor politikalarını en etkin bir biçimde uygulamaya sokmak için çalışmalarını sürdürmüştür. Her iki kurumun da parti yönetimi altında olması, çalışmalar sırasında herhangi bir karşı karşıya gelme veya yetki çatışması gibi bir sorunun doğmasına engel olmuştur. Hatta iki kurum kıyaslandığında Halkevlerinin kırsal kesimde daha fazla yaygınlık kazanmasına bağlı olarak, beden eğitimi ve spor etkinliklerinde de öne çıktığı düşünülebilir. Dolayısıyla TİCİ'nin yerine TSK'nin kurulması, Halkevlerinin spor yönetimine daha aktif olarak katılmasını beraberinde getirmiştir.

BTGM döneminde de Halkevleri sporun içerisinde tutulmuştur. Beden Terbiyesi Kanununun 14. Maddesinde Halkevlerinde yapılacak spor çalışmalarının çerçevesi belirlenmiştir: "Halkevleri kendi mensuplarına ve arzu edenlere kapalı veya açık salonlarında, Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü ile müşterek olarak tertip edilebilecek programlara göre cimmastik, eskrim, güreş, yürüyüş, salon oyunları ve millî rakslar gibi beden terbiyesi hareketlerini yaptırabilirler".

Halkevlerinin sporla iç içe olan bu teşkilat yapısı, bina mimarisine de yansımıştır. Halkevlerinde; bahçe ve avlu

134 a.k., s. 104.

önemli bir mekân olmuş ve farklı işlevler için kullanılmıştır. Bahçe; eğlenceler, temsiller ve folklor çalışmalarının dışında, spor şubesi için antrenman sahası olarak da kullanılmıştır. Büyük Halkevlerinde ise spor şubesine bağlı olarak kapalı cimnastik ve spor salonları yapının önemli bir parçasını oluşturmuştur.¹³⁵

Halkevleri, hem CHP'nin yan teşkilatı gibi çalışması hem de kırsal kesimde etkin olması nedeniyle Türk Ocaklarına göre beden eğitimi ve spor alanında çok daha etkili bir varlık göstermiştir. Özellikle TSK ve BTGM döneminde, bir anlamda kırsal alanda beden eğitimi ve spor faaliyetlerinin yasal idari birimine dönüşen Halkevleri, çok partili hayata geçilmesinin ardından CHP'nin arka bahçesi olmakla suçlanmaya başlanmış ve Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinin ardından 1951 yılında kapatılmıştır. Halkevleri kapatılmadan kısa bir süre önce Türk Ocakları yeniden açılmıştı. Dolayısıyla daha önce Türk Ocaklarına ait iken Halkevlerine devredilen pek çok mal varlığı tekrar Ocaklara iade edilmiştir.¹³⁶

Köy Enstitüleri

Halkevleri gibi beden eğitimi ve spora yer verilen önemli halk eğitim merkezlerinden birisi de Köy Enstitüleridir. Köy Enstitülerinde beden eğitimi dersi, "Beden Eğitimi ve Ulusal Oyunlar" adı altında 1. sınıftan 5. sınıfa kadar haftada 1 saat görülmekteydi. Beden eğitimi derslerinde uygulanacak öğretim programları ile öğrencilerin vücutlarını sistemli ve ahenkli hareketlerle geliştirmek, çeşitli spor oyunları ve ulusal oyunlarla, öğrencilerin vücutlarına atletik bir çeviklik kazandırmak, gençlerin dayanma güçlerini, disiplini ve ödev severlik duygularını geliştirmek, spor sevgisini ve sporu, onların yaşamları boyunca sürüp gidecek bir alışkanlık haline getirmek, gençlere iklim zor-

135 Yeşilkaya, 2004.

136 Özdemir ve Aktaş, s. 260.

luklarını yenebilecek yetenek ve alışkanlık kazandırmak, vücut yapısı sağlam, kuvvetli ve dayanıklı gençler yetiştirmek amaçları güdülüyordu.¹³⁷

Beden eğitimi ders programlarında 1., 2. ve 3. sınıflarda, çocuk vücudunun doğal gelişimini bozmayacak aletle, aletli ve yer cimnastik temel hareketleri, ileride her sporun altyapısını oluşturabilecek koşular, atmalar, halat çekmeler gibi atletizmin temel hareketleri ile eğitsel ve sportif oyunlar temel alınmıştı. 4. ve 5. sınıflar da bunlara ek olarak yürüyüş, dağcılık, binicilik, motosiklet, kayak, kızak, paten, boks, güreş, avcılık, atıcılık, su sporları gibi sporlar, Enstitülerin özel durumlarına ve iklim koşullarına uyularak öğretilirdi. Beden eğitimi dersinde öğretilen beceriler Enstitülerde 4 ayrı etkinlik olarak yaşam bulmaktaydı. Bunlar; sabah cimnastiği, ulusal oyunlar, spor dalları eğitimi ve bölge yarışlarıdır.¹³⁸

Enstitülerde her sabah tüm öğrenci ve öğretmenlerin katılımıyla yarım saat olmak üzere cimnastik hareketleri yapılırdı. Ulusal oyunlar, enstitü beden eğitimi programının önemli bir bölümü olarak günlük yaşama damgasını vuran bir etkinlikti. İlk günden başlayarak işbaşı saatinden önce sabah cimnastiği olarak, davul, akordeon ve benzeri çalgılar eşliğinde topluca öğretmen ve öğrenciler tarafından yarım saat kadar oyun oynanması günlük yaşamın vazgeçilmez bir boyutuydu. Oyunların oynanması yoluyla öğrencilere ulusal duygu ve hareket eğitiminin kökleşmesi, ritim estetiğinin kazandırılması, eğlenme zevk ve coşkusunun aşılması sağlanıyordu. Toplumda neşe yaratacak bu alışkanlıklar Enstitülerde gelişerek, öğretmen adayları yoluyla köy toplumuna yeniden götürülmesi amaçlanmıştı.¹³⁹

¹³⁷ *Köy Enstitüleri Programları (1936-1953)*, (2004). Ankara: Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları.

¹³⁸ *Köy Enstitüleri Programları*, 2004.

¹³⁹ Bilir, P. (2008). Yeni Beden Eğitimi Öğretim Programı ve Köy Enstitülerinde Beden Eğitimi Derslerinin Yapılandırma Öğretim Yaklaşımı Açısından Değerlendirilmesi, *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, Cilt 6, Sayı 3, (s. 145-150), Ankara, s. 148.

Spor Kulüpleri

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde azınlıklar önderliğinde başlayan ve daha sonra İttihatçı kadrolar eliyle devam ettirilen kulüpleşme hareketi, Cumhuriyetin ilk yıllarında da devam etmiştir.

1920'lerin sonuna dek liberalizmin ağır bastığı karma ekonomik sistemi uygulayan iktidar, sporun teşkilatlanması işini de kulüplere bırakmıştır. Çünkü bu dönem özel girişimin devlet eliyle desteklendiği ve teşvik edildiği dönemdi. Özel girişim spor alanında da teşvik edilecek ve de desteklenecekti. Buna rağmen üç büyük kulübe başkanlık yapanlar Meclis içerisinde şahsiyetler ya da asker kökenli isimlerdir.¹⁴⁰

Ancak kurucu ideolojinin toplumda kökleştirilmesinde yaşanan zorluklar ve küresel bağlamda gelişen otoriter yapılar, Cumhuriyetin yönetici kadrosu arasında da kulüplere karşı olumsuz bir tavır gelişmesine neden olmuştur. Özellikle 1930'lu yıllarda kulüplere karşı yönetim kanadında sert bir karşıt tavır gelişmiş ve bu tavır dönemin birçok spor adamınca da benimsenmiştir.

Cumhuriyet döneminin önemli spor adamlarından olan Bekman'a göre; "Bazı fertleri kulüpçülük namı altında toplamak, onlara sistemsiz cemiyet ve inkılâp gayesinden uzak bir oyun temayülü (spor demiyorum, çünkü spor değildir) vermek, ne bir cemiyet husule getirmek ne de cemiyetlik bir iş yapmak demektir. Daha sarîh bir ifadeyle söylemek lazım gelirse, denilebilir ki, bugünkü spor kulüplerimizin spor tarzı zevk ve eğlence vasıtalığıdır".¹⁴¹

¹⁴⁰ Orhan, İ. (2011). *Siyaset Spor Sermaye İmparatorluğu*. İstanbul: Tarihçi Kitabevi, s. 86-87.

¹⁴¹ Bekman, M. M. (1934). İnkılâp Türkiyesinde Spor Kulüpleri Değil Spor Birliği Faydalı Olabilir. *Spor Postası*, Yıl 1, Sayı 11, 23 Haziran 1934, s. 7.

Bazı aydınlar ise spor kulüplerinin milli menfaatler çerçevesinde islah edilmesini, kulüpleri sadece spor faaliyetleri yapılan yerler olmaktan kurtarıp, bunun yanı sıra kulüplerde içtimai, fikri, iktisadi konular üzerinde eğitimler yapılmasını ve milli fikirlerin ön plana çıkarılmasını telkin etmiştir.¹⁴²

Bu tür düşüncelerin etkisinde kalan Maarif Vekâleti 1930 yılında ilk ve ortaokul öğrencilerinin spor kulüplerine girmelerini ve okullar haricinde yapılan ferdi ve takım müsabakalarına katılmalarını yasaklamıştır.¹⁴³ TİCİ'nin 2 Ocak 1931 tarihinde yapılan Beşinci Genel Kongresinde, Maarif Vekâletinin okul talebelerinin kulüplere girmemesi yönündeki kararı şiddetle eleştirilmiş ve bu kararın kaldırılması için Vekâlete başvurulması kararı alınmıştır.¹⁴⁴

TİCİ'nin 20 Haziran 1932 tarihinde yapılan Altıncı Genel Kongresinde konuşan CHP Genel Sekreteri Recep Bey, kulüplerin sporcuları kendi menfaatleri için değil millet için yetiştirmesi gerektiğinin altını çizmiştir.¹⁴⁵

Takip eden yılda ise kulüplere karşı tutum; "...Milli sporculuğumuzu fertçilik fikrinden kurtarmak gerektiği ve bunun için bir kulüpte bir sporcunun şahsen temayüzü memleket için hiçbir kıymet ifade etmediği, Türk milli sporculuğunun müşterek muvaffakiyetini unutarak fertçilik fikri ile hareket etmenin Türk sporculuğuna zarar getiren bir zihniyet olduğu"¹⁴⁶ ifadeleriyle kendisini ortaya koymuştur.

BTGM'nin kurulmasının ardından kulüplere karşı olumsuz bakış biraz yumuşatılmıştır. 3530 sayılı BTGM Kanu-

142 Fetgeri, A. (1930). Spor Kulübü Milli Bir Mekteptir. *Türk Spor*, Yıl 2, Sayı 14, 2 Ocak 1930, s. 4.

143 Yücel, s. 360.

144 *Türk Spor* (1931). Büyük Türkiye Spor Kongresi Ankara'da Toplandı, Yıl 2, Sayı 15/67, 8 Ocak 1931, s. 3.

145 *Türk Spor* (1932). Pehlivanlar Amatör mü, Profesyonel mi?, Yıl 3, Sayı 16/20, 16 Ocak 1932, s. 6-7.

146 *TİCİ Altıncı Umumi Kongresi Raporu*, 1933. İstanbul: TİCİ Yayını, Devlet Matbaası.

nu'nun 4. maddesi; "Gençler için kulüplere girmek ve boş zamanlarında beden eğitimine devam etmek mecburidir. Hangi yaştaki vatandaşların ne kadar süre ile ve hangi mevsimlerde spor mükellefiyeti altında tutulacakları ve hangi kurum ve kuruluşlarda beden hareketlerinin tatbiki lazım geleceği Bakanlar Kurulunca tayin olunur" hükmüne yer vermiştir.¹⁴⁷

YMCA (Genç Erkek Hıristiyanlar Cemiyeti)

Osmanlı İmparatorluğunda spor hareketlerinde azınlıkların liderlik rolü önemlidir. Azınlıklar İmparatorlukta birçok yeni sporu tanıtmakla kalmamış, çok sayıda da kulüp kurulmasına ön ayak olmuştur.¹⁴⁸ Ancak azınlıkların çalışmaları sadece kulüpleşmeyle kalmamış, bu çerçevede ulusal bir spor örgütlenmesine de girilmiştir. Böylelikle yurt dışında kurulan bir spor teşkilatı (Young Men's Christian Association/Genç Erkek Hıristiyanlar Cemiyeti), Osmanlı topraklarında da aynı isim altında ulusal bir teşkilatlanma için önderlik yapmak istemiştir.

İlk kez 6 Haziran 1844'te Londra'da kurulan cemiyet, hızlı bir şekilde teşkilatlanarak tüm Avrupa ülkelerinde şubeler açmıştır. Hıristiyanlar tarafından yönetilen cemiyete her dinden ve milletten kişi üye olabiliyordu. Bu misyonerlik amacı güden bir yapılanmanın göstergesidir. Cemiyetin amacı; "bedenen, fikren ve manen kuvvetli gençler yetiştirmek ve onları gerek kendilerine ve gerek diğerlerine yardım etmeye teşvik etmekten ibarettir" diye görünse de, esasen YMCA çok daha fazla maksatlar ihtiva eden bir cemiyettir. Cemiyet, "Zayıf vücutlardan istidatsız adamlar çıkar" düşüncesi ile özellikle bedeni terbiye görüntüsü çizmeye çalışmıştır. Dünyanın birçok bölgesinde teşkilatlanan cemiyetin 1913'e kadar 8584 şubesi açılmış ve bu

¹⁴⁷ Sümer, s. 36.

¹⁴⁸ Bu konuyla ilgili olarak Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından basılan (yayın no 6) *Osmanlı'dan Günümüze Ermeni-Rum-Musevi Kulüpleri ve Sporcuları* başlıklı eserde görsellerle de desteklenmiş geniş bir bilgiye ulaşabilirsiniz. Eser Aram Kuran ve Ergun Hiçyılmaz tarafından hazırlanmıştır.

şubelere üye olan toplam 1.100.530 genç, cemiyetin bünyesinde çalışmıştır. Rusya, Fransa, İngiltere, Almanya ve daha birçok ülke bu cemiyete maddi ve manevi yardımlarda bulunmuştur. Bu cemiyet, 1913 yılında İstanbul Beyoğlu'nda da boy göstermeye başlamış, cemiyetin önde gelen şahısları Mösyö D. J. Fan Bomel ve D. A. Deyvis tarafından Tepebaşı'ndaki Fresko Hanı iki numaralı apartmanda bir şube açılmıştır. İdarehanesi ve toplantı salonlarının dikkat çekici ve cazip olmasına özen gösteren cemiyet; oyun salonları açmanın yanı sıra bünyesinde çeşitli konferanslar vererek etki alanını genişletmeye çalışmış, kısa sürede içinde Türk gençlerinin de bulunduğu birçok dine ve millete mensup genç, cemiyete üye edilmiştir. Birçok ülkede şubesi olmasına rağmen YMCA, İstanbul'a özel önem vermiştir. Çünkü YMCA'nın başlıca görevi dünyanın fethi için stratejik noktaları ele geçirmektir. Cemiyete göre bu noktaların en önemlilerinden birisi de İstanbul'dur. Cemiyetin yaptığı faaliyetler sonunda, cemiyete üye olan gençlerin yüzde 46'sını Türk ve İslam gençleri oluşturmuştur. Bu cemiyet daha da teşkilatlanarak Beyoğlu, Çarşıkapı, Kadıköy ve Kabataş'da şubeler açmış ve hatta Çağaloğlu'ndaki şubesinin karşısında yer alan Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi'nin kapanması için çok uğraşlar vermiş ama bunu başaramamıştır. Cemiyet yandaş kazanmak için ise; Selim Sırrı (Tarcan), Cenap Şahabettin ve Davavekili Burhan Beyler cemiyete davet edilerek bunlara konferanslar verilmiştir. YMCA'nın Ekim 1919-Mart 1921 dönemlerinde Pera şubesinde toplam 1805 üyesi vardı ve bu üyelerin Türk unsurdan aktif üyeler sayısı 59, yardımcı üye sayısı 2, öğrenci üye sayısı ise 33'tü. Yine 21 Şubat 1921'de açılan İstanbul şubesinde toplam 158 üyenin etnik unsur olarak en çoğu 72 üye ile Türklere oluşuyordu ve 11 Türk okulunda 2612 gence eğitim veriyordu. YMCA'nın dışında Rum, Ermeni ve Musevilerin de İstanbul ve çevresinde izci teşkilatı adı altında faaliyetleri vardı. Rumların ve Ermenilerin İstanbul'da hazırladıkları izciler, askerî bir nitelik

taşımalarının yanında Müslümanları ve Türkleri tedhiş ve icabında öldürmek üzere yetiştiriliyorlardı.¹⁴⁹

Mustafa Kemal de Nutuk'ta bu konuya değinmiş, YMCA ve Rum okullarının izci teşkilatlarının yirmi yaşından yukarı gençleri de içine almak üzere her yerde kuruluşlarını tamamladığından bahsetmiştir.¹⁵⁰

Kilise okullarında da izci teşkilatları mevcuttu. Örneğin Büyükkada'da ki kilise okulunda 15–20 yaşlarındaki Rum çocuklardan oluşan izciler yetiştirilmekteydi. Miktarı yaklaşık 70 kişi olan izcilerin sayıları her gün artmakta ve görünüşte boru, baston, sopalar, gizli olarak da sustalı çakılar ve bombalarla donatılarak talim ve terbiye edilmekteydiler. Bu teşkilatlar Anadolu'nun belirli bölgelerine ve özellikle işgal edilmeden önce İzmir'de konuşlandırılmıştır. İzmir'de bu destekler sonucunda "Küçük Asya Cemiyeti" adı altında Rum izci teşkilatı oluşturularak İzmir'in işgali sırasında Yunan birlikleri ile beraber hareket etmiştir. Bütün maddi destekleri Yunanistan tarafından karşılanan bu gençlik teşkilatları, Milli Mücadele döneminde ve Yunanistan'ın kesin mağlubiyetine kadar faaliyetlerini sürdürmüştür.¹⁵¹

Görüldüğü gibi YMCA ve onunla aynı yolu takip eden azınlıklara ait çok sayıda izci teşkilatı, Osmanlı İmparatorluğu'ndan başlayarak Cumhuriyet döneminde de ülkenin birçok bölgesinde etkili olmuştur. Örneğin Cumhuriyetin ilk yıllarında YMCA'nın Konya'da etkin olması, şehirde Müslüman halkın rahatsız olmasına ve kargaşa çıkmasına neden olmuştur.¹⁵²

149 Taşkesenlioğlu, s. 55–56.

150 Korkmaz, Z. (haz.) (2000). *Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, s. 2.

151 Toker, H. (2006). *Mütareke Döneminde İstanbul Rumları*. Ankara: Genelkurmay Basımevi. *Top Dergisi* (1935), CHP ve Spor, Yıl 2, Sayı 25, s. 131–133.

152 Taşkesenlioğlu, s. 55.

Cumhuriyetin ilk yıllarında sosyal alanda etkili olan ve özellikle sportif etkinliklerle görünürlüğünü artıran YMCA, 1930'lu yıllarda etkisini yitirmiştir. Bu derneğin fiili ve hukuki varlığı ise 27 Aralık 1939 yılında sona erdirilmiştir. Ülke genelinde örgütlenmiş ve toplumda karşılık bulan çok önemli sivil toplum kuruluşları 1930'ların ilk yıllarında kapatılmasına rağmen, YMCA gibi bir teşkilatın 1939 yılına kadar varlığını sürdürebilmiş olması sorgulanması gereken bir durumdur.

7. BÖLÜM

BEDEN EĞİTİMİ VE SPORUN SİYASAL TOPLUMSALLAŞMA İŞLEVLERİ

Beden eğitimi ve spor, özellikle Sanayi Devriminin ardından modern devlet yönetimlerinin önemle üzerine eğildikleri bir konu haline gelmiştir. On dokuzuncu yüzyıldan itibaren sporun "eğlence" boyutunun ötesindeki etkileri keşfedilmiş ve böylelikle örgütlü spor, devlet yönetimlerinin de en azından denetim altında tutmaları gereken bir ilgi alanı olarak algılanmış, çoğu zaman ise doğrudan toplumsal dinamiklerin yönlendirilmesi için popüler bir vasiya olarak kullanılmak istenmiştir.

Türkiye'de de Osmanlı yönetimi döneminden başlamak üzere, geniş kitleleri etkileme ve sürüklenme kapasitesini haiz olan beden eğitimi ve spora özel bir önem verilmiştir. Cumhuriyetin kurucu ideolojisinin en büyük hedeflerinden birisi; Türkiye Cumhuriyeti'nin devamını sağlayacak, sağlıklı ve güçlü nesiller yetiştirmektir. Bu nedenle başlangıçtan itibaren beden eğitimi ve spor, kültürel, bilimsel ve tatbiki eğitimin bir parçası ve tamamlayıcısı olarak kurgulanmıştır.

Modern devletlerin oluşumu sürecinde bütün devlet yönetimleri, beden terbiyesi ve sporu sosyal politikaların bir parçası olarak kabul etmiş ve ondan toplumun genel sağlık düzeyini korumak, endüstriyel verimini artırmak ve ahlaki anlamda gelişmesini temin ederek, sosyal kontrolü sağlamak için yararlanmayı esas alan faydacı bir yaklaşım sergilemiştir. Türkiye’de modernleşme bağlamında tarihçiler, 1908 veya 1923’ü bir milat olarak görmekte ve bu tarihlerin öncesi ile sonrasını birbirine taban tabana zıt dönemler olarak kavramsallaştırmaktadır. Akın, spor tarihçiliğindeki bu indirgemeci yaklaşımı reddederek, “Fiziki kültür alanı bu şekilde basitçe ayrıştırılamayacak kadar karmaşık tarihsel süreçleri içermiş ve son derece dinamik bir yapı arz etmiştir”¹⁵³ demektedir.

İmparatorluk mirasından soyutlanarak yeni bir ideolojik kurgu üzerinde yapılandırılan Cumhuriyet Türkiye’sinde, her ne kadar da Avrupa’daki gelişmelerin izleri kendini göstermişse de, ülkenin kendine özgü özelliklerine bağlı olarak toplumsal gelişmeler Avrupa’yla tam olarak örtüşmemiştir. Bunun önemli nedenlerinden birisi, Avrupa’nın modernizmi yaşadığı dönemde Osmanlı İmparatorluğu’nun sanayileşme düzeyinin geri, nüfusunun çok büyük bir bölümünün kırsal alanda yaşayan bir toplum niteliği sergilemesidir. Avrupa’da örgütlü sporlar işçi sınıfı içerisinde hızla yaygınlaşmasına karşılık, Osmanlı İmparatorluğu’nun hiçbir döneminde, ne bölgesel ne İmparatorluk genelinde gerçek anlamda işçi spor örgütlenmeleri olmamış, fabrika kulüpleri kurulmamış ve bu kulüpler arasında spor temelli bir mücadele yaşanmamıştır. Bunun tek istisnası 1910 yılında kurulan, bugünkü adı da MKE Ankaragücü olan ‘İmâlât-ı Harbiye’ kulübüdür.¹⁵⁴

153 Akın, 2004, s. 222.

154 Fişek, 1985, s. 54.

Dolayısıyla işçi sınıfına mahsus sportif yapılanmaların herhangi bir türünün Türk toplum yaşamında görünür bir varlığı söz konusu olmamıştır. Ancak bununla birlikte işçi sporları başta olmak üzere modernizme dair bütün olguların, siyasal ve toplumsal yaşama bir biçimde etki ettiği de muhakkaktır. Bu etkiler araştırılırken Cumhuriyet Döneminin başlangıcını bir milat olarak kabul etmek, toplumsal gerçeklere aykırı olacağından, İmparatorluğun son döneminin de göz önünde tutulması gerekmektedir. Zaten Türk spor tarihi üzerinde çalışma yapan araştırmacıların birçoğu, Cumhuriyet Döneminin beden eğitimi ve spor politikalarının Geç Osmanlı dönemi ile arasında süreklilikler ve benzerlikler olduğunu tespit etmektedir. Bunun farklı düşünülmesi elbette ki olanaksızdır; zira bir yandan Cumhuriyetin kurucu elitleri bir biçimde İmparatorluğun son döneminin de etkin isimlerinden oluşurken, değişime konu olacak toplum da tüm yaşamsal pratiklerini İmparatorluktan tevarüs etmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat'tan itibaren hız kazanan Batılılaşma hareketleri çerçevesinde geleneksel sporların uygulama alanları daraltılırken, başını azınlıkların çektiği modern sporlar ön plana çıkmaya başlamıştır. İkinci Meşrutiyetin getirdiği teşkilatlanma özgürlüğüne paralel olarak da kulüpleşme azınlıkların yanı sıra Türk nüfus arasında da hız kazanmıştır.¹⁵⁵

Cumhuriyet öncesi dönemde Türkiye'de yapılan spor etkinlikleri incelendiğinde, bu etkinliklerin genellikle azınlık ve işgalci konumundaki gruplar tarafından çeşitli spor dallarında icra edilmeye başlanmış ve eğitimde batılılaşma çabaları doğrultusunda yurt dışına eğitim amacı ile gönderilen öğrenci ve eğitmenlerin edindiği bilgi, tecrübe, yöntem ve tekniklerle Türk Sporunun temeli atılmaya çalışılmıştır.¹⁵⁶

¹⁵⁵ Özmeden, 1999, s. 2.

¹⁵⁶ Yazıcı, A. G. (2002). *Atatürk Düşüncesinde Gençlik Eğitim ve Spor*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, s. 92.

Batıdan alınan ve aynen uygulamaya koyulan modern sporların on dokuzuncu yüzyıl sonu yirminci yüzyıl başlarında yayılmasında aydınların ve ilk uygulamaya yönelik faaliyetler açısından Türk asıllı olmayan ailelerin (özellikle İngiliz) çabaları inkâr edilemez.¹⁵⁷ *Türk Spor Kurumu Dergisinde* de modern sporları ülkeye getirenlerin yabancılar olduğunu belirten yazılar ve haberler yer almaktadır: Bundan yarım asır kadar evvel modern spor Türkiye’de yavaş yavaş meraklılar bulurken memlekette Sultan Abdülhamit hüküm sürüyordu. İlk spor merakını bir avuç gence aşıl原因 Türkiye’de oturan İngilizlerdir. Türkiye’ye ilk modern spor merakını getiren “Kandilli Kriket Kulübü”nü tesis etmiş olan bankacı Hansons ailesidir. 1880 senesinde kurulan bu kulüpten sonra İngilizlerin Türkiye’ye Ragbi futbolunu da getirdikleri belirtilmektedir.¹⁵⁸

İkinci Meşrutiyet döneminden itibaren devletin, beden eğitimi ve sporu bir program çerçevesinde ele almaya başladığı görülmektedir. Bu dönemde; özellikle İstanbul, İzmir, Selanik gibi liman şehirlerinde, spor müsabakaları, cimnastik festivalleri ve diğer fizikî kültür etkinlikleri düzenlenmeye başlanmıştır.¹⁵⁹ Bu müsabaka ve festivaller sayesinde beden eğitimi ve spor sadece okullarla sınırlı kalmayıp, gündelik yaşam pratiklerinin arasına girmeye başlamıştır. Erken Cumhuriyet Döneminde ise, dönemin ideolojisi ve beden eğitimi ve spora yüklediği yeni anlamlar nedeni ile gündelik yaşamdaki etkinliğinin arttığı görülmektedir.¹⁶⁰

Erken Cumhuriyet Döneminde, iktidarın beden eğitimi ve spor alanına doğrudan müdahale ettiği ve bu alanı rejimin temel prensipleri doğrultusunda şekillendirmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Benzer şekilde, beden eğitimi ve

¹⁵⁷ Atabeyoğlu, s. 2244.

¹⁵⁸ Karaküçük, S. (ed.) (1992). *Türk Spor Kurumu Dergisi (1936-1938) Seçilmiş Makaleleri*. Ankara: 72 TDFO, s. 79-86, 101-103.

¹⁵⁹ Akın, 2004.

¹⁶⁰ Korkmaz, s. 77.

spor, gündelik yaşamda da bazı devamlılıklar ve kopuşlar göstermektedir. Modern beden eğitimi dersleri Osmanlı İmparatorluğu'nda, ilk olarak 1863 yılında biri sivil üçü askerî olmak üzere dört lisenin ders programına alınmış, 1869 yılında ise tüm orta öğrenim kurumlarında zorunlu hale getirilmiştir.¹⁶¹

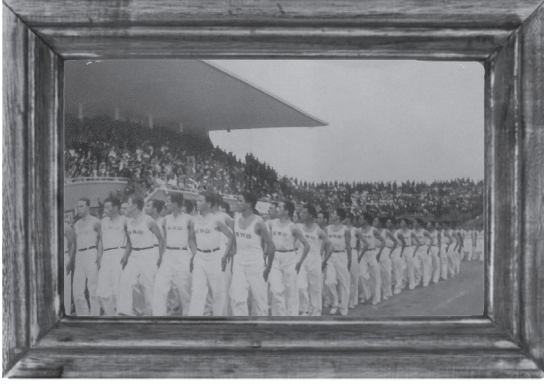
Geç Osmanlı dönemindeki beden eğitimi ve spor düşüncesini biçimlendiren; beden ve zihin arasındaki karşıtlık ve uyum, ilk ve orta öğretimde fizikî gelişmenin önemi, yaygın spor çeşitlerinin hangilerinin olması gerektiği, cimnastik sistemlerinin karşılaştırılması gibi tartışmaların, aynı şekilde Erken Cumhuriyet Döneminde de devam ettiği görülmektedir. Bununla birlikte kendisini İmparatorluk gölgesinden kurtarmak ve yeni bir ulus kimliği inşa etmek endişesinde olan Kemalist rejim, özellikle 1930'lu yıllardan itibaren, tarihsel tartışmalar bağlamında Osmanlı dönemini 'by-pass' etme hamlesine girişmiştir. Güneş-Dil terorisinden hareketle pek çok modern sporun yaratıcısının Türkler olduğu iddia edilirken, Osmanlı dönemi hep yok sayılmıştır.¹⁶²

Cumhuriyet elitlerinin İmparatorluk mirasını yok saymaya yönelik girişimleri, yeni kurulan rejime toplumsal meşruiyet kazandırma endişesinin doğal bir sonucu olarak açıklanabilir. Günümüzde bu durumun farkında olan araştırmacılar, iki dönemi ele alırken, bir süreklilik bağlamına dikkat çekerek isabet kaydetmektedirler.

Tarih boyunca spor, siyasetin ve ideolojinin bir aracı olarak görülmüştür. Toplumı bütünsel olarak dönüştürmeyi ve ideolojik bilinci toplumun tümüne yerleştirmeyi amaç edinen yönetimlerin en etkili silahlarından birisi de spor olmuştur. Toplumsal dönüşümü topyekûn olarak sağlamayı amaçlayan faşist yönetimlerin de kullandıkları önemli silahlardan biri spor ve spor organizasyonları

161 Fişek, 1985.

162 Akin, s. 65.

olmuştur.¹⁶³ Atatürk Türkiye'sinde de spora, yeni Türk insanın yaratılmasında önemli roller oynayacak bir araç gözüyle bakılmıştır.¹⁶⁴

Spor milli kimliklerin inşa edilmesinde ve ulusların modernleşme serüvenlerinde önemli bir

yer tutar. Dolayısıyla spor tarihlerinin incelenmesi, ulus devletlerin hangi ilkeler etrafında ve hangi politik argümanlarla inşa edildiklerini, zaman içinde bunların nasıl dönüşüme uğradığını göstermesi bakımından önemlidir. Türkiye tarihinde beden politikaları ve sporun yeri, geçirdiği dönüşümler, Türkiye modernleşmesinin niteliği ve özgünlükleri konusunda ipuçları vermektedir. Atatürk'ün önderliğinde, kurucu seçkinlerin hem özel, hem de kamusal alanı düzenleme, denetleme ve yeniden üretmeye yönelik politikaları, halktan "vatandaş"a dönüştürülmeye çalışılan Türk insanının boş zamanını da kapsar. Sporun elit düzeyde yapılan bir faaliyet biçimi olarak yine devletin denetiminde örgütlenmesi de bu politikanın uzantısıdır. Resmi söylem alanında, spor kapsamına giren tüm modern spor faaliyetlerinin iki temel anlamı bulunmaktadır. Birincisi, elit sporlar ve sporcular Türkiye'nin uluslararası platformda temsil edilip tanınır hale gelmesini sağlayacaktır. İkincisi, boş zaman faaliyeti olarak spor veya kitle sporları, yine resmi söyleme göre sağlıklı, zinde ve estetik olarak gelişkin bireylerin yetişmesine katkıda bulunacaktır.¹⁶⁵

¹⁶³ Şahin, M. Y. (2011). *Türkiye'de Spor Siyaset Etkileşimi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, s. 136.

¹⁶⁴ Orhan, s. 85.

¹⁶⁵ Cantek ve Yazar, s. 202.

Türkiye'deki spor yönetimi siyasal, sosyal ve ekonomik değişimlerden etkilenmiş ve aynı kurumsal yapı içerisinde bile bu tip değişiklikler spor yönetimini de etkilemiştir. Bu etkenler, spor yönetimini, kurumların yasal ve biçimsel değişiklikler ile değil, devlet yönetiminde meydana gelen ve temeldeki siyasal ve ekonomik değişimler ışığında incelemeyi kaçınılmaz kılmaktadır.¹⁶⁶

Türk modernleşmesinin bir proje olarak başlangıcından itibaren Batı'nın egemenliğini kabul ettiğini belirten Aslım, Kemalizmin yeni inşa etmek istediği Türk kimliğini de Batılı değerlerle donatmayı arzu ettiğini kaydetmektedir.¹⁶⁷

*Cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün de-
ğişiyiyle "Muasır Medeniyetler" seviyesine yükselmeyi
hedefledi ve bu hedefle kendine özgü modernleşmesi-
ni uygulamaya koydu. Bu bakımdan, Türk modernite-
si yukarıdan empoze edilen bir moderniteyi toptan bir
sosyal değişim projesi olarak gören devlet seçkinleri
tarafından uygulamaya konulan bir ulus-devlet süre-
cinin parçasıydı. Kısaca, Türk modernleşmesi bir mede-
niyet değişim projesiydi. Türk modernleşmesi çerçeve-
sinde Batı'ya atfedilen üstün bir değer ve buna paralel
olarak her şey, alt konumda görülen Doğu'nun değer
sistemleriyle bağdaştırılıyordu. Bu süreçle beraber,
Türkler, Avrupalıların bakış açısından hayatı niteleme-
ye, değerlendirmeye ve görmeye başladılar. Cumhu-
riyetin modernleşmesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun
mirası ve sosyal farklılaşmasının reddine dayanıyordu.
Türkiye için Batılılaşma ve modernite bir "Medeniyet
Değişimi" projesiydi.*

166 Şahin, 2011, s. 165.

167 Aslım, s. 68-69.

Aslım, bu anlayışla yola koyulan Cumhuriyet elitlerinin gerekli toplumsal değişimi sağlamak için devletin otoriter gücünü devreye soktuklarını belirtmektedir.¹⁶⁸

Şimdi sırada bu genç Cumhuriyete hız ve yön verecek yeni nesilleri yetiştirmek ve hızla sanayi ve bilim çağına uyum sağlayacak yeni insanı şekillendirmeye gelmişti. Bunun cevabı da Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ten geldi. Cumhuriyetin geleceğine yön verecek yeni nesiller Atatürk'ün "Sağlam kafa, sağlam vücutta bulunur" ifadesiyle kendisine Türk literatüründe yer bulan "ruh ve beden eğitiminin" birlikteliği ile sağlanabilirdi. Bu kontekste, modern spor eğitimi veren beden eğitimi ve spor okulları açıldı. Bir modernleşme ve Batılılaşma projesi olan Atatürkçü düşünce sistemi, aynı zamanda toplumu tahlil etme ve araştırma zihniyetiniydi. Devletin kuruluşunda yukarıdan aşağıya etkili olan yapı, ilk dönemlerde hayatın tüm veçhesini tamamen devletin kontrolü altına aldı.

Korkmaz da, erken Cumhuriyet Dönemi ideolojisine baktığında, beden eğitimi ve sporun siyasal toplumsallaşma bağlamında önemli bir yer tuttuğunu dile getirmektedir.¹⁶⁹ "Beden eğitimi ve spor devletin, bireyi tanımlamak, toplumu oluşturmak ve düzenlemek adına kullandığı araçlardan birisi konumundadır ve bir memleket davası olarak ele alınmaktadır. Bu dönem de devletin beden eğitimi ve spora farklı anlamlar yüklediği ve modernleşmek adına gerçekleştirmeye çalıştığı sosyal projelerin bir parçası olarak kabul ettiği görülmektedir."

Ayrıca Korkmaz, spora verilen önemin izlerinin basın yayın politikasından da takip edilebileceğinin altını çizmektedir.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Aslım, s. 70.

¹⁶⁹ Korkmaz, s. 86.

¹⁷⁰ a.k., s. 86.

Önceki bölümlerde aktarıldığı gibi, gündelik yaşantının içine kadar yayılmış durumdadır ve dönemin gazete-lerine bakıldığında, spor haberlerinin birinci sayfadan verildiği görülmektedir. Devletin modernleşme projesi çerçevesinde tanımlanan ve uygulanan bir alan olmasına rağmen, mimarlık üzerine yayınlanan tek bir dergi (Arkitekt) varken, beden eğitimi ve spor alanında birden fazla dergi yayınlanmıştır:

Spor Âlemi (1920-1938), Türk Spor (1929-1934), Olimpiyat (1931-1934), Spor Postası (1934-1936), Top (1934-1935), Türk Spor Kurumu Dergisi (1936-1938), Kırmızı-Beyaz (1937-1948), Okul-Spor (1939-1940), Beden Terbiyesi ve Spor (1939-1942)

1930'lu yıllarda Türkiye'de beden eğitimi ve sporun siyasal toplumsallaşma aracı olarak kullanılması talepleri ve eğilimi çok daha fazla güç kazanmıştır. Sovyet, Alman ve İtalyan rejimlerindeki totaliter anlayışın elde ettiği geçici başarılar, genç Cumhuriyetin idarecilerine de tesir etmiştir.

Bu çerçevede düşünen Bedî, ülkenin devletçilikte başarı kazanması için öncelikli olarak ele alması gereken konunun spor olduğunu belirtmektedir:¹⁷¹ "Milli rejimimizin devletçilik vasfını programlaştırma işinden bahsederken bugünlerde evvela spor mevzuunda durmamak elden gelmiyor. Türk milli kurtuluş savaşında devletçilik bu hareketin doğrudan doğruya maddi bünyesinden ve tarihi kanunlarından gelen bir şeydir."

Akın da, Cumhuriyetin ilk yıllarında beden terbiyesi ve spor politikalarının yeni kurulan devletin modernleşmesi bağlamında ele alınması gerektiğini kaydeder:¹⁷²

¹⁷¹ Bedî, M. (1934). Beden Terbiyesi ve Memleketimiz. *Spor Postası*, Yıl 1, Sayı 20, 25 Ağustos 1934, s. 32.

¹⁷² Akın, s. 36, 38.

Bu sayede, beden eğitimi ve spor politikaları, devletin batılılaşma ve medenileşme hamlesinin bir ürünü ya da devletin dar perspektifli "uyutma" stratejisinin bir versiyonu olarak değil de, modern devletin oluşum sürecinde ortaya çıkmış sosyal politikaların bir bileşeni olarak değerlendirilebilecektir.

... Devletin, nüfusu her bakımdan rasyonel ve etkin bir şekilde yönetmek için müdahale edebildiği ve bu müdahalenin meşru kılındığı bir "sosyal alan"ın ortaya çıkışı, yaklaşık son iki yüzyıllık geçmişi kapsayan ve modernite olarak nitelendirilen bu tarihsel süreci belirleyen temel unsurdur.

Akın, beden politikaları ile modernite ilişkisinin son iki yüzyıl içerisinde gündeme geldiğini aktarır:¹⁷³

..Beden terbiyesi ve spora dair uygulamaları da kapsayan beden politikalarının, "sosyal alan"ın oluşması bağlamında modern devletin oluşumu sürecinin ayrılmaz bir parçası olageldiği söylenebilir. Yeni bir yönetim tarzının doğduğu on dokuzuncu yüzyıl başlarından itibaren, tek tek bireylerin ve bir bütün olarak nüfusun "beden"i giderek artan bir oranda, onu regüle etmeyi amaçlayan devlet müdahalesinin nesnesi olmuş, beden ve bedene dair politikalar bu bağlamda modern devletin gerçek bir sorunsal haline gelmiştir.

Modern beden terbiyesi politikalarının hem düzenleyici etkilere sahip hem de disipline edici bir iktidar teknolojisi-ne dönüştüğünü belirten Akın, bu politikaların pragmatik amaçlarını dile getirmektedir:¹⁷⁴

173 a.k., s. 41.

174 a.k., s. 41, 42.

Beden terbiyesi ve çeşitli spor programları, ortaya çıktıkları dönemden beri bir yandan hedefledikleri kitlenin genel sağlık durumunu düzeltmeyi, üretkenliğini düzenlemeyi ve artırmayı, onu direncini ve verimini düşüren zararlı alışkanlıklardan korumayı amaçlamıştır. Öte yandan bu kitleyi oluşturan tek tek bireylerin becerilerini geliştirmeyi, onlara yeni yetenekler kazandırmayı, onları zaman ve mekân bağlamında disipline etmeyi ve bu sayede her türlü iktisadî ve sosyal süreç içinde onlardan alınacak verimi artırmayı hedeflemiştir. Bu yüzden beden terbiyesinin tarihsel ve sosyolojik değeri, gerçek verimliliğin ötesinde, onun bir biyo-iktidar stratejisi olarak kullanılmasında yatar ki bu biyo-iktidar esas olarak uysal ve üretken bedenler yetiştirilmesiyle ilgilidir.

Akın, Cumhuriyet elitlerinin Osmanlıdan tevarüs eden sosyal politika mirasına sahip çıktığını ve bu politikaların 1950'lerin ortalarına kadar aynı doğrultuda devam ettirildiğini kaydeder. Bu dönemde Kemalist yönetici elitin, beden terbiyesi ve sporu, sosyal politikaların ayrılmaz bir parçası olarak kabul ettiğini belirterek, Avrupa'daki gelişmeye paralel olarak bu dönemde Türkiye'de de, beden terbiyesi ve sporun bireysel ve sosyal müdahale mekanizmalarının keşiştiği bir düzlemde geliştiğini belirtir:¹⁷⁵

¹⁷⁵ a.k., s. 43.

Rejimin idarecileri, inkılâbın sağlıklı, becerikli, çalışkan ama aynı zamanda da uysal yeni adamını yaratmadan programatik olarak planladıkları herhangi bir sosyal ve ekonomik dönüşümü gerçekleştiremeyeceklerinin farkındadır. Kemalist elitin bu dönemde sporun boş zamanı değerlendirme ve eğlence fonksiyonlarından ziyade faydacı (utilitarian) yanını öne çıkarması bu yönde bir kaygıyı yansıtır.

Akın, faydacı yaklaşımın hangi alanlarda yapılacak düzenlemeleri kapsadığını da aktarmaktadır:¹⁷⁶

Beden terbiyesi ve spor politikalarının erken Cumhuriyet yıllarında temel amacı, bütün nüfusun, özellikle de çocuk ve gençlerin salgın hastalıklar, yoksulluk, kötü beslenme ve diğer problemler yüzünden bozulmuş olan sağlığının düzeltilmesidir. Bu yüzden beden terbiyesi ve spor, Kemalist biyo-politikanın önemli bir bileşenidir. Öte yandan beden terbiyesi ve spor 'yeni adamı' bireysel olarak biçimlendirmek amacıyla da formüle edilmiştir. Bu çaba erken Cumhuriyet yıllarının iktisadi kalkınma ve sürekli askerî teyakkuz atmosferine son derece uygundur. Beden terbiyesi ve spor politikaları, bireyi bu doğrultuda yeteneklerle donatmayı amaçlamaktadır. Ancak bu süreç aynı zamanda itaatkârlığı geliştirecek sosyal kontrol ve normalizasyon mekanizmalarını da kapsar. Siyasî elitler, erken Cumhuriyet rejiminin sağlıklı, becerikli ve uysal Cumhuriyet yurttaşını yaratmak için beden terbiyesi ve spor alanına doğrudan müdahale etmişler ve bu alanı rejimin temel prensipleri doğrultusunda şekillendirmeye çalışmışlardır.

¹⁷⁶ a.k., s. 43-44.

Akın'a göre erken Cumhuriyet dönemi beden terbiyesi ve spor politikaları siyasî elitlerin tahayyül ettiği "yeni adam"ı yaratma projesinin önemli bir parçasıydı. Beden Terbiyesi Kanunu'nu meclise takdim ederken başvekil Şükrü Kaya bu "yeni adamı" şöyle tanımlamıştır: "Bizim Atatürk rejiminin Kemalist inkılâbının adamı güzel vücutlu, sağlam düşünceli, cesur, vakur, hakkını ve fikrini her yerde müdafaa eder, neşeli ve ciddi olmaktan ibarettir".¹⁷⁷

Dolayısıyla Cumhuriyetin ilk yıllarında beden terbiyesi ve sporun "yeni adamı" biçimlendirmek bağlamında oynayacağı rolün üzerinde önemle durulmuş ve spor bireysel bir eğlence aracından daha çok bir sosyal politika unsuru olarak ele alınmıştır. Böylelikle ideolojik bir aygıt dönüşen beden terbiyesi ve spor, Kemalist yönetici elitin sosyal alana müdahalesini mümkün kılan bir araç haline gelmiştir. Ancak beden terbiyesi alanında da, hıfzıssıhha, temel eğitim gibi diğer sosyal politikalardakine paralel bir biçimde beklenen sonuçlar alınamamıştır.¹⁷⁸

Diğer yandan Fişek, Cumhuriyet idaresinin "beden terbiyesi mükellefiyeti" yoluyla sporu en yoğun biçimde denetim altında tuttuğu dönemde bile sporu çok fazla önemsemediğinin altını çizmektedir. Bununla birlikte Fişek'e göre sporun gönüllü birliklerce, temel teşkilatlanma birimi 'kulüp' olan 'federatif' bir yapı içinde yönlendirildiği 1903-1936 dönemi, bir doğal teşkilatlanma döneminden çok, devletin spora karşı ilgisizliğinin örgütsel-yönetimsel ürünüdür. Bu nedenle Türkiye'de spor yönetiminin tarihi, Türkiye'nin toplumsal, ekonomik, siyasal ve yönetsel tarihinin bir yansımasıdır. Dolayısıyla Fişek, beden eğitimi ve sporun siyasal toplumsallaşma açısından önemli bir fonksiyona sahip olmadığını düşünmektedir.¹⁷⁹

¹⁷⁷ Akt. Akın, 2004, s. 207.

¹⁷⁸ Akın, s. 207-208.

¹⁷⁹ Fişek, 1998, s. 248.

Ayrıca Fişek, Cumhuriyet dönemi spor-devlet ilişkisini sporun kendi iç dinamiklerinin belirlemediğini dile getirmektedir:¹⁸⁰

Türkiye’de spor yönetiminin, kendi özgüçlerinden çok, kimi zaman devletin spora ilgisizliğinden kaynaklanan dolaylı izniyle gönüllü kişi ve kuruluşlarca, kimi zaman toplumdaki siyasal-ekonomik gelişmelere özenilerek devletin kendisince, ama her zaman, devletin gözetiminde, “spor” olgusundan bağımsız genel siyasal-toplumsal-ekonomik etkilerle devinip yönlendirildiği gerçeğini benimsememiz gerekiyor.

7.1. Biyo-Politika Aracı Olarak Beden Eğitimi ve Spor

Modernite süreciyle birlikte bedenle ilgili yeni bir bilgi/iktidar alanının geliştiği görülmektedir. Modern iktidar, özellikle yaşam konusu üzerinde odaklanmaktadır. Buradaki asıl amaç ise bedenin kontrol altında tutulmasıdır. Bedenin yönetilmesi, aynı zamanda toplumun da yönetilmesi anlamını taşımaktadır. Modern dönemde beden, kontrol edilmesi ve yönetilmesi gereken bir araç, bir nesne konumunda yer almaktadır.¹⁸¹ Bu yaklaşım aynı şekilde Türkiye modernleşmesinde de kendisini göstermektedir. Dolayısıyla hem endüstriyel verim hem de ulusal savunma aracı olarak görülen insan bedeninin sağlıklı olması temel önceliktir.¹⁸²

Kökleri Eski Yunan’a dayanan ve bedenin idealize edildiği bu anlayışta, güzel birey güçlü ve sağlıklı bireydir, yet-

¹⁸⁰ a.k., s. 252-253.

¹⁸¹ Yılmaz, H. (2007). *Michel Foucault’un Biyo-İktidar Kavramı Çerçevesinde Nazi Dönemi Propaganda Belgesellerinin Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, s. 102.

¹⁸² a.k., s. 31.

kin bireydir. Çirkin bireyler ise, sağlıklı bireylerdir. Güzelin karşıtı olan çirkin, özü gereği olumsuzdur. Çirkinde özden bir yetersizlik, teknik araçlarla sonuç arasında bir uyumsuzluk, biçimsel bir oransızlık ve bir uyumsuzluk vardır.¹⁸³ Ortaçağda bu anlayış, Hıristiyanlık felsefesinde kendisini gösterir. Aziz Augustinus'a göre güzellik, üç öz niteliği gerektirmektedir: "İlki, bütünlük veya kusursuzluktur; çünkü eksik şeyler, biçimden yoksundur. Sonra parçalar arasında uygun oran ve uyum gereklidir. Son olarak da açıklık veya görkem".¹⁸⁴

Yirminci yüzyılda Darwinist felsefenin etkisiyle Hitler, beden üzerine yapılan vurguyu en uç noktalara taşımıştır. Hitler 1937 yılında yaptığı konuşmasında; "Bugün insanoğlu, görünüşü ve hassasiyetleri bakımından antik çağa hiçbir zaman olmadığı kadar yakındır. Spor yarışmaları ve gösterileri, milyonlarca genç bedeni güçlendirmekte, belki de binlerce yıldır olmadıkları ve olabileceklerinin düşünülmediği kadar biçimli ve sağlam şekilde bize sunmaktadır" demiştir.¹⁸⁵

Türkiye'de biyo-politik uygulamaların temeli, Cumhuriyet döneminden önce, Osmanlı döneminde atılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu için toprağın yerine nüfusu esas alan yeni yönetim şeklinin yani biyo-iktidarın ortaya çıkışı on dokuzuncu yüzyılın başına denk gelmektedir. Özellikle Sultan İkinci Mahmut döneminde nüfusa yönelik uygulamaların arttığı görülmektedir. Halk sağlığı, eğitim ve sosyal refaha ilişkin alt yapı güçlenmiş ve kapsamlı bir bürokratik yapı ortaya çıkmıştır. Bu süreç Abdülaziz, Abdülmecit ve İkinci Abdülhamit dönemlerinde de güçlenerek devam etmiştir. İttihat ve Terakki hükümetleri döneminde ise, bu yapı içindeki dinsel öğeler elenmiş ve daha milliyetçi bir hal almıştır.¹⁸⁶

183 Timuçin, A. (1993). *Estetik*, İstanbul: İnsancıl Yayınları, s. 151.

184 Eco, U. (1998). *Beş Ahlak Yazısı*. (Çev. Kemal Atakay), Ankara: Can Yayınları, s. 123.

185 Clark, T. (2004). *Sanat ve Propaganda*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s. 91.

186 Korkmaz, s. 97-98.

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte, biyo-iktidar daha belirgin bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde, hem bireylerin hem de nüfusun etkili ve verimli bir şekilde yönetilmesi iktidarın ana hedeflerinden birisi olmuştur. Yeni, modern devletin oluşum sürecinde, tek tek bireylerin ve bir bütün olarak nüfusun bedeni onu verimli hale getirmeyi amaçlayan iktidar için önem kazanmıştır. Milli fayda, halk sağlığı, doğurganlık, uzun ve kaliteli bir ömür Erken Cumhuriyet Dönemi hükümetlerinin en önemli gündem maddelerini oluşturmuştur.¹⁸⁷

Erken Cumhuriyet Döneminde, halk sağlığına yapılan vurgu, dönemin birçok ülkesindeki gelişmelerle paraleldir. Bu dönemde birçok ülkede rejimler, bedensel yaşam alanlarına doğrudan müdahil olarak, zihinsel ve fiziksel olarak sağlıklı bireyler yetiştirmeyi, böylelikle vatandaşlarını itaatkâr ve üretken kılmayı arzulamıştır.

Kemalist rejimin de yapmaya çalıştığı, sağlıklı, itaatkâr, kurucu ilke ve inkılâplara bağlı, eşit ve imtiyazsız bir toplum oluşturmak ve böylelikle ulusal kimliği perçinlemektir.

Erken Cumhuriyet Döneminde kentsel planlama “halk sağlığı” projelerinin bir bileşeni ve gereği olarak görülmektedir. Sağlıklı kent, bireylerin ve dolayısıyla toplumun sağlıklılaştırılmasına yardımcı olurken, sağlıklı bireylerin üretecekleri modern yaşam da ancak sağlıklı bir mekânsal organizasyonla gerçekleştirilebilmektedir. Dolayısıyla diğer kentlere öncülük etmesi düşünülen Ankara’da “devlet ideolojisini kamu binaları, kurumları ve kentsel alanların sağlıklı işleyen ilişkisiyle sergileyecek” bir başkent olarak planlanmıştır. Mimarlık ise, bu dönemde sağlıklı birey, sağlıklı toplum ve sağlıklı kentlerden oluşacak, ulus devlet yaratma projesinin en belirgin göstergesi haline gelmiştir.¹⁸⁸ Bu durum, Atatürk’ün şu sözleriyle daha da belirginleşmektedir: “Her ulus çocuklarının sıhhatli ve gürbüz

187 a.k., s. 98.

188 a.k., s. 105-106.

olmaları için yaşadıkları bölgenin sıhhi şartlarını temin etmek, devlet halinde bulunan siyasî teşekküllerin en birinci görevidir”.

1927 yılında Ankara'nın imar planı için açılan uluslar arası yarışma modern ve sağlıklı kentler yaratma projesinin bir uzantısıdır. Böylelikle mimarlık da biyo-politika sürecinin bir başka boyutu olarak yorumlanmış ve bu dönemde özellikle Alman mimarlardan yararlanılmıştır. Ankara'da belediyenin imar planı içine stadyumun da eklenmesinin nedeni, Cumhuriyet ideolojisinin beden eğitimi ve spora dolayısıyla da spor yapı ve alanlarına yüklediği anlamlardır. Spor yapı ve alanları, oluşturulmaya çalışılan modern ve sağlıklı kent imajının temel yapı taşlarından birini oluşturmaktadır. Beden eğitimi ve sporun halk sağlığı açısından önem kazanmasını sağlayan temel etken sağlık anlayışındaki dönüşümdür. Sağlık, artık yalnızca hastalık veya zayıflık halinin yokluğuyla tanımlanmaktan çıkıp, aynı zamanda hem bedenen hem de zihnen tam bir “afiyette olma” durumu olarak tanımlanmaya başlamıştır. Bu dönüşüm, geleneksel tıbbın o güne kadar geliştirdiği bütün temel yöntemlerin gerçekliklerinin sorgulanmasına ve sağlığın restorasyonuna ilişkin yeni metotların geliştirilmesine yol açmıştır. Bu süreçte, beden eğitimi ve sporun hem bireyin hem de nüfusun sağlığının hesaplı bir şekilde restore edilmesindeki katkısı anlaşılınca, özellikle fiziki egzersizler hem siyasî hem de aydın kesim tarafından kabul görmeye başlamıştır. Erken Cumhuriyet siyasî elitleri de, beden terbiyesi ve sporu halk sağlığı politikalarına eklemişlerdir.¹⁸⁹

Beden eğitimi ve spor hem bireyin hem de nüfusun sağlığını hesaplı bir şekilde restore ettiği için kabul görmüş ve sağlık politikalarına eklenmiştir. Gazetelerde çeşitli egzersizler hareketleri yayınlanarak, bu hareketlerin insan sağlığı üzerindeki olumlu etkisi vurgulanmıştır. Bu geliş-

¹⁸⁹ a.k., s. 106-107.

meler, spor yapı ve alanlarının da sağlıklı bireylerin yetiştirildiği yerler olarak önem kazanmasına ve hatta hastanelerle bir tutulmasına neden olmuştur.¹⁹⁰

“Devletin ya da komünlerin, gençlerin sıhhatini korumak için yapacakları her türlü masraflar muhakkak bir ekonomidir. Bu meyanda spor yerlerini de saymalı ve spor yerlerinin hastanelerin en büyük rakibi olduğunu unutmamalıdır”.¹⁹¹

Sağlık politikaları bağlamında spor tesislerine hamledilen önemi en çarpıcı biçimde ortaya koyan satırlar *Türk Spor* gazetesinde yayınlanmıştır: “Evet hastane yapalım fakat bir tek stad yapmayalım mı? Biz diyoruz ki hasta olmayalım. Hasta olmamak için göğsümüzü, azamızı, kafamızı sağlaştıralım. Bunun için bir tek stad yapalım. Evet, hastaneden evvel stad lazım” (*Türk Spor*, 27 Kasım 1930).

Foucault’a göre iktidar, bayramların yoğunluğu, duysal yakınlık, gösteri ile kamusal hayata egemen olmaktadır. Bu tür gösterilerde toplum yeniden güç kazanmakta ve bir an için tek bir büyük beden haline dönüşmektedir. Tiyatroların, stadyumların mimarisi de buna olanak sağlamaktadır. Aslında bu tür mekânlarda, izlenen sahnede sergilenen değil, sahne etrafına toplanan kalabalıktır. Modern toplum, gösteri değil gözetim toplumdur. Bu tür büyük insan kalabalıklarını bir arada tutmaya yönelik binalar, devletin toplumsal hayatın bütün ayrıntılarına ve bütün ilişkilerine her gün daha da artan bir şekilde müdahale etmesine aracılık etmektedir. Foucault’a göre: “Sandığımızdan çok daha az Yunanlıyız. Ne tiyatro basamaklarının ne de sahnenin üzerindeyiz; bizzat yönlendirdiğimiz -çünkü onun bir çarkıyız- onun iktidar etkileri tarafından kuşatılmış olarak, Panopticon makinesinin içindeyiz”.¹⁹² Bu açıdan bakıldığında, stadyum sağlıklı ve güçlü birey ima-

190 a.k., s. 107-108.

191 Akt. Korkmaz, s. 108.

192 Foucault, 2006, Akt. Korkmaz, s. 113-114.

jinin idealize edilerek halka benimsetilmesinde de önemli bir araç konumunda olduğu gibi, toplumsal kontrolü temin açısından da etkili bir araçtır.

Korkmaz, Stadyumun biyo-politika açısından sahip olduğu sembolik anlamları aşağıdaki cümlelerle ifade etmektedir:¹⁹³

Ankara 19 Mayıs Stadyumu, hem sağlıklı ve güçlü nesiller yetiştirilmesinde hem de düzenlenen spor müsabakaları, bayram kutlamaları aracılığıyla sağlıklı ve güçlü birey imajının idealize edilerek halka benimsetilmesinde önemli bir araç konumundadır. Stadyum tribünlerde oturanlara saha üzerinde olup biteni seyretme imkânı verirken, iktidara da stadyumda toplanan insanları gözetim altında tutma imkânı vermektedir.

Dolayısıyla stadyumlar da, sağlıklı ve güçlü nesillerin yetiştirildiği ve bedensel eğitimin yapıldığı okullar olarak algılanmıştır. “Bizim gençliklerimiz için stadyomlar, mektepler kadar mühimdirler. Biz zekâ terbiyesinin fiil ve hareket hassalarıyla tamamlanmasına, bildiğimiz ve düşündüğümüz kadar yapmağa muhtacız.”¹⁹⁴

Başbakan İnönü’nün stadyumun açılışında yaptığı konuşma, spor tesislerine hamledilen önemi ortaya koymasından önem taşımaktadır. İnönü, konuşmasında stadyumu bir okul gibi değerlendirdiklerini ve her yerde kurmaya çalışacaklarını belirtmektedir; “Türkiye’yi idare edenler, stadyomu en kıymetli mekteb gibi her yerde kurmaya çalışacaklardır. Türkiye’nin istikbalini idare edecek olan genç nesil, açık havada açık meydanlarda yetişecektir.”¹⁹⁵

193 Korkmaz, s. 117-118.

194 Atay, 1936, Akt. Korkmaz, s. 62.

195 İnönü, 1936, Akt. Korkmaz, s. 62.

Atatürk'ün "Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur", sözünü şiar edinen kurucu seçkinler, Tarcan'ın öncülüğünde spor aracılığıyla sağlıklı, güzel ve zinde bir nesil yetiştirilmesi için seferber olmuştur. Cumhuriyetin kurucu seçkinlerinden Falih Rifki Atay, *Roman* adlı kitabında, Cumhuriyet rejiminin beden terbiyesi ile medeniyet arasında kurduğu ilişkiyi özetlemekte ve bu seferberliğin zorluklarına gönderme yapmaktadır. Atay'ın atıfta bulunduğu Avrupa başkentleri, idealleştirilmiş, kusursuz insanlarıyla, beslenme bozukluğundan mustarip ve vücudu geliştirecek sporlardan habersiz Türk insanına örnek gösterilmektedir: "Tenasüp davasını sokakta kazanalım. Eciş bücüş bir sürü kadın erkek; bohça gibi karınlar, yağdanlık gibi gerdanlar, paytak bacaklar, soluk yüzler... Bir de Paris sokağını, Berlin bulvarını, Stokholm caddesini göz önüne getiriniz. Selim Sırrı, yirmi senedir cüce uzatmağa, kambur yassılamağa çalışıyor."¹⁹⁶

Selim Sırrı Tarcan

Cumhuriyet döneminin beden politikalarını anlamak için Selim Sırrı Tarcan'ın yazdıklarını göz önüne almak gerekir. Tarcan, bir makalesinde, bedeni, makine metaforu ile karşılamakta ve bedenin bakımının önemine dikkat çekmektedir; "...Vücudumuz işlemek için yaratılmış bir makinedir. Onu usul-u tahtında işletmek ve sıhhatli, biçimli, kuvvetli, meşakkate mütehammil bir hale koymak lazımdır."¹⁹⁷ Burada bedenin kuvvetli ve sağlıklı olmasının yanı sıra biçimli olmasının da vurgulanması önemlidir. Nitekim bir başka makalesinde aynı noktaya değinen Selim Sırrı; "Beden terbiyesinden beklenen faydalardan bir tanesi de vücut güzelliğidir. Hiç şüphe yok ki güzel ve mütenasip vücutlar devamlı bir çalışma sayesinde elde edilmiştir" demiştir.¹⁹⁸

196 Akt. Cantek ve Yazar, s. 206.

197 Selim Sırrı, 1928: 146, Akt. Çapan, M. Ş. (1999). *Türk Sporunda Selim Sırrı Tarcan*. Muğla: Ünyay Yayınları, s. 107.

198 Selim Sırrı, 1932: 143, Akt. Çapan, s. 94.

Selim Sırrı'nın biyo-politika konusuna yaklaşımı bireysel değil kolektiftir. Ona göre; "...Ferdin zayıflığı, umumun mukavemetini sarsar. Hasta, miskin, uyuşuk, tembel olanların bu durumu şahsi değildir. Onların çürüklüğünden bütün nesil zarar görür. Zayıflığın cinayet telakki edilmesinin sebebi budur. Nesli inkırazdan kurtarmak istiyorsan, terbiye-i bedeniyyeye dört elle sarılın. Bunu vatan için milli bir vazife telakki et... Hasta bir vücudun dimağı da hastadır"¹⁹⁹ demiştir. Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere henüz Nazizmin etkili olmadığı bir dönemde bile Türk sporunun kanaat önderlerinden olan Selim Sırrı, beden politikalarını ileri derecede siyasal bir yaklaşımla ele almakta ve ideolojik bir çerçevede kurgulamaktadır.

Selim Sırrı'nın sonraki yıllarda da söylemi aynı düzlemde devam etmiştir:

"Cimnastik yalnız çocuklara veya gençlere değil, kadın, erkek, herkese gıda kadar lazımdır..."²⁰⁰

"Hareket tıpkı doktorların hastalarına verdiği deva gibidir..."²⁰¹

"Spor alkış toplamak, mükâfat almak için değil, çok yaşamak ve sağlam olmak, bir işe yaramak, tuttuğunu ko-parmak, için muhtaç olduğu bir gıda veya devadır..."²⁰²

"Spor, sağlık, uzun ömür, ırkın güzelleşmesi, insan neslinin ıslahı, fert ve toplumun uyum ve mutluluğunu olumlu yönde etkiler..."²⁰³

Cantek ve Yarar, beden politikaları bağlamında önemli bir başka konuyu tartışmaya açarak, erken Cumhuriyet dönemi beden politikalarının toplumun geleneksel değerleri ve İslamî kimliği ile ters düştüğünü ortaya koyar:²⁰⁴

199 Selim Sırrı, 1926: 4, Akt. Çapan, s. 93.

200 Selim Sırrı, 1926: 28, Akt. Çapan, s. 97.

201 Selim Sırrı, 1932: 1, Akt. Çapan, s. 95.

202 Selim Sırrı, 1935: 67, Akt. Çapan, s. 100.

203 Selim Sırrı, 1943: 19, Akt. Çapan, s. 102.

204 Cantek ve Yarar, s. 206-207.

Foucault'un terimleriyle yorumlayacak olursak, spor Cumhuriyetin kurucu seçkinlerinin moral değerlerinin ve kendilik etiğinin inşası sürecine katkıda bulunan bir unsurdur. Modern sporların başlangıçta üst sınıfların uhdesinde olmasının temel gerekçelerinden biri, bedenin fiziksel zorlamalar ve kurallarla terbiye edilmesi ediminin İslam ve Anadolu kültürüyle beslenen geleneksel ahlaka ters düşmesi, alışıldık bir şey olmamasıyla açıklanabilir. Bunun yanında, yarı çıplak vücutların izleyicinin bakışına sunulması, rekabetin öne çıkması yine aynı nedenlerle yadırgatıcı bulunmuştur. İslam dininde beden, ön planda olmaması, örtülerin ardına saklanması gereken bir "ten kafesi"dir. Arzulayan/arzulanan, donanan, teşhir edilen, güzelleştirilen beden, müminleri bu dünyanın hazlarına sürükleyebilir. Sporun ilk kez Levantenlerin ilgi alanına girmesinin sebeplerinden biri İslam dininin bedene yaklaşımı olabilir. Modern sporları yapabilmek için gerekli temel donanımların, yani araç-gereç, eğitimci, kıyafet, mekân ve benzerinin tedarik edilmesinin önemli ölçüde harcama yapılmasını gerektirmesi de üst sınıfların ve Levantenlerin bu işte öncü olmasını beraberinde getirmiştir. Geleneğin ve dinin baskılarından bir ölçüde de olsa kurtulmak, batıya yaklaşmak isteyen varlıklı Müslüman kesim de beden terbiyesi ve sporun aracılığından faydalanmıştır. Erken Cumhuriyet döneminde bazı spor branşları üst sınıftan ve/veya gayrimüslim kadınların rağbet gösterdikleri veya "seçkin spor dalları" olarak nitelendiği için alt sınıftan kadınları dışlayan branşlardır.

Yukarıdaki değerlendirme yapılırken, başta kadınlar olmak üzere toplumun tamamına yüzyıllar boyunca tevarüs ettiği ahlaki/dini normlar dikkate alınmak suretiyle üretilecek bir spor anlayışının modellenmesi gibi bir alternatif hiç dikkate alınmadan, pek çok sosyal alanda olduğu gibi mo-

dern yaşam vasıtalarının aynıyla topluma dikte edilmesi çabası da görmezden gelinmektedir. Bu noktada bazı spor adamlarının, Batıdan aynıyla alınması ve tatbik edilmesini önerdikleri pratiklerin toplumun dini duyarlılıklarına ters olduğunu düşünmedikleri mümkün olmadığından, tepeden bir dayatmayla sporun toplumun dönüştürülmesi için işlevsel bir araç olarak kullanılmasını benimsedikleri şeklinde yorumlanabilir.

Bu dönemin beden politikalarını en iyi yansıtan araçlar şüphesiz dönemin yayın organlarıdır. Bunlardan bir tanesi de 1929 yılından itibaren yayınlanmaya başlayan *Yaşam Yolu* dergisidir. Derginin yayın politikası Batılılaşmanın etkisiyle iki unsur üzerine inşa edilmişti: Milliyetçilik ve Sağlık Politikaları. Bu derginin yayınlarında sağlığa sadece bireysel ve bedensel bir olay olarak bakılmamış, toplumun dönüştürülmesinde kullanılan kamusal ve siyasal bir konu olarak yaklaşmıştır. Özellikle 1930'lu yıllar boyunca derginin yayınında çok sade bir dil ve anlaşılabilir metinler kullanılmak suretiyle tüm halka ulaşılmaya çalışılmış ve yayın politikası halkın devletin ideolojisi çerçevesinde fikri dönüşümünü sağlayacak bir temele oturtulmuştur. Bu dergi, erken Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinin sağlık politikalarını, bulaşıcı hastalıkları engellemek ve hijyen bilincini geliştirmek için uygulanan toplumsal çalışmaları, doğal yaşam ve bedensel etkinliklerin ön plana çıkarılmasını, insan bedeninin ideal formunun ön plana çıkarıldığı anlayışı, dolayısıyla dönemin biyo-politik yaklaşımlarını yansıtmaktadır. Ancak 1940'lı yıllardan itibaren derginin yayın çizgisi değişmiş ve daha teknik ifadeleri içeren bir sağlık yayınına dönüşmüştür.²⁰⁵

²⁰⁵ İlkan, C. G. (2006). *Tuberculosis, Medicine and Politics: Public Health in the Early Republican Turkey*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi University Atatürk Institute for Modern Turkish History, s. 162-165.

Aynı şekilde 1926 yılında Himaye-i Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu) bünyesinde çıkartılmaya başlayan *Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi* tam da Mustafa Kemal'in istediği nitelikte bir yayın politikası sergilemektedir. Milletlerin hayatını ticarete, sanayiye, ziraata ve askerliğe bağlayan dergi, bu anlamda ülkenin geleceğinde her alanda söz sahibi olacak çocukların hastalıklı ve bakımsız olmaması gerektiğinin altını çizerek onun için bunların belli bir siyaset dâhilinde yetiştirilmeleri gerektiğini savunmaktadır.²⁰⁶

1930'lu yıllarda yazılan diğer birçok yazıda beden eğitimi ve spor doğrudan sağlık konusu ile birlikte ele alınmıştır. *Türk Spor* dergisinde yayınlanan bir makalede, hastaneden önce stadyum yapılması gerektiği belirtilerek, "... biz diyoruz ki hasta olmayalım. Hasta olmamak için göğsümüzü, azamızı, kafamızı sağlamlaştıralım. Evet, hastaneden evvel stat lazım".²⁰⁷

Sporun sağlık değerine yapılan vurgu 1930'lu yılların ortasından itibaren daha da güçlenmiş ve özellikle TSK döneminde bu vurgu kurumsal bir nitelik kazanmıştır. TSK Genel Merkez Heyeti içerisinde bir Sağlık Enspektörü, Genel Merkez organları arasında da Sağlık Bürosu'na yer verilmiştir. Bu dönemde spor-sağlık ilişkileri konusunda yayınların da arttığına tanık oluyoruz.²⁰⁸

Genç Cumhuriyetin bu erken dönemlerinde bu yöndeki çalışmalar uygulamaya konularak toplumsal bir bilinç oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu çabalar bireysel yaşamın en özel alanlarına kadar sirayet etmiştir. Sözgelimi, Prof. Dr. Fahrettin Gökay, CHP konferanslar serisi içinde, "Irk Hıfzıssıhhasında İrsiyetin Rolü ve Nesli Tereddiden Korumanın Çareleri" başlıklı çalışmasında, "kendisinden sonra dünyaya mesut bir nesil getirmek ve bu suretle mensup

206 Konar, E. (2003). Çocuk Siyaseti ve Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi. *Tarih ve Toplum Dergisi*, Cilt 40, Sayı 235, , Akt. Şahin, 2011, s. 114.

207 *Türk Spor* (1930). Stad ve Hastahane, Yıl 2, Sayı 9/61, 27 Kasım 1930, s. 3.

208 Fişek, 1998, s. 379.

olduğu cemiyetin bedenlen ve ruhen sağlam unsurlarla takviye etmek düşünen her fert için en necip ve en tabii ülküdür. Evlenirken en kıymetli servet olarak ruh, beden sıhhati aramak suretiyle Türk cemiyetine nesilden nesile en kıymetli miras olarak zinde çocuklar hediye etmek milli bir görevdir” demiştir.²⁰⁹ Görüldüğü gibi dönemin biyo-politikaları evlilikte yapılacak tercihleri dahi belirleyici bir nitelikte düşünülmüş ve sağlıklı çocuklara sahip olmak milli bir görev olarak kabul edilmiştir.

Bu politik bağlam çerçevesinde, Türklerin tarihte tüm milletlerden daha üstün medeniyetler kurduğu tezi öne sürülmüş ve bizzat Atatürk’ün önderliğinde Türk Tarih Tezi ve Güneş-Dil Teorileri geliştirilmiştir. Böylelikle modern anlamıyla sporun Orta Asya’dan beri Türklerin bir uğraşısı olduğu ve birçok modern sporun (Futbol, Polo, gibi) yaratıcısının Türkler olduğu öne sürülmüştür.

Akın²¹⁰, “Antropolojinin ve arkeolojinin, her insan topluluğunda bugünkü modern sporları andıran bedeni faaliyetlerin mevcut olduğunu gösteren kanıtları göz ardı eden bu yaklaşımın ürünleri, Türklerin her zaman atletik bir millet olduğunu tarihsel olarak ispatlamak derindedir” diyerek, biyo-politika anlayışının vardığı ırkçı boyutlara dikkat çekmekte ve bu durumun spora özgü bir durum olmadığına altını çizmektedir: “Aslında bu teoriler, toplumun tüm yaşamsal alanlarında olduğu gibi sporda da Orta Asya’daki Türk Medeniyetleri ile Kemalist rejim arasındaki tarihsel devamlılık ilişkisinin ve Osmanlı geçmişini yok sayan ideolojik kurguyu sürdürme hamlesinin devamıdır”.²¹¹

Özellikle 1930’lu yıllardan itibaren ülkede pekişen Kemalist hegemonya, milli fayda, halk sağlığı, doğurganlık, uzun ve kaliteli ömür gibi söylemleri ön plana çıkarmış-

²⁰⁹ Maksudyan, N. (2005). *Türklüğü Ölçmek*. İstanbul: Metis Yayınları, Akt. Şahin, 2011, s. 114.

²¹⁰ Akın, s. 25.

²¹¹ a.k., s. 65.

tir. Kemalistler, nüfusun sağlıklı olmasının sadece askeri açıdan değil, verimlilik bağlamında ekonomik açıdan da gerekli olduğuna inanmıştır. 1930 yılında çıkan Umumi Hifzissihha Kanunu'yla birlikte tedaviciilikten sihiyeciliğe doğru bir dönüşüm başlamıştır. Böylelikle hastalanan vatandaşların tedavisinden daha ziyade vatandaşların sağlığının korunması öncelikli bir devlet politikası olmuştur. Buna paralel olarak CHP'nin 1931 ve 1935 programlarında, Kemalistlerin halk sağlığı politikalarının koruyucu (prophylactic) ve doğumu teşvik edici (pronatalist) yanlarına öncelikli olarak vurgu yapılmıştır.²¹²

7.2. Militer Bir Araç Olarak Beden Eğitimi ve Spor

Beden politikalarının sağlık vurgusunun bir boyutu verimlilik iken, diğer boyutu da askeri anlamda hazırlıklı olmaktır. Savaştan çıkan bütün ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de toplumun savaşa hazırlıklı olması açısından beden eğitimi ve spora büyük bir önem atfedilmiştir. Yeni kurulan modern Türkiye Cumhuriyeti'nin bireylerinin beden kuvvetli ve çevik olmak zorunda oldukları düşünülmüştür. Aksi halde ülke savunmasını yapacak dinamik bir güç bulunmayacaktır.²¹³

Savaşa hazırlık için sağlıklı bir toplum oluşturma konusuna yapılan vurgu Cumhuriyet dönemi ile birlikte gündeme gelmemiştir. Aksine İmparatorluk döneminden itibaren beden eğitimi ve spor, genel olarak militer bir bağlamda ele alınmış, kurulan teşkilatlar da öncelikli olarak halkın yurt savunmasına hazırlanmasını temel amaç olarak benimsemiştir.

Özmeden, Osmanlı Devleti'nin yıkılışı sürecinde devamlı bir askeri ortam içerisinde bulunduğunu ve bu nedenle cemiyetler ve dernekler hangi amaçlarla kurulursa

²¹² a.k., s. 89-91.

²¹³ Dever, s. 268.

kurulsunlar hep siyasî ve askerî bir çaba içerisinde olduklarını dile getirir:²¹⁴

...Osmanlının sürekli savaş ortamında kan ve barut kokan yılları paramiliter örgütlere uygun bir ortam yaratmıştır. Bu iklim içerisinde beden terbiyesi, spor ve izciliğin de paramiliter bir görünüm kazandığı görülmektedir. Bu faaliyetler Avrupa'daki örnekleri gibi gençleri askerliğe hazır hale getirmek, sivil hatta yarı resmi üniformalı bir gizli güç oluşturmak gibi gizli amaçlar çerçevesinde yapılmıştır. Ancak bu faaliyetlerin gerçek amaçlarına uygun yapılmasını savunanlar ve uygulayanların da küçümsenemeyecek boyutlarda olduğu bilinmektedir.

Özmeden, savaş sonrası Türk toplumunun inşası sürecinde beden eğitimi ve spordan askerî bir hazırlık vasıtası olarak yararlanılmasının benimsendiğini kaydeder:²¹⁵

...Özellikle Balkan Savaşlarındaki başarısızlığın en önemli nedenlerinden birisi olarak uzun zamanlar sportif faaliyetlerde bulunma anlayışından uzaklaşmış Türk gençliğinin fiziksel ve ruhsal zayıflığının gösterilmesi, Beden Eğitimi ve Sporun fonksiyonlarından yararlanma düşüncesini yeniden gündeme getirmiştir. Bu vesile ile beden eğitimi, spor ve izciliğin ön planda tutulduğu çeşitli sivil ve askerî dernekler kurularak, gerek toplumsal dinamizmin artırılması, gerekse gençlerin askerlik öncesi askerliğe hazırlanması amaçlanmıştır.

1916 yılında Genç Almanya Teşkilatı'nın bir benzeri olarak kurulan, Osmanlı Genç Dernekleri, Harbiye Nezaretine bağlı 12-17 yaş arası gençlerden oluşan "Gürbüz Derneği" ve 17 ve üstü yaştaki gençlerden oluşan "Dinç Derneği"n-

²¹⁴ Özmeden, 1999, s. 34.

²¹⁵ a.k., s. 2.

den oluşmakta olup, gerek müslim gereksek gayri-müslim tüm gençlerin askerlik görevine kadar bu derneklere katılması zorunlu tutulmuştur. Genç Derneklerinin verdiği eğitim, izci eğitimlerinin bir askerî versiyonu görünümündeydi. Genç Dernekleri, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından İttihat ve Terakki yönetimiyle birlikte fonksiyonunu yitirmişti. Ancak, Nisan 1920'de Osmanlı Genç Dernekleri Müfettiş-i Umumiliğine bağlı bir Müfettiş-i Umumi Miralay tarafından yazılan bir raporda; yeni kurulacak hükümetin Genç Derneklerini yeniden kurması ve teşvik etmesinin önemi anlatılarak, bu derneklerin İzcilik çalışmaları için gerekli olduğu ve savaştan önce kara ordusu bulunmayan birçok ülkenin izci teşkilatları sayesinde çok kısa sürede etkili ordular kurduklarının altı çizilmektedir.²¹⁶

İttihatçı kadroların kurulmasına önderlik ettiği beden eğitimi, cimnastik, spor, izcilik, gençlik türü teşkilatların oluşturulmasında "millet-i müsellaha" anlayışının büyük bir etkisi olmuştur. Özellikle Balkan Savaşlarının toplum içerisinde uyandırdığı derin üzüntü ve yenilmişlik hisleri, militer tonu baskın örgütlenmelere gidilmesini hızlandırmıştır. Böylelikle beden terbiyesinin örgün eğitimin de bir parçası olması gerekliliği ortaya çıkarken, öğrencilerin de henüz okul içerisinde bir asker niteliğinde eğitiminin sağlanması planlanmıştır.²¹⁷

İttihatçı kadroların talebiyle Ethem Nejad tarafından hazırlanan raporda konunun ele alınış biçimi yansıtılmaktadır:²¹⁸

²¹⁶ Karaküçük, S. (1999). Osmanlı'da İzciliğin Paramiliter Görünümü. *Selçuk Üniversitesi Osmanlı'da Spor Sempozyumu*, Konya, Mayıs 1999, s. 10, 26-27.

²¹⁷ Akin, s. 133.

²¹⁸ a.k., s. 133.

*Şimdi millet istemelidir ki, iptidai, rüşdi, idadi, darulmu-
allimin, darulfünun, ... özel, resmi her okulda 'Terbiye-i
Bedeniyye ve Askeriye' talimi mecbur ve her dersten
daha çok öneme sahip olsun. Güney Amerika'da bil-
mem ne devletin dağlarını sayamayan bir çocuk sınıfı
geçmeli, fakat terbiye-i bedeniyyeden altı numaradan
aşağı not alan bir çocuk sınıfı geçmemelidir... Çocukları-
mız daha okuldayken asker olmalı. Askere elverişli eği-
tirmeli. Kin ve intikam duygularıyla beslenmelidir. Bütün
millet kin ve intikam duygularıyla yaşayan bir millet ol-
malıdır.*

Osmanlı'da keşşaflık (izcilik) teşkilatının kurulması ve İttihatçı kadrolarca sahiplenilmesinin altında da aynı duygular yatmaktadır. Özmeden de, İkinci Meşrutiyetin ardından Osmanlıda hızlı bir biçimde yaygınlaşan izciliğin temel olarak askerî motifler ön planda tutularak yapıldığını vurgulamıştır.²¹⁹

İttihat Terakki'nin önde gelen bütün önemli isimleri İzcilik teşkilatına destek vererek, içerisinde yer almıştır. Örneğin Enver Paşa izcilik teşkilatının başbuğu olmuştur. Ancak İttihatçı kadrolar kısa sürede bu teşkilattan beledikleri verimi alamamış, bunun üzerine daha kapsamlı bir teşkilat olarak 1914 tarihinde Osmanlı Güç Derneklerini kurmuştur. Bu dernekler örgün eğitim kurumları ile paralel çalışmaya başlamış ve tüm öğrencilere üyelik zorunlu kılınmıştır. Derneğin faaliyetleri arasında cimnastik, tabanca ve tüfek kullanımı, topografya, savaş haritaları, hijyen, vücut bakımı ve diğer savaş silahları hakkında genel eğitim bulunuyordu. İttihatçı yönetim kadroları bu teşkilatın önemi üzerinde durduğundan, teşkilatı kısa bir süre sonra yeniden yapılandırmak için ismini Osmanlı Genç Dernekleri olarak değiştirmiş ve 12-17 yaş arasındaki çocuklar için Gürbüz Dernekleri, gençler içinse Dinç Dernekleri

²¹⁹ Özmeden, 1999, s. 33.

oluşturulmuştur. Bütün çocuk ve gençlerin bu derneklere ve derneklerin eğitim ve idmanlarına katılmaları zorunlu kılınmıştır.²²⁰

Genç Dernekleri'nin başta Alman örnekleri olmak üzere Kıta Avrupasının gençlik teşkilatlarıyla mukayese edilebilecek bir yapılanmaya sahip olduğu belirten Akın, bu teşkilatlanmanın aynı zamanda İttihatçı kadroların fizikî kültür modelini ortaya koyduğunu belirtir:²²¹ "Bu model, kolektif hijyen ve beden sağlığından, düzeltici ve beceri kazandırıcı fizikî egzersizlerden, askerî eğitimlerden ve milliyetçi bir söylem etrafında örülen kuvvetli moral regülasyon öğelerinden müteşekkildir. ...aynı prensiplere sahip bir beden terbiyesi modeli ilerleyen yıllarda Kemalistler tarafından da benimsenerek uygulanmaya çalışılacaktır."

Görüldüğü gibi Erken Cumhuriyet döneminde de beden eğitimi ve spora bakış, İttihatçı anlayıştaki ile paralellik gösterir. Milleti topyekûn savaşa hazırlamak için militarist unsurları bünyesinde barındıran beden eğitimi en etkili araç olarak görülmüştür. Akın'a (2004: 142) göre, "millet-i müsellaha fikri açısından bakıldığında geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemleri arasında, paramiliter teşkilatlanma anlayışının üzerine inşa edildiği fikri bir süreklilik düzlemi teşkil etmiştir."²²²

Bu anlayış, Kemalist elitin 1926 yılından itibaren lise-lerde ve öğretmen okullarında son iki sınıfta on beş günde bir yapılmak üzere bir saatlik askerlik dersleri koymalarına ve yılsonunda da 15 günlük bir kampa alınmalarına neden olmuştur. 1935'ten itibaren ise bütün okullarda ikişer saatlik askerlik dersi zorunlu kılınmıştır. Yine bu dönemde üniversitelerle muadili okullarda 180 saatlik askerlik dersi ve 15 günlük kamp mükellefiyet kapsamına alınmıştır. Yılsonu kampları tamamıyla askerî bir eğitim niteliği taşıyor-

²²⁰ a.k., s. 34.

²²¹ Akın, s. 137.

²²² a.k., s. 222.

du. Ayrıca, Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü'nün beden terbiyesi şubesinin bütün sınıflarında teorik ve uygulamalı askerlik derslerine yer verilmiştir. Yine 1937 yılında Maarif Vekâletince çıkarılan 3235 sayılı kanunla oluşturulan Seferberlik Direktörlüğü de askerlik dersleri ve kamplarının geliştirilmesi ve öğretmenlerle öğrencilerin askerlik işlerinin koordinasyonu ile görevlendirilmişti (Akın, 143-145, 154).

Akın²²³, Başbakanlık arşivlerinde bulunan 2 Nisan 1924 tarihli bir belgede Genç Dernekleri'nin yeniden kurulmasıyla ilgili önerilerin yer aldığını ve Türkiye Genç Dernekleri projesinin geniş çevrelerde tartışıldığını kaydetmekte, ancak bu projenin neden uygulanamadığına dair kesin bir bilgi bulunmadığını belirtmektedir. Bununla birlikte, bu dönemde Türk eğitim sisteminin reformu için Türkiye'de bulunan ünlü pedagog John Dewey'in para-militer örgütlenmelere sıcak bakmamasının etkili olmuş olabileceğini kaydetmektedir.

Ancak militer amaçlı ulusal bir gençlik teşkilatı kurulması projesi, rejiminin otoriterleştiği 1930'lu yıllarda tekrar gündeme gelmiştir. 23 Nisan 1930'da Türk Ocakları Merkez Binasının açılışında konuşan Hamdullah Suphi, Bolşeviklerin, faşistlerin, sokolların, hatta YMCA'ların örgütlenmelerinden övgüyle bahsetmiş ve benzeri bir teşkilatın Türkiye'de kurulmasının gerekliliğini anlatmıştır. Özellikle Halk Evlerinin açılmasında sokol teşkilatından ilham alındığı söylenmiştir. Dönemin önde gelen fikir adamları ve yazarlarının görüşleri üzerinde durulduğunda, sosyalist ve faşist ülkelerdeki gençlik teşkilatlarının her zaman inceleme konusu olduğu ve benzeri bir teşkilatlanmanın kurulmasının zaruretinden bahsedildiği anlaşılmaktadır. Akın, Kemalistler için beden eğitimi ve spor ile gençlik teşkilatlarının aynı madalyonun iki yüzü olarak görüldüğünün altını çizer.²²⁴

223 a.k., s. 145-147.

224 a.k., s. 150.

1930'lu yıllarda başta futbol olmak üzere bazı sporların dışlanması, militer bir bağlamda spora hamledilen yararlılık özelliği ile ilgilidir. Bu nedenledir ki havacılık, dağcılık, yüzme ve atıcılık, Türk sporunun temel dört unsuru olarak ele alınmıştır. Özellikle atıcılık sporu ile ilgili yapılan tartışmalar millet-i müsellaha fikri ile sporun ne kadar iç içe geçtiğinin en önemli göstergesidir.²²⁵ Nitekim 1938 yılında çıkarılan BTGM Kanunu ile bu fikir en somut bir biçimde düzenlenip yasal bir çerçevede ortaya konulmuş ve millet-i müsellaha anlayışı, beden terbiyesi mükellefiyeti olarak kendisini göstermiştir.

Yine aynı çerçevede kulüplerden beklentiler de değişmiştir. BTGM Genel Müdürü Cemil Taner, "Kulüp idareleri gençlik ordusunun birer kumandanıdır. Önce zevk için kurulmuş olan kulüpleri bundan sonra yurt için faydalı olacak bir şekle sokmak istiyoruz.." diyerek kulüplerden beklentileri tamamıyla militer bir dil çerçevesinde ortaya koymuştur.²²⁶

1936 yılında yapılan 19 Mayıs kutlamalarında bir konuşma yapan Türk Spor Kurumu Umumi Kâtibi Nizamettin Bey, sporun bir yurt koruması olduğunu, Türk sporunun kurtuluş ve ilerleyişinin Atatürk'ün Samsun'a ayak bastığı gün doğmuş olduğunu belirtmiştir.²²⁷

Dönemin en özerk ve liberal isimlerinden birisi olan Burhan Felek'in de spora yaklaşımı içinde sporla savaş ve askerliğin zaman zaman beraber algılandığı görülür. Bazı çevreler tarafından, sporun, bir tür askerlik hazırlığı olarak kabul edilmesini yadsıamaz; hatta savaşı, tehlikeli ancak 'şerefli' bir spor olarak görür. Bu görüşünü "Harp ve Spor" adını verdiği makalesinde ayrıntılarıyla açıklar:²²⁸

225 a.k., s. 156.

226 a.k., s. 163.

227 Bkz. *Tan Gazetesi*, 20 Mayıs 1936, *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Mayıs 1936.

228 Felek, 1983, s. 51-22, Akt. Akgül, L. H. (2001). *Cumhuriyet Dönemi Spor Adamlarından Burhan Felek. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 17, Sayı 49.

Bugün, harp kadar ciddi bir işle meşgul olan milletlerin spor gibi eğlencelerle uğraşması belki aykırı gibi görünürse de son senelerin harp ve spor telakkileri büsbütün değiştiğinden bu mülahaza artık gayri varittir. Çünkü bir taraftan harpte olan memleketlerin dahi normal hayatı - mümkün merteye - muhafaza etmeleri, halkın ve muhariplerin maneviyatının yıpranmaması için de onun mümkün olduğu kadar normal hayat sürmesi ve harp sebebiyle yaşayışını büyük mikyasta değiştirmesi lazımdır. Bu mühim düşüncelerden başka, bir de şu var ki; bugün spor artık en liberal ve demokrat memleketlerde bile bir nevi askerlik hazırlığı ve daha başka tabirle askerlik bir çeşit spor sayıldığı için harp ile spor arasında büyük bir yakınlık görülüyor ve sporun harp sebebiyle ihmali terviç edilmiyor. İşte bu mülahazalardır ki bugün bir taraftan cephelelerde dövüşen milletler, diğer taraftan ya kendi aralarında ya komşularına karşı spor müsabakaları yapmaktan geri kalmıyorlar. Doğrusunu da söylemek lazım gelirse harp de bir büyük, bir tehlikeli fakat ne kadar şerefli bir spordur, değil mi?

7.3. İş Yaşamında Verimlilik Aracı Olarak Beden Eğitimi ve Spor

Modernizmle birlikte beden eğitimi ve sporun biyo-politik bir araca dönüşmesi, bir yandan militer bir amaca hizmet etmesi diğer yandan ise iş verimliliği bağlamında faydacı bir yaklaşımla ele alınması sonucunu doğurmuştur. Toplumsal bedene hükmetme yarışına giren modern ulus devletler, kendi uluslarını öteki uluslara karşı askerî açıdan hazır hala getirirken, sanayileşme çerçevesinde verimli bir işgücüne sahip olmak suretiyle de ekonomik anlamda rekabetin içerisinde etkili olmaya çalışmıştır.

Beden eğitimi ve sporun üretken bir nesil yaratmada sağlayacağı katkı, bütün Avrupa'da olduğu gibi Kemalist

yönetimin de üzerinde dikkatle durduğu bir husus olmuştur. Bu dönemde farklı politik eğilimleri yansıtan İngiltere, Almanya, İtalya ve Sovyetler Birliği başta olmak üzere tüm ülkelerde çalışanların verimliliğinin sağlanmasında sporun sağlayacağı fayda üzerinde duruluyordu. Almanya'da Nazi rejimi, bütün toplumu bir *Leistungsgesellschaft* (verim toplumu) olarak tanımlıyordu. Ancak bu dönemde sporun verimlilik için bir araç olarak kullanılmasının en çarpıcı örnekleri Sovyetler Birliği'nde görülür.²²⁹ 1930'ların başlarında cimnastik istasyonları, Taylorist üretim ve Taylorist rekreasyon sürecinin ayrılmaz bir parçası olarak hemen hemen bütün fabrikalarda yer alıyordu. Sovyet yöneticiler, iş gününün başlangıcında yapılan cimnastik hareketlerinin verimliliği artırdığına gönülden inanıyor ve bu uygulamayı destekleyerek tüm fabrikalarda yaygınlaştırıyordu. Ünlü Sovyet yönetmen ve cimnastik istasyonları projesinin yaratıcısı olan Vsevolod Meyerhold, "Eğer bir çocuğu cimnastiğin ve her türlü sporun mevcut ve mecburi olduğu bir ortama koyarsanız, her türlü emek sürecinde başarılı olacak bir yeni adamı yaratmayı başarabilirsiniz" demiştir.²³⁰ Burada da görüleceği üzere zorunlu olarak yaptırılan sporun mutlak anlamda üretimi artıracığı gibi bir peşin hükümle konu ele alınmıştır.

Bu verim anlayışı 1930'lu yıllarda tamamıyla pragmatist bir çerçeve kazanmış ve eğitimin tüm boyutları pragmatik bir yaklaşımla ele alınmıştır. Kolektivizmin ön planda olduğu bu dönemde, bireyin değeri ve anlamı tamamıyla topluma yapacağı katkı ile bağlantılı olarak değerlendirilmiştir. Şükrü Kaya, 1937 yılında 19 Mayıs'ta yaptığı konuşmasında verimlilik konusunda şunları söylemiştir:²³¹ "Her türlü istihsal sahalarında, kemiyet ve keyfiyetin artırılmasını şiar edinen Cumhuriyet Türkiye'si, tarlada, fabrikada, okulda, kırsalda, her nerede olursa olsun Türk gençliğinin

229 Akın, s. 173.

230 Akt. Akın, s. 174.

231 Akın, s. 173.

moral ve fizik kültürünü iletmeyi, metotlu ve planlı bir çalışma mevzuu yapmıştır.”

Verimlilik yaklaşımı beden eğitimi anlayışında İsveç cimnastiğinin ön plana çıkmasına neden olmuştur. Buna paralel olarak Türkiye’de de İsveç cimnastiği yaygınlaşmış, özellikle Selim Sırrı’nın önderliğinde Alman cimnastiğine karşı İsveç cimnastiği geliştirilmiştir. Taylorist prensiplerle doğrudan örtüşmesine paralel olarak, İsveç cimnastiği endüstriyel üretimde verimli bir araç olarak ele alınmış, Türkiye’de de tüm Avrupa’da olduğu gibi, sadece okullarda değil, fabrikalarda çalışanlara da cimnastik yaptırılması anlayışı benimsenmiştir. Özellikle Alman örneklerinden etkilenen Kemalist yönetim kadrosu, Beden Terbiyesi Kanununu hazırlarken, beş yüzden fazla işçisi olan fabrikalarda beden eğitimini zorunlu hale getirmiştir. Almanya’da incelemeler yapanlardan bir tanesi olan Sadi İrmak, kaleme aldığı raporda endüstrileşme için sporun oynadığı rolün altını çizerek, “Bizde de artık her fabrika, çalışanına belirli bir fiziki kültür aşılama için bir spor merkezine dönmeliydi” demiştir.²³²

Sanayi alanında da Sovyet uzmanlar ülkeye davet edilerek Prof. Pavlof başkanlığındaki bir heyetin Türk uzmanlarıyla tüm ülkeyi dolaşıp nerelerde hangi sanayi kuruluşlarının kurulmasının uygun olacağına dair bir rapor hazırlayarak İktisat Vekâleti’ne sunmuştur. Bu rapor doğrultusunda Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanmıştır.²³³

1934 yılında uygulamaya konulan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı, Sovyet modelinin etkisiyle ülkede ağır sanayi alanında geniş çaplı bir hamle yapılmasını benimsemiş ve Sovyetlerden finansal ve teknik konularda önemli destek alınmıştır. Hazırlıksız başlanılan sanayi hamlesi, fabrikalarda çalışacak nitelikli işçi bulma sorununu gündeme getirmiş ve ailelerinden ilk kez ayrılarak farklı bir çalışma

²³² a.k., s. 181.

²³³ Aydemir, Ş. S. (1999). *İkinci Adam*, Cilt 2, İstanbul: Remzi Kitabevi, s. 412.

temposuna giren çoğu köylü kökenli işçilerden verim alınmamıştır. Bu amaçla düşünülen önlemler arasında işçilerin beslenme, sağlık, barınma hizmetlerinin yanında sportif etkinlikler de konulmuştur. Böylelikle fabrikalarda iş kaybını önlemek, hastalık nedeniyle verimin azalmasını önlemek ve kronik yorgunluğu azaltmak için spor tesisleri kurulması benimsenmiştir. Sovyet modellerinden esinlenerek kurulan Kayseri Sümerbank Dokuma Fabrikası Yerleşkesi'nde 50 m uzunluğunda bir yüzme havuzu, futbol ve atletizm sahası, at sporları için bir manej, 4 tenis kortu bulunmaktadır. Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası Yerleşkesi'nde ise basketbol sahası, futbol sahası ve atletizm pisti bulunmaktadır. Kayseri Dokuma Fabrikası 1935 yılında, Nazilli Basma Fabrikası ise 1937 yılında hizmete girmiştir.²³⁴

Fabrikalarda oluşturulan bu tür spor ve kültür tesislerinde, işçiler sadece boş zamanlarını olumlu bir biçimde değerlendirmekle kalmıyor, modern sporlarla tanışıyor, bedensel sağlıklarını teminat altına alıyor ve kültürel ve sosyal anlamda da bir dönüşüm yaşıyordu. 1936'da Kayseri Tekstil Kombinasını ziyaret eden Alman gazeteci Lilo Linke, bu dönüşümün altını özellikle çizmektedir: "...Spor yaparken şort giymek ve çıplak bacaklarıyla oynamak zorunda kalıyorlar, benim için önemli olan bu. Topluluğun önünde bir kez bunu yapmaya alıştıktan sonra, bütün geleneksel alışkanlıklarından vazgeçecek ve özgür kalacaklar..."²³⁵

Burhan Asaf Belge, Kayseri Tekstil Kombinasında işçilerin hayatlarını gündüz kumaş dokuyarak, akşamları ise top oyunları, tenis, yüzme ve atıcılık gibi sporları yaparak geçirdiklerini aktarmaktadır.²³⁶ Falih Rifki Atay'a göre bu spor tesisleri, işçileri ve diğer çalışanları kötü alışkanlıklardan uzaklaştırmak ve boş zamanlarını en faydalı şekilde değerlendirmelerini sağlamak amacıyla kurulmuştur.²³⁷

²³⁴ Korkmaz, s. 18.

²³⁵ Akt. Akın, s. 185.

²³⁶ Korkmaz, s. 19.

²³⁷ a.k., s. 18-19.

3530 sayılı Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü kanununun 21. maddesi hiçbir zaman işletilememiştir. Bu madde, memur ve işçi sayısı 500'den fazla olan işyerlerinin spor tesisi yapmalarını ve uzman beden eğitimi öğretmeni ve antrenör tutmalarını zorunlu hale getirmişti. Ancak bu madde pek uygulamaya konulamamış ve uzun yıllar boyunca sadece Devlet Demiryolları ve Şeker Fabrikaları gibi devlet kuruluşlarında basit spor tesisleri kurulması ile yetinilmiştir.²³⁸

Bu dönemde devlet eliyle kurulan bütün işletmelerde benzeri spor tesislerine yer verilmiştir. Sümerbank, Tekel İşletmeleri, Kızılay Gaz Maskesi Fabrikası, Ereğli Kömür Madenleri, Demiryolları gibi işletmelerde spor tesisleri, spor kulüpleri oluşturulmuş, fabrikalarda çalışanlara spor malzemesi dağıtılmış ve eğitmen sağlanmıştır.

Dönemin önemli kulüplerinden birisi olan Demirspor'un, kulüplerin düştüğü rekabet ve şahsiyat hatalarına saptanmaması için 1934 yılında *Demiryolu Dergisi*'nde uyarı niteliğinde yazılara yer verilmiştir: "...Demiryol sporculuğu, hiçbir zaman rekabet duygularından uzak kalmayacağız ve fakat bunu hiçbir zaman husumet derecesine vardiymayıp, nizamnamelerin ahkâmına daima sadık kalacak ve mesleklerinde olduğu kadar sahada da muvaffak olacaktır"²³⁹

Keyder (2004), devletçi politikalar ile kurulan sanayi tesislerinin, "şehirilere göçenlerin toplumla bütünleşmelerini" hızlandırdığını ve böylece kentleşme sürecini yönlendirdiğini düşünmektedir. Bu bakışla devletin, 'modern' kentlerin birer modeli olarak kurdukları fabrikalar, bünyelerinde inşa edilen konutlar ve kültür tesisleri aracılığıyla, çalışanlara, ailelerine ve buldukları kentte yaşayanlara,

²³⁸ Devlet Planlama Teşkilatı (1979). *Beden Eğitimi ve Spor Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Yayın no: DPT: 1668 – ÖİK: 290, s. 40.

²³⁹ Akt. Yıldırım, Y. (2008). Yeni Başkent'in Sportif Yüzü: Ankara Demirspor. *Mülkiye*. Cilt 32, Sayı 261, s. 125.

kimliklerinin yeniden yapılanmasına imkân veren mekânsal ve sosyal ortamlar sunduğu düşünülebilir. Türkiye modernleşmesini özgün kılan bu yapılanma ile mekânsal ve toplumsal değişimin ortaya çıkarıldığı söylenebilir.²⁴⁰

7.4. Ahlaki Düzenleyici Olarak Beden Eğitimi ve Spor ve Profesyonellik Tartışmaları

Modern yaşamda beden eğitimi ve sporun en önemli özelliklerinden bir tanesi de toplumsal kontrolü temin edecek bir moral regülatör (ahlaki düzenleyici) olarak kullanılan popüler bir kültür aracı görevi üstlenmesidir. Özellikle gençleri kitlesel olarak peşinden sürükleme gücüne sahip olan spor, bu yönüyle bütün yöneticilerin ilgisini çekmiştir.

Akın²⁴¹, Cumhuriyetin ilk yıllarında Kemalist yönetim kadrosu için beden eğitimi ve sporun gençlere kazandırılması gereken ahlaki normların ve toplumsal değer yargılarının onlara aşılması için uygun bir araç olarak öne çıktığını belirtmektedir. Bunun yanı sıra bedenün görünür kılınmasına hizmet eden beden eğitimi egzersizlerinin, yerleşik ve İslamî ahlak anlayışını değiştirerek yerine yenisini ikame etmekte de Kemalistlerin işine yaradığının altını çizmektedir. Akın'ın bu tespiti özellikle İslamî geleneklerin görünür toplumsal yaşamını sınırladığı kadınlar bağlamında daha da belirgin olarak öne çıkmaktadır.

Dönemin önde gelen isimleri spordan bahisle, onun ahlaki bir düzenleyici olarak önemini konu edinen çok sayıda makale yayınlamıştır.

Burhan Felek, sporu, her şeyden önce, bireyin saldırganlık dürtülerini uygar yollardan denetim altına alan bir araç olarak algılamaktadır. Bu açıdan, şu görüşü dikkat çekicidir: "Dünyada insan merakını, insan heyecanını tahrik eden beşer faaliyetleri arasında spor, yirminci yüzyılın

²⁴⁰ Asiliskender, B. ve Özsoy, A. (2010). Cumhuriyet Sonrası Kayseri'de Modernleşme: Mekânsal ve Toplumsal Değişim. *İtüdergisi/a mimarlık planlama tasarımı*, Cilt 9, Sayı 1, s. 35-36.

²⁴¹ Akın, s. 195.

ruhi atomudur, iki kişi dövüşüyor, bir buçuk milyar adam gece uykusunu terk edip onu seyrediyor. Bence insanın hamurundaki şirretlik ve saldırganlık eğilimine, medeni ve zararsız şekilde cevap verdiği için spor, yaşama uğraşlarından sonra gelen en mühim bir tase olarak hayat tablomuzun başlarında yer almıştır.”²⁴²

Atay²⁴³, “Biz sporla yalnız zayıfladığını gördüğümüz beden kuvvetimizi geri almak değil, kaybolmak tehlikesini gösteren efendilik ananemizi diriltmek istiyoruz” diyerek, sporun toplumun geleneksel efendilik niteliğini geri kazandıracağını düşünmüştür.

Daver ise sadece başarıya endekslenerek bir spor te-lakkisinin insanı hayvan mesabesine gerileteceğinin altını çizmektedir:²⁴⁴

Sporcu gençlerin ruhunda asalet ve civanmertlikten eser olmazsa spor yalnız adale kuvvetini artıran, insan-sı kuvvetli bir hayvan menzilesine indiren bir vasıttan ibaret kalır, asıl ve asil manasını kaybeder. Türk sporunu yükseltmeyi düşününler, yalnız beden şampiyonları değil, vicdan şampiyonları da yetiştirmeyi gaye ittihaz etmelidir. Birincilik kazanan, şampiyon olan, kuvvetli bir sporcu, ahlak ve fazilet düşkünü ise muvaffakiyetleri gururumuzu okşasa bile rumuzu tatmin etmez.

Yine *Türk Spor* dergisindeki başka bir makedesinde Daver, sporun ahlaki bir disiplini temin eden bir araç olarak önemine vurgu yapar: “... Bu disiplin, kadife eldivenli demir elin disiplinidir. Ve sporcular arasında tatbik edilmek istenilen disiplin de bu disiplindir. Bunu istemeyen spor istemiyor, demektir” sözleriyle disiplinle sporu doğrudan özdeşleştirmiştir.²⁴⁵

²⁴² Akgül, 2001.

²⁴³ Atay, F. R. (1935). Spordan İsteddiğimiz Efendice Oyun. *Top Dergisi*, Cilt 3, Sayı 6/58, 30 Aralık 1935, s. 3.

²⁴⁴ Daver, A. (1929). Bizde Futbol Nasıl Başladı?. *Türk Spor*, Yıl 1, Sayı 6, (s. 4-5), 7 Kasım 1929, s. 3-4.

²⁴⁵ Daver, 1934, s. 4.

Türk Spor dergisinde yayınlanan bir anonim makalede de, Türk sporcusunda bulunması gereken nitelikler şöyle tanımlanır: "Bu sporcuların dudakları, ispiro, tütün gibi bütün zehirlere kapalıdır. Yüzünde firma, forma, kulüp de-ğil, spor vardır ve sporda siyaseti spora suikast şeklinde görür..."²⁴⁶

Kanok, kulüplerin de toplumun ahlaki olarak tanzimi konusunda fayda sağlaması gerekliliğinin önemine vurgu yapmaktadır; "Spor kulüplerimizin çizilecek kati bir program dâhilinde bugünkü devlet sistemimizin icaplarına ve zaruretlerine göre yetiştirilmesi vazifelerimizden en önemlisini teşkil etmektedir"²⁴⁷

Beden eğitimi ve sporun temin etmesi gereken ahlaki gelişimin ölçütü Kemalist inkılâbın belirlediği ahlaki çerçevedir. Asaf²⁴⁸ şöyle demektedir: "Biz millet için ve millet ölçüsünde spor istiyoruz... Birinci gelen tekler istemiyoruz. Sağlam yapılı, güzel gövdeli ve inkılâp ahlakıyatını benimsemiş on binler, yüz binler istiyoruz. Hiç olmazsa üç milyon gençlik bir teşkilat lazımdır". Dolayısıyla spor sadece Kemalist inkılâbın çerçevesini tayin ettiği ahlaki gelişimi sağlaması açısından önemli ve değerli olarak kabul edilmiştir.

Selim Sırrı da makalelerinde sıklıkla, sporun dönemin ahlak anlayışına uygun olarak sağlayacağı katkının önemine vurgu yapmaktadır:

"Spor, bir disiplin mektebidir. Sporun icap ettirdiği disiplini, fikre ait mesainin hiçbirini temin edemez. Cem'î sporlarda vazifeye mecburiyet ve disipline riayet, galebeyi yarı yarıya temin eder..."²⁴⁹

²⁴⁶ *Türk Spor* (1929). Hayalimdeki Sporcu. Yıl 1, Sayı 4, 24 Ekim 1929, s. 3.

²⁴⁷ Kanok, İ. (1935). Amatörlük ve Profesyonellik. *Spor Postası*, Yıl 3, Sayı 47, 2 Mart 1935, s. 2.

²⁴⁸ Asaf, B. (1933). Spor Telakkimiz. *Ülkü*, Cilt 1, No 1, Şubat 1933, s. 72.

²⁴⁹ Tarcan, S. S. (1932). *Beden Terbiyesi; Oyun, Cimnastik, Spor*. İstanbul: Devlet Basımevi, s. 152.

“Spor, hodbinlik hislerini öldürür, gençleri feragate, fedakârlığa alıştırır. Şahsi menfaatlerini cemaatin menfaatine feda etmek lazım geldiğini gençlere spor öğretir. Spor, şahsi arzuları, şahsi teferrüt hislerini susturur...”²⁵⁰

Beden eğitimi ve sporun ahlaki bir düzenleyici olarak etkileri ekseninde yapılan en önemli tartışmalardan bir tanesi de amatörlük/profesyonellik meselesidir. Bu mesele Türkiye’de olduğu gibi tüm dünyada da gündemde olan öncelikli bir sportif sorundur. Kapitalist toplumlarda sporun profesyonellik boyutu çok daha erken ve hızlı gelişirken, sosyalist, komünist ve faşist toplumlarda ise farklı boyutlarda ve niteliklerde olmak üzere profesyonellik bastırılmış ve amatörlüğün altı çizilmiştir.

Bu konuda Türk sporunun önder isimlerinden Selim Sırrı Tarcan, 1926 yılında şunları kaydetmektedir: “Spor-dan başka bir iş yapmayan ve sırf spor yaptığı için milletin sırtından geçinen kimseler, yalnız profesyonel değil aynı zamanda bir tufeylidir (asalaktır)”.²⁵¹ Bu çarpıcı satırlar, erken Cumhuriyet dönemi elitlerinin profesyonelliğe hangi gözlükle baktığını açıkça ortaya koymaktadır.

Zaten Cumhuriyetin ilk ulusal spor teşkilatı olan Tİ-Cİ’nin 1924 yılında yayınlanan yönetmeliğinde, kuruluş amacında; “beden eğitimi ve spor hareketlerinin sporcular tarafından bir menfaat ve para kazanmak vasıtası olarak kullanılmasına karşı mücadele etmek ve böylece sağlık ve kuvvetin bir gaye değil, zekâ ve ilmin yükselmesi için bir vasıta olarak kullanılması suretiyle milli yücelmemize yardımcı olacağı kanaatini vermek” ifadeleri yer alırken; görevleri arasında ise “amatörlüğü tertip ve himaye etmek” görevine yer verilmiştir. Böylelikle TİCİ henüz kuruluş yasasında amatörlüğü esas almış ve profesyonelliği ise dışlamıştır. Hatta yönetmeliğin 121. maddesinde ittifaka

250 a.k., s. 152.

251 a.k., s. 152.

bağlı kulüplerin müsabakalara katılmak için her kimden ve ne nam altında olursa olsun para alması profesyonellik olarak kabul edilmiş ve yasaklanmıştır.²⁵²

Ancak amatörlüğe yapılan vurgu 1930'lu yıllara gelince değişmeye başlamıştır. Bu dönemde kurulan Altınordu ve İttihat gibi kulüplerin oluşmasında profesyonel amaçlar ön plana çıkmış, yine Güneş Kulübü'nün kuruluşunda da profesyonel eğilimler etkili olmuştur. Bu dönemde basın profesyonellik konusunda uygulama ile kuralların örtüşmediğinin altını çizmiş ve bu çerçevede *Posta* gazetesi bir anket yayınlayarak, "Profesyonel olalım mı?" diye sormuştur. Dönemin bilinen futbolcularının çoğu bu soruya olumlu cevap vermiştir.²⁵³

1931-32 sezonunda hiçbir gerekçe göstermeden ligden çekilen Galatasaray ve Fenerbahçe ile ilgili TİCİ'nin Altıncı Kongresine sunulan raporda, TİCİ İstanbul mıntıkası bu girişimi profesyonellik çalışması olarak değerlendirmiş ve kongrede İttifakın kendisine bağlı kulüplerin profesyonellik çalışmalarının cezai işlem gerektireceği vurgulanmıştır. Bu kongrede konuşan CHP Genel Sekreteri Recep Bey, profesyonellikle ilgili olarak şunları dile söylemiştir:²⁵⁴

252 *TİCİ Teşkilat ve Nizam-ı Umumiye* (1923). İstanbul: TİCİ Yayını, Ahmet İhsan Matbaası.

253 Hiçyılmaz, E. (1974). *Türk Spor Tarihi*. İstanbul: Demet Ofset, s. 56.

254 TİCİ Altıncı Umumi Kongresi Raporu, 1933.

Profesyonel bir takımın yetiştirdiği cemiyetin vasati spor kabiliyetini gösterecek bir miyar olamaz. Fevkalade görülen bir takım hareketleri, birkaç adam yapabilir. Mesela küçük bir devlet hususi bir ihtimamla en yüksek dereceyi atlayan birkaç kişi yetiştirebilir. Fakat normal sporculuğun kıymeti memleketin umumi spor faaliyetinin ortaya çıkaracağı spor teşkilatının kabiliyetiyle ölçülür. Yoksa biz herhangi bir itina ile dünyanın en yüksek bir milli takımını yenecek bir heyet vücuda getirebiliriz. Esas olan şey memleketin spor kabiliyetini yükseltmektir... Balkanlarda böyle profesyonel takımlar vardır, olabilir. Mümkünse bu yanlış zihniyeti beynelmilel telakkilerden de kaldırmak için usul dâhilinde faal olmak faydalı olur. Şunu arz edeyim ki, beynelmilel sahada profesyonel teşekküllerin faaliyeti devam ettikçe bizim hususi mütalaalarımızın yanında umumi telakkilerin de kıymeti olacağı tabiidir.

Profesyonellik sadece futbol ile sınırlı kalmamış, Haliç Kulübü de ülkenin çeşitli illerinden tanınmış birkaç pehlivanı İstanbul'a getirerek, onlara iş temin etmiştir. Bu duruma itiraz eden güreş camiasının bir kesimi ise, bunun TİCİ yönetmeliğine aykırı olduğu belirterek itirazlarda bulunmuştur. Bunun üzerine konu Güreş Federasyonu'nda tartışılmış, neticede Federasyonun İstanbul bölge başkanı bu güreşçileri profesyonel olarak nitelendirmesine rağmen, Federasyon yönetimi ise güreşçilerin amatör olduğu kararını vermiştir. Bu karar İstanbul bölge başkanı ile yönetim arasında gerilim doğmasına neden olmuştur.²⁵⁵

1933 yılına geldiğinde profesyonellik basında açıkça tartışılmaya başlanmış ve Avrupa'da profesyonel olarak başarı yakalamış oyuncuların Türkiye'ye getirilerek bir takım oluşturulması ve bu takımın da diğer takımlara örnek gösterilmesi önerilmiştir. Bu tür öneriler bir taraftan da

²⁵⁵ *Türk Spor*, 1932, s. 5.

şiddetli bir tepkiyle karşılanmıştır.²⁵⁶ *Türk Spor* dergisinde yayınlanan bir makalede profesyonellik şiddetle eleştirilerek, şunlar kaydedilmiştir:²⁵⁷

Profesyonel oyuncularını bizimkilerin arasına karıştırmak, bir profesyonel takım beslemek... Bütün bunlar, seçme takım projesindeki en iyi oyuncularını bir araya getirip onlara maddi menfaatler temin etmek hatta onları aynı zamanda kulüplerine kafa tutacak vaziyetlere sokmak suretiyle profesyonellik kokusu veren esasın daha anlaşılır bir şekilde ortaya çıkışı hissiniz. Türkiyemizin, sporu sadece spor yapan asil amatörlerini bu karalıktan uzak tutmak bugün için bir memleket vazifesidir. Çünkü Türkiye'nin bünyesi henüz bunu kaldıracak inkişafı bulmamıştır.

Bütün bu tepkiler nedeniyle profesyonellik tartışmaları hız kesmiş ve bu fikrin savunucuları da geri çekilmiştir. Ancak yine de 1934'lerden itibaren özellikle futbol kulüpleri gizli de olsa profesyonellik arayışlarına girmiştir. *Spor Postası* yazarlarından Safa²⁵⁸, "Hani sporda zevk temin edilmişti. Sporun adını kirletmemek, şahsi emellere ve kazançlara onu alet etmemek lazım" diyerek, bu çabalara tepki göstermiştir.

Bir başka yazar Remzi²⁵⁹ ise bu konuda, "Bir kulübün Avrupa'dan ecnebi takım getirtmesi, diğerinin Balkan memleketlerinden atletler çağırması ve daima bunların aynı mevsimde, aynı haftada, hatta aynı günde ve saatte olması bizdeki sporculuğun en iç yüzünü saran ticari rekabeti derhal meydana koyar. Sporun centilmenler tarafından yapılacağını henüz kafasına sığdıramamış olan gençlerin sporculuk inzibatına ve disiplinine hiç de vukupları

²⁵⁶ *Türk Spor*, 1933, s. 4.

²⁵⁷ *Türk Spor*, 1933, s. 14.

²⁵⁸ Safa, N. (1934). Bir Memleket Meselesi İçin Söz İstiyorum. *Spor Postası*, Yıl 1, Sayı 23, s. 7.

²⁵⁹ Remzi, D. (1934). Bugünkü Spor, *Spor Postası*, Yıl 1, Sayı 16, 28 Temmuz 1934, s. 2.

yoktur” diyerek spora ticari rekabetin sokulmasına karşı çıkmıştır.

Profesyonelliğin sistemli bir mesaiyi beraberinde getireceği için sporda gelişmeyi ve başarıyı sağlayacağını belirten Bekman²⁶⁰ ise buna rağmen profesyonelliğin Türk toplumuna uygun olmadığını düşünmektedir; “Fakat bizde profesyonellik yoktur ve olması da doğru değildir. Çünkü Türk sporu sporculuğu ve sporu ticaret vasıtası addedemez. Rekabet ancak şuurlu, programlı ve cemiyetlik bir gaye karşısında faydeli olabilir”.

Konuyu farklı bir bakış açısıyla ele alan ve ülkede profesyonel sporun oluşması için, spordan geçimini sağlayan bir sınıfın ortaya çıkması gerektiğini kaydeden Kanok, bu aşamaya ulaşmak için öncelikli olarak amatörlükte en yüksek mertebeye ulaşılması gerektiğini, daha önce yapılacak çalışmaların gençlerin fikirlerini çalmaktan öte geçmeyeceğini vurgulamaktadır: “... bu kadar fedakarlık yapılarak büyütülmek istenen fidanın köküne zehirli bir aşı atmanın ileri gidemez. Spor ancak, spor ve şeref için yapıldığı zaman bir mana ifade edebilir. Aksi takdirde bir ticaret işi olur. Hükümetimizin Cumhuriyet Halk Fırkasının ve Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakının bin bir himmet ve itina ile yaşatmaya çalıştığı Türk sporunu umumi menfaat hilafına bir ticaret vasıtası yapmak düşüncesine sapmak bile memleket nam ve hesabına belli başlı bir günah teşkil eder”²⁶¹

Bütün bu eleştirilere rağmen profesyonellik girişimleri ve bu düşüncenin savunucuları var olmaya devam etmiştir. Bunun üzerine 1935 yılında toplanan TİCİ Genel Merkezi konuyla ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapmıştır; TİCİ'nin amatör spor ile meşgul ve müteşekkil olup

²⁶⁰ Bekman, M. M. (1934). Sporda Fertlik ve Cemiyetlik İddialarının Mahiyeti Hakkında. *Spor Postası*, Yıl 1, Sayı 16, 28 Temmuz 1934, s. 2.

²⁶¹ Kanok, İ. (1935). Gençlik Teşkilatı Nasıl Olacak? *Spor Postası*, Yıl 3, Sayı 54, 20 Nisan 1935, s. 4.

ancak amatörlüğü temsile mükellef ve profesyonelliğin kat'î suretle aleyhtarı bulunduğuna, esas nizamnamesinin ikinci maddesinin birinci fıkrasındaki kaydın, memleket dışı futbol takımları ile yapılacak temaslara müsaade bakımından kurulmuş olduğu, Türkiye'de profesyonel spor cemiyetlerinin kurulmasına taraftar olmayacağı belirtilmiştir.²⁶² Böylelikle TİCİ hiçbir biçimde profesyonelliğin önünü açmayacağını kamuoyuna duyurmuştur.

TİCİ'nin yaptığı açıklama spor çevrelerinde büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır. *Top Dergisi*'ndeki yazısında Savcı açıklamadan duyduğu memnuniyeti coşkulu kelimelerle şöyle dile getirmiştir; "Umumi merkez daha esaslı, daha cezri ve hakikaten işi bıçak gibi kökünden kesen bir çare bulmuş, yani TİCİ amatör spor ile meşgul ve müteşekkil olup ancak amatörlüğü temsile mükellef ve profesyonelliğin kat'î suretle aleyhtarı bulunduğuna karar vermiş. Bu kadar tesirli, bu kadar kısa, keskin ve şiddetli bir tedbir nasıl oldu da şimdiye kadar hiçbirimizin aklına gelmedi! Artık bu kararla meselenin kökünden halledildiğine inandım, asıl şimdi müsterih oldum ve sevindim, haykırdım. Yaşasın Merkezi Umumi!.. Yaşasın amatörlük!"²⁶³

Erken Cumhuriyet döneminde beden eğitimi ve sporun beklenen ahlaksal gelişim, bireysel olmaktan daha çok kolektif bir nitelik arz etmektedir. Bu dönemde spor yapmak bireysel bir zevk ve eğlence aracı olmaktan tamamıyla çıkmış ve kolektif toplum içerisinde bir vazife olarak görülmeye başlanmıştır. Bireylerin bedensel sağlıklarını temin etmek için spor yapmaları, toplumsal bir vazife olarak görülmektedir. Örneğin devrin önemli spor adamları arasında yer alan Güreş Federasyonu Başkanı Ahmet Fetgeri, 1931 yılında *Türk Spor*'da kaleme aldığı yazısında bu konuda şunları söyler:²⁶⁴

²⁶² *Top Dergisi*, 1935, s. 2.

²⁶³ Savcı, E. H. (1935). Şimdi Müsterih Oldum. *Top Dergisi*, Yıl 2, Sayı 11, 8 Şubat 1935, s. 2.

²⁶⁴ Akt. Akın, s. 109.

Bir ferdin vücuduna yaptığı fenalık şahsına münhasır değildir, mensup olduğu camiaya, ırka ve millete de şamdır. Spor yapmayarak vücudunu safahat âlemlerinde yıpratın gençler, fenalığın şahıslarından ziyade milletlerinin bünyesine dokunacağını hiçbir vakit hatırdan çıkarmamalıdır. Ey safahat girdabına düşmüş bedbaht Türk genci! İrkına, milletine garezin nedir ki vücudunu böyle yıpratıp harap ederek neslinin istikbalini de harap ediyorsun. Eğer milletini seviyorsan ve düştüğün bu girdaptan kurtulmak istiyorsan, insanların itiyatlarının esiri olduklarını düşün ve hemen iyi ve faydalı bir sporu itiyat edin!

7.5. Beden Eğitimi ve Spor Bayram ve Şenlikleri

Ulusal bayramlar, beden eğitimi ve spor şenlikleri, toplu cimnastik gösterileri, toplu kutlamalar, milli marş ve bayrak törenleri, ant içme törenleri, toplumun ulusal bir kimlik edinmesinde önemli işlevlere sahip olmuştur. Dolayısıyla bu tür bayramlar ve şenlikler etkili birer siyasal toplumsallaşma aracı olarak kullanılagelmiştir. Bütün totaliter rejimler, çok yönlü mesajlar iletmenin pratik bir vasıtası olarak gördükleri cimnastik gösterilerinin bulunduğu kitlesel gösterilere özel önem atfetmiştir.

Türkiye'deki bayram ve şenlik kutlamaları ilk olarak İmparatorluk döneminde başlamıştır.²⁶⁵ 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı'nın köklerinin İkinci Meşrutiyet dönemine kadar gittiğini belirten Güven²⁶⁶, ilki 29 Nisan 1916'da ve ikincisi 11 Mayıs 1917'de Selim Sırrı Bey'in girişimleriyle Darülmualimin-i Âliye tarafından İdman Bayramları düzenlendiğini aktarmaktadır. Bu bayramlarda öğrenciler tarafından cimnastik gösterileri ve spor müsabaka-

²⁶⁵ Güven, Ö. (1999). Osmanlı'dan Cumhuriyete Gençlik ve Spor Bayramları. *Toplumsal Tarih*, Sayı 65, Mayıs 1999, s. 33.

²⁶⁶ a.k., s. 34.

ları gerçekleştirilmiştir. Aletli cimnastik, kasadan atlama, taklalar, 100 metre yarışları, ilk yardım tatbikatları, yüksek atlama, uzun atlama, sıırıkla yüksek atlama, cirir atma, disk atma, halat çekme, bisiklet yarışları yapılmış, kazananlara ödüller verilmiştir.

Selim Sırrı'nın yurtdışında tanıklık ettiği kutlamalara duyduğu hayranlık, ülkemizdeki kutlamalara da önderlik etmesini sağlamıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan ve kitle sporlarında elde ettiği başarıyla model ülkelerden bir tanesi olan Çekoslavakya'nın başkenti Prag'da yapılan Spor Pedagojisi Kongresine katılan Selim Sırrı, binlerce erkek ve kızın birlikte yaptığı kitlesel cimnastik gösterilerini hayranlıkla izlemiş ve bu gösterilerden ilhamla Türkiye'de de benzeri gösterilerin yapılacağı şenlik ve spor bayramlarının yapılmasını önermiştir. Selim Sırrı izlediği gösterilerle ilgili şunları kaydetmiştir:²⁶⁷

Ne zamanki gençler, sporun fikri terbiyelerinin tekâmülüne hadim bir vasıta olduğunu anlayacaklar ve ondan maada bir menfaat bekleyecekler, ne zamanki isimlerinin resimlerinin gazetelere geçmesine ehemmiyet vermeyecekler, ne zaman ki stadyumları şehirlerin belediyeleri yapacak ve halkın bu eğlenceli ve faydalı vücut idmanlarını badehu seyretmesini temin edecek, işte o vakit spor gagesini bulacaktır.

Selim Sırrı eserinde, okulların kız şubelerince oluşturulan dört bin kişilik bir grubun cimnastik fotoğraflarıyla böyle bir milli ordunun varlığının Çekoslavakya için öneminden ve bunların hazırlanmasında çocuk ve genç eğitime yönelik program ve gayretlerden bahseder ve her beş yılda bir düzenlenen idman bayramına daha 1920'de

²⁶⁷ Tarcan, S. S. (1925). *Prag Spor Pedagojisi Kongresi ve Seyahat İntibaları*. İstanbul: Matbaa-i Amire, Akt. Sarkaya, 2008, s. 307.

yirmi bin öğrencinin katıldığı ve milletin büyük ilgi gösterdiği bilgisini verir. Hatta Selim Sırrı, Prag'a gelmeden yaklaşık on gün önce yapılan ve on iki bin kişinin katıldığı cimnastik gösterisini kaçırdığına üzülmeyle birlikte eserinde bu gösteriye ait bilgi ve bir de fotoğrafa yer vererek olası eksiklikleri de telafi eder.²⁶⁸

Dolayısıyla Cumhuriyet döneminde spor ile ilgili bir milli bayram günü kutlamasında ilk girişimin sahibi de Selim Sırrı'dır. Nitekim onun girişimi üzerine, Maarif Vekâleti "Cimnastik Şenlikleri"nin resmi bir şekilde kutlanmasını kabul etmiş ve 10 Mayıs 1928'de Ankara'da, 11 Mayıs'ta ise İstanbul, İzmir ve diğer Anadolu şehirlerinde Cimnastik şenlikleri kutlanmıştır.²⁶⁹ Bu şenliklerde binlerce katılımcı öğrenci yer almıştır. 1928 yılından itibaren her Mayıs ayında toplu cimnastik gösterileri yapılması geleneği oluşmuş ve bu gelenek 19 Mayıs'ta kutlanan "Gençlik Spor ve Atay Anma Programı"nın temelini oluşturmuştur.

Ancak cimnastik şenliklerinden daha önce Türkiye'de bir dizi ulusal bayram belirlenmiştir. 23 Nisan 1921'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı 23 Nisan 1920 gününün "milli bayram" olarak kutlanmasına karar verilmiştir. 24 Ekim 1923'de saltanatın kaldırıldığı 1 Kasım 1922 gününün "Milli Saltanat Bayramı" (Hâkimiyet Bayramı) olarak kutlanmasına karar verilmiş²⁷⁰ ve bu bayram 1935'te yürürlükten kaldırılmıştır. 19 Nisan 1925'te Cumhuriyetin ilan edildiği 29 Ekim 1923 gününün Türk Ulusunun tek milli bayramının, "Cumhuriyet Bayramı" olarak kutlanmasına karar verilmiştir. 1 Nisan 1926'da ise Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nin kazanıldığı 30 Ağustos 1922 gününün "Zafer Bayramı" olarak kutlanması kararlaştırılmıştır.²⁷¹

²⁶⁸ Tarcan, 1925, Akt. Sarıkaya, s. 308.

²⁶⁹ Güven, 1999, s. 33-34.

²⁷⁰ Resmi Gazete, 28 Ekim 1923, sayı: 28.

²⁷¹ Meşeci, F. (2007). *Cumhuriyet Sonrası Türk Eğitim Sisteminde Ritüeller: Kuramsal Bir Çalışma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, s. 137.

Bu ulusal bayramların yanı sıra, bu tür ritüelistik törenlerin önemli diğer enstrümanlarından da etkin bir biçimde yararlanılmıştır. Bunların arasında Reşit Galip'in ilk kez 24 Nisan 1933 *Hâkimiyeti Milliye Gazetesi* baş sayfasında beyan ettiği nutkun sonunda yer alan ant da bulunmaktadır. "Türk Çocuğu Yasası" başlığıyla haber olan Reşit Galip'in nutkunun sonu şöyledir: "Türküm, doğruyum, çalışkanım. Yasam küçüklerimi korumak, büyüklerimi saymak, yurdumu, budunumu özümnden çok sevmektir. Ülküm: yükselmek, ileri gitmektir. Varlığım Türk varlığına armağan olsun!"²⁷² Türkçe ezanın da yazarlarından olan Reşit Galip'in ürettiği ant, daha sonra küçük değişikliklere uğrayarak, eğitim yaşamının bir parçası olarak çok uzun yıllar yaşamışsa da, ancak 2013 yılında kaldırılmıştır.

Reşit Galip'in, bu konuşması, Türk milli eğitim sisteminin nasıl bir kuşak yetiştirmeyi hedeflediğini de göstermesi bakımından son derece önemli bir belge niteliğindedir. Yeni nesil, Fransız devriminde de belirtildiği gibi devletin malı gibi gözükmektedir. Öğrencilerin devletin menfaatlerini her olgunun önünde tutmaları isteği solidarist bir anlayışın ürünüdür. Ortak menfaatler için çalışılmasıyla fertler birbirine bağlanırken, aynı amacı taşımayanlar düşman olarak tanımlanarak toplumdan ayrılmış, toplumun karşısına konulmuştur.²⁷³

Cumhuriyet Türkiye'si, 1930'lu yıllarda Nazi Almanyası ve Sovyetler Birliğinde yapılan çok geniş ölçekli cimnastik şenlik ve gösterilerinin etkisinde kalmıştır. Bu ülkelerde rejimin varlığının güçlendirilmesi, liderin karizmatik önderliğinin sembolik ritüellerle taçlandırılması, toplumun ortak idealler çerçevesinde toparlanması ve kenetlenmesi gibi amaçlara matuf olarak yapılan sportif törenlerin Türkiye'de de yapılmasının önemi üzerine pek çok kişi tarafından tartışılmıştır.

272 Reşit Galip, 1933.

273 Meşeci, s. 167.

Bunun sonucunda 1935 yılındaki kutlamalar sırasında genellikle "Atatürk Günü" olarak isimlendirilen 19 Mayıs günü tüm Türkiye'de kutlanmış, 19 Mayıs'ın önemi hakkında halkevlerinde söylevler verilmiş, temsiller oynanmıştır (Uzun, 2010: 113).²⁷⁴

TSK'nin 1936 yılı Nisan ayı içinde yaptığı genel kongresinde, 19 Mayıs tarihinin "Spor ve Gençlik Bayramı" olarak kabul edilmesinin Cumhuriyet Halk Partisi'ne teklif edilmesini kararlaştırmış, bu karar parti tarafından da onaylanmıştır.

Halk tarafından oldukça fazla rağbet gördüğü anlaşılan bu güne, spor kulüpleri bütün spor dalları ile birlikte katılmışlar ve sahada ilk olarak bir geçit resmi yapmışlardır. Ardından Fenerbahçe Asbaşkanı Hayri Celâl kısa bir konuşma yapmış, sporcuların Atatürk'e karşı büyük bir saygı duyup, sevgi beslediklerini belirtmiştir. Daha sonra Güneş Kulübü Başkanı Cevat Abbas Güner, oldukça uzun denebilecek bir konuşma yapmıştır. Güner, ülkeyi kötü durumlardan kurtaranın Atatürk olduğunu ve bu işin başlangıç noktasının da 19 Mayıs günü olduğunu belirtmiştir.²⁷⁵

Konuşmalardan sonra sahadaki sporcular hep birlikte bir ant içmişlerdir. Ant şu şekildedir: "Ey varlığımızı yapan sayın sevgili Atatürk! Açtığın yolda, kurduğun ülkede, gösterdiğin amaçta, hiç durmadan, irkilmeden yürüyeceğimize ve bu uğurda kanımızı güle güle akıtacağımıza söz verimiz..."²⁷⁶

Eldeki belgelerden anlaşıldığı kadarıyla 1936 yılı kutlamaları için CHP Genel Sekreterliği tarafından bir genelge yayınlanmış ve böylelikle kutlamalar parti tarafından düzenlenmeye başlanmıştır. Basından elde edinilen bilgilere göre de kutlamalar CHP'nin genelgesi doğrultusunda

²⁷⁴ Uzun, H. (2010). Milletin İradesiyle Oluşan Bir Bayram: Atatürk'ü Anma 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı ve Atatürk Döneminde Kutlanışı. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Cilt 6, Sayı 24, s. 113.

²⁷⁵ *Tan ve Cumhuriyet*, 25 Mayıs 1935.

²⁷⁶ *Tan*, 25 Mayıs 1935.

yapılmıştır. Genelgede, son spor kongresinde 19 Mayıs tarihinin spor bayramı olarak kutlanması kararı verildiği hatırlatılarak, cimnastik şenliklerinin de Kültür Bakanlığı tarafından aynı tarihe alındığı ve Türk Spor Kurumu'nun da kendi örgütlerine konuyu iletmiş olduğu belirtildikten sonra, kutlamaların nasıl yapılacağı açıklanmıştır. Buna göre, tüm Türkiye'de, öğrenciler ve sporcular birlikte sahalar da cimnastik gösterileri ve sokaklarda yürüyüş yapacak, cumhuriyet anıtlarına ve şehitliklere çelenkler konulacak ve kutlamalara halkevleri de katılacaktır.²⁷⁷

1937 yılında yapılan kutlamalar öncesinde CHP Genel Sekreterliği tarafından yayınlanan genelgede, vatandaşların Atatürk'e saygılarını sundukları telgrafların çekilmesi istenmiş ve kutlamalarla ulaşılması gereken amaç şu sözcüklerle kaydedilmiştir: "...19 Mayıs Spor ve Gençlik Bayramı adını vereceğimiz bu bayram, ayrıca bütün millete güzel insan, hareketli insan, canlı insan, uyanık insan, dürüst insan, mert insan idealini aşılacak, hava, ışık, su, dağ sevgisini edindirmek, temizlik, sağlamlık ve güzellik aşkını yerleştirmek ve artırmak için bir vesile sayılacaktır..."²⁷⁸

1937 yılında yapılan 19 Mayıs kutlamaları ile ilgili olarak *Ulus* gazetesinde yer alan fotoğraflarda, Atatürk'ün fotoğrafının da yer aldığı ilk sayfada, onun gençliğe verdiği önemi belirten bir takım sözlerinin yanı sıra, "Gürbüz ve yavuz evlâtlar isterim", "Bir Türk Dünyaya bedeldir" sözleri ile birlikte vücutlarını sporla geliştirmiş oldukları anlaşılan ve sağlıklı, gücü, geleceği temsil ettiği söylenebilecek iki erkek fotoğrafı konulmuştur.²⁷⁹

19 Mayıs günü, 20 Haziran 1938 tarihinde "Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkındaki 2739 Sayılı Kanuna Ek Kanun" olarak, "Gençlik ve Spor Bayramı" olarak kabul edilmiştir.²⁸⁰ Bu bayramın adı daha sonra, 1981 yılında

²⁷⁷ Uzun, s. 115.

²⁷⁸ a.k., s. 117-118.

²⁷⁹ *Ulus*, 19 Mayıs 1937.

²⁸⁰ *TBMM Zabıt Ceridesi*, 1938, s. 904.

çıkarılan 2429 sayılı kanun ile "19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı" olarak değiştirilerek, bugünkü adını almıştır.

"19 Mayıs 1939 tarihinde yapılacak cimnastik şenlikleri için kız ve erkeklere göre cimnastik hareketleri programı"²⁸¹ hazırlanmış, öğrencilerin yapacakları tüm hareketler çizimlerle gösterilmiş ve detaylı açıklamalar verilmiştir. Bunun yanında kız ve erkek öğrencilerin ve öğretmenlerin giyecekleri elbiseler detayları ile verilmiş ve giyim malzemesinin yerli malı olması gerektiği belirtilmiştir.

Aslında bu genelgelerle sınırları çizilen ve belirli bir biçimsel nitelik kazandırılan gösteriler, sayısız semboller vasıtasıyla kalabalık kitlelere önemli mesajlar iletmektedir. Bu anlamda öğrencilerin stadyumda yaptığı hareketler ve giydikleri kıyafetlere, rejimin ideolojisinin aktarıldığı ritüelistik semboller gözüyle bakılmalıdır. Bayramlarda yapılan tören ve gösteriler beraberlerinde ulusal bir ayın oluşturduğu mitleri ve sembolleri de getirmiştir. Cimnastik gösterilerinde yapılan toplu hareketler, öncelikli olarak toplumsal dayanışmayı ve birliği vurgulamaktadır. Güven²⁸², bu gösterilerde öğrencilerin oluşturduğu halkaların Türk gençliğinin birlik ve beraberliğini sembolize ettiğini belirtir. Yine ona göre törende öğrenci ve öğretmenlerin giyecekleri kıyafetlerin detaylı bir biçimde verilmesi bayram ritüelini tamamlayan bir ögedir.

Mosse²⁸³, bu tür törenlerde üniformanın iki ayrı önemi bulunduğunun üzerinde durur. Bunlardan birincisi, aynı üniformanın töreni sunanlar arasında meydana getirdiği uyumdur. Çünkü cimnastikçiler hem aynı cimnastiği beraber yaptıkları için hem de aynı üniformayı giydikleri için uyumlu bir grup oluşturmaktadırlar. Üniformanın ikinci

²⁸¹ *Maarif Vekilliği Tebliğler Dergisi*, 1939.

²⁸² Güven, 1999, s. 37.

²⁸³ Mosse, L. G. (1991). *The Nationalization of the Masses*. Ithaca: Cornell University Press, s. 130.

önemi ise güzelliğin antik kavramına gönderme yapmasıdır. Çünkü giyilen üniformalar Antik Yunan sanatına dayanılarak oluşturulmuş ideal insan tipini en iyi şekilde sergilemektedir.

Dost²⁸⁴ ise bu gösterilerin militer göndermeleri üzerinde durarak, bu dönemde yapılan törenlerde, modern kıyafetler içerisinde askerler gibi düzenli sıralar halinde yürüyen gençleri ve toplu halde ve eşzamanlı olarak gerçekleşen cimnastik gösterilerini bir tür sivil askerlik provası olarak değerlendirir: "Başka bir deyişle, bu cimnastik hareketleri kişilerin bedensel sağlık ya da sportif becerilerinin gelişmesine bir katkı sağlamaktadır. Bu hareketler askerlikte yaptırılan askerî egzersizler gibi kolektif eylemi temsil etmektedir. Bu gösteriler kişiyi birey olmaktan çıkartıp bir bütünün parçası haline getirmektedir."

Gençlik ve Spor Bayramının kendine özel yapısının dışında diğer bayramlarda uygulanan törenler ve okullardaki faaliyetler de Kemalist ideolojinin yeni nesile benimsenmesi açısından önemli bir işleve sahip olmuştur. Meclis tarafından kanunlaştırılan bu bayramların okullarda uygulanmasının önemini, 1929 İlk Mektepler Talimatnamesinin 36. maddesinde görmekteyiz. Bu talimatnameye göre terbiyede Türklük ve Türk Vatanı esas mihveri teşkil etmelidir. Çocuklarda milli hislerin beslenmesi ve kuvvetlendirilmesi için her fırsattan istifade edilmelidir. Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan Bayramı gibi büyük milli günlerde mektepte tertip olunacak şenlikler ve müsamereler çocukların milli hassasiyetlerini arttırmak için en iyi fırsatlar verir. Bu fırsatlardan istifade edilmelidir.²⁸⁵

Törenlerde düzen ve disiplinin ön planda tutulmasının nedeni, toplumsal hiyerarşiyi vurgulamasıdır. Böylece

²⁸⁴ Dost, S. (2007). *Fotoğraf ve İdeoloji: Ülke Dergisi Örneği (1941-1950)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 112.

²⁸⁵ Meşeci, s. 147.

birey toplumda kutsal olan ve olmayanı ayırt edebilecek hem de kendisinin toplumdaki yerini anlayarak toplum içinde hareketlerini kendinden istenen biçimde düzenleyebilecektir.²⁸⁶

Meşeci, Durkheim'ın²⁸⁷ Fransız devriminin ilk yıllarından yola çıkarak toplumun genel heyecan ve galeyanın etkisi altında, doğaları gereği tamamen laik, dinî olmayan olguları, nasıl kutsala dönüştürdüğüne yönelik yaptığı açıklamalarını hatırlatarak, bu çerçevede bayramların önemi dile getirmektedir.²⁸⁸

Bu törenlerde töreni kabul eden ve töreni sunanlar, birbirine zıt iki nokta olarak tasavvur edilebilir. Töreni kabul edenler kutsal sayılan Kemalist ideolojinin ve onun yürütücüsü devletin Atatürk'ün manevî huzurundaki temsilcileridir. Dolayısıyla kutsalın temsilcilerine de burada bir kutsallık atfedilir. Töreni sunanlar ise, kutsallık atfedilmiş Kemalist ideolojinin 'ideal insanını' temsil eden, kutsal olmayan alana dâhil olan kişileridir. Kutsalın karşısında oldukları için tüm hareketleriyle önceden belirlenmiş bir ritüeli sahnelerler ve hiçbir şekilde kendiliğindenliğe izin verilmez. Yapılan uygunsuz bir davranış ise kutsala yani Kemalist ideolojiye ve Atatürk'e yapılmış bir saygısızlık olarak algılanır. Çünkü insanın oluşturduğu bu ideoloji ve yüksek toplumsal konumların aldığı saygı, nitelik olarak dinî saygıdan farklı değildir.

Meşeci, törenin kendisine sunulduğu elitler ile töreni sunan ideal vatandaşların yanı sıra töreni takip eden halkın da törende rollerinin bulunduğu kaydetmektedir.²⁸⁹

286 a.k., s. 148.

287 Durkheim, E. (2004). *Ahlâk Eğitimi*. (çev. O. Adanır). İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, s. 261.

288 Meşeci, s. 149-150.

289 a.k., s. 149.

Ritüellerin ikili yapısı bir yandan insanları hiyerarşik yapı içinde birbirinden ayırırken bir yandan da onların dayanışma içinde olmalarını sağlar. Bayramların kutlanması Atatürk'e ve ilkelerine bağlılığı geliştirerek ulusal birliği pekiştirmeyi amaçlar. Bu sahnede seyirci konumunda olan halkın da rolü vardır. Çünkü devletin kurumları ve bu kurumların üyeleri (asker, memur, öğrenci) kurumsal dayanışmanın kamuoyuna sergilenmesinde seyirciye ihtiyaç duyar. Töreni sunan grupların birliği ve ahengi sosyal sistem olarak okulun, kurumların ya da toplumun birliğini ifade eder. Burada seyirci kitlesi "genelleştirilmiş diğeri"ne dönüşür. Burada genelleştirilmiş diğeri yani halk kitlesiyle her bir öğrenci bulunduğu sosyal birlik içindeki kimliğini hissederek.

Halk ile töreni sunan öğrenciler arasındaki birlik ise sembolik olarak seyircilerin verdiği coşkulu alkış ve tezahüratta ifade bulur ve böylece bayrama katılım, toplumsal dayanışmanın kamuoyuna sergilenmesi olarak tanımlanabilir.

1937 yılı kutlamaları ile ilgili olarak devletin önde gelen isimleri, dönemin anlayışı çerçevesinde kutlamalara atfedilen önemi çarpıcı ifadelerle dile getirmişlerdir:²⁹⁰

Millî Müdafaa Bakanı General Kâzım Özalp, "19 Mayıs, Türk milleti için en uğurlu bir gündür. Bugünde Büyük Şefimiz Atatürk Anadolu'ya ayak basmış ve bütün milleti etrafına toplamıştır..."; Kültür Bakanı Saffet Arıkan, "19 Mayıs: bir milletin kara bahtlı tarihini kurtuluş ve yükseliş yönüne çeviren bir dehanın, işe başladığını müjdeleyen gündür..."; Bayındırlık Bakanı Ali Çetinkaya, "...Atatürk'ün ecnebi süngüleri altında esaret altında yaşamakta olan İstanbul idaresinden kurtularak selâmetle Samsuna varması ve Anadolu'ya ayak basmış olması Türk milletinin taliine ola-

²⁹⁰ *Ulus Gazetesi*, 19 ve 20 Mayıs 1937.

rak yeni bir devlet güneşinin doğmasına ve yeni bir tarihin açılmasına, aynı zamanda Türk milletinin asli cevherini ve ruhi faziletini bir daha göstermesine amil oldu..."; Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Bakanı Dr. Refik saydam, "19 Mayıs 1919, Türk milletini Türk vatanını halâsa kavuşturan tarihtir..."; Gümrük ve İnhisarlar Bakanı Ali Rânâ Tarhan, "19 Mayıs, en büyük irade kuvvetinin en yüksek istiklâl aşkı ile birleşerek koca bir milleti kurtarmak için harekete geçtiği gündür..."; Türk Spor Kurumu Başkanı General Ali Hikmet Ayardem, "19 Mayıs, büyük kurtarıcı Atatürk'ün Anadolu'ya ilk ayak bastığı ve yarattığı bütün kurtarış harikalarını fiilen ilk başladığı gündür..."; Cevad Abbas Güner, "...İşte o gündür ki; Atatürk tarihte ölmeyen ve ebedi ölmeyecek olan yeni bir devir açtı. Ve bu devirle bütün dünyaya, alni açık, ayakta dimdik duran ve bütün dünyaca saygıyla tanınan bir Türk dünyası yarattı..."

CHP, kutlamalarla ilgili yayınladığı talimatta, bir dizi çarpıcı mesaj ve slogana da yer vererek, tanıtım, reklam, yayınlarda ve etkinliklerde bu sloganlara yer verilmesi istenilmiştir. Bu sloganlar yine 1930'lu yıllarda başta Sovyetler olmak üzere otoriter rejimlerde kullanılan sloganlarla da büyük bir benzerlik göstermektedir. Kullanılan sloganlardan bazıları şunlardır:

"19 Mayıs güven, sevinç, hareket günüdür"; "Dedikodu yapma spor yap"; "Güzel insan iyi insandır"; "Spor gençliğin tilsimidir"; "Genç bir baş ancak dinç omuzlar üzerinde durabilir"; "Dik otur doğru konuş"; "Özü sözü doğru ol"; "Yürü, koş, atla, güreş, pinekleme!"; "Güzelliğin temeli sağlıktır", "Temiz yürek, doğru söz, güzel vücut"; "Kendine bak"; "Her yaşta hareket"; "Gövde kafayı yaşatır, kafa gövdeyi işletir".²⁹¹ Bu sloganlar 1938 yılında yapılan gazete yayınlarında da kullanılmıştır.

²⁹¹ CHP Genel Sekreterliği 19 Mayıs Spor ve Gençlik Bayramı Kutlama Talimatı, 1938, s. 7-8.

2012 yılı başında Milli Eğitim Bakanlığı Orta Öğretim Genel Müdürlüğü, bir genelge ile 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı törenlerinin sadece okullarda yapılmasını istemiş, bunun üstüne Atatürkçü Düşünce Derneği (ADD) Danıştay'a başvurarak ilgili genelgenin iptalini istemiş, ancak Danıştay geneldeki bazı ifadelerin hukuka aykırı olduğunu belirlemekle birlikte, iptal talebini geri çevirmiştir.²⁹² 2013 yılından itibaren 19 Mayıs ve 23 Nisan'da yapılan stad törenlerinin tamamı uygulamadan kaldırılmış ve tek bayram kutlamasının 29 Ekim'de yapılması kararı alınmıştır. Erken Cumhuriyet döneminin ve bu dönemdeki uluslararası sayasetin ruh iklimine uygun olarak benimsenen toplu resmi bayram törenlerinin kaldırılması, ilk başta bazı çevreler tarafından 'rejim değişikliği' olarak okunmuş ve yoğun bir eleştiriye tabi tutulmuşsa da geçen kısa süre sonunda bu uygulamaların toplumsal bir karşılığının olmadığı ortaya çıktığundan, bu tür eleştiriler de havada kalmıştır.

7.6. Kadınların Siyasal Toplumsallaşma Aracı Olarak Beden Eğitimi ve Spor

Cumhuriyetin ulus kimlik inşası sürecinde, beden eğitimi ve sporun kadınlar özelinde üstlendiği işlev çok daha bariz ve görünürdür. Zira beden sunumunu da içine alan fiziki kültür politikaları, geleneksel toplum içerisinde ve İslami yaşamın getirdiği düzenlemelere bağlı olarak korunması gereken kadın bedeninin de sunumunu beraberinde getirmiştir. Bu sunum, yönetici elit eliyle bilinçli bir biçimde teşhir boyutuna vardırılmak suretiyle, kendilerince tabu olarak algıladıkları dini ve toplumsal hassasiyetler kırılmak istenmiştir.

Cantek ve Yarar, araştırmalarında kadın bedeninin temsil ettikleri, barındırdığı işaretler sebebiyle, bir ideolo-

²⁹² Bkz: <http://www.hurriyet.com.tr/danistaydan-19-mayis-kutlamasi-karari-40062843>

jinin ne olduğuna, nasıl işlediğine dair ipuçları vereceğinin altını çizmektedir.²⁹³ “Kemalizmin modernleşme ve batılaşma hamlesinin de kadınların kılık-kıyafetleri, bedensel aktivitelere katılma biçimleri takip edilerek analiz edilebileceğini söyleyebiliriz. Sporcu kadınlar, kamusal alanda bedensel pratikleri ile görünür olan bireyler olarak, bu analiz için en uygun kategoriye oluşturmaktadırlar”.

Cantek ve Yarar, bu çerçevede kadın bedeninin güzelliği ve sunumu ile sportif etkinlikler arasındaki ilişkilendirme bağlamında şu analizlere yer vermektedir:²⁹⁴

Modern kadın imgesi ile spor arasında kurulan ilişki, modern değerlerin kadın bedeninde maddilik kazanmasıyla kurgulanır. Dönemin spor dergilerinde modern kadınların spora katılımları, batılı kadın sporcular referans gösterilerek özendirilir. Bunun yanında, dönemin Hollywood yıldızlarının, spora verdikleri önemi ve formlarını sporla koruduklarını dile getirdikleri röportajları da bu dergilerin sayfalarında yer alır. Yeni ve modern Türk kadını, kilolarından kurtulmuş, sağlıklı, gürbüz, hareketli bir kadındır. Sokağa çıkar, sinemaya gider, spor yapar, vücut bakımını ihmal etmez. Ancak, bunun yanında evinin, ailesinin bakımından da sorumludur. Evi ve aileyi ihmal ederek, bireysel hazların peşinde koşan kadın dönemin yaygın yakıştırmasıyla, “tango” diye çağrılacak, tahkir edilecek, eleştirilecektir. Cumhuriyetin ideal kadını artık Satı Kadın, Kara Fatma gibi, örtülerin altından dünyayı görmeye çalışan, bedenini gizleyen, benliğini ikinci plana atan kadın olamaz. Onlar Kurtuluş Savaşı'nın kadın kahramanlarıdır. Genç Cumhuriyetin ideal kadını ise başı açık, modern giyim-kuşam tarzına sahip, çevik, sağlıklı ve kamusal alanda görünür olan kadındır. İki kadın tipinin tek benzer yönü iyi ahlaklı ve gerektiğinde fedakârlık yapabilecek, arka planda kalmayı kabullenecek olmalarıdır.

293 Cantek ve Yarar, s. 202.

294 a.k., s. 208-209.

Bu bağlamda Cumhuriyetin ilk döneminde özellikle güzellik yarışmaları ile spor arasında doğrudan bir bağ kurulmaya çalışılmıştır. 1930 yılında ilk kez yapılan güzellik yarışmasında birinci olan Mübeccel Namık Hanım, bu birinciliği spora borçlu olduğunu belirtmiştir. Kadınların spor yapmalarının ayıp olduğu bir dönemde, güzelliğini spora borçlu olduğunu belirten Mübeccel Namık Hanım, aşağıdaki sözleriyle Türk kadınına spor yapma konusunda teşvik etmiştir:²⁹⁵

Benim bugün birinci olmamı temin eden güzellik, sporla meydana gelmiştir. Spora merakım vardır ve açık hava en güzel şeydir. Küçük yaştan itibaren sporla meşgul bulunuyorum. Spor kulüplerinin hiçbirine mensup değilim, fakat daima sporla uğraşırım. Mektebin voleybol takımındayım. Evimizin bahçesi büyük olduğundan, burada koşarım, atlarım, arkadaşlarımla voleybol oynarım. Bütün bu spor hareketlerini bana sıhhat, neşe verdiğiğine inandığım için yapmaktayım. Ben bütün genç kızlara spor yapmalarını tavsiye ediyorum. Spor insanı her türlü ziynet ve tuvaletten daha güzel yapabilir.

Bu dönemde *Türk Spor Dergisi*, okullar arası spor yarışmaları ve güzel vücutlu sporcular arasında "Vücut Güzelliği" yarışmaları tertip ederek, gençleri spora özendirmiştir.²⁹⁶ Böylelikle bedenın dolaylı olarak sunumunu esas alan fizikî kültür politikaları, güzellik yarışmaları vasıtasıyla doğrudan yapılabilir hale gelmektedir.

1930'lu yıllarda yöneticiler spor etkinliklerine özendirme amacının yanı sıra, spora izleyici çekmek için de kadın bedeninden yararlanmayı düşünmüştür. Örneğin, Beyoğlu Amerikan Kulübü'nün düzenlediği voleybol turnuvasın-

²⁹⁵ *Türk Spor* (1930). Güzellik Şampiyonu, Yıl 2, Sayı 18/30, 30 Ocak 1930, s. 8-9.

²⁹⁶ *Türk Spor* (1931). Güzel Vücut, Yıl 2, Sayı 32/84, 7 Mayıs 1931, s. 4.

da dereceye girenler için yapılacak madalya töreninde, madalyaların Türkiye güzeli Mübeccel Hanım tarafından verileceği duyurularak, halkın ilgisi çekilmeye çalışılmıştır. Bu duyurudan sonra salon tamamıyla dolmuş ve ayakta bile duracak yer kalmamıştır.²⁹⁷

Cumhuriyetin ilk yıllarında kadınların spora özendirilmeleri sadece estetik ölçütleri geliştirmek ve kadın bedenini takdim etmek anlamında önemli görülmemektedir. Aynı zamanda, öjenist politikalar doğrultusunda, sağlıklı kadınlardan üreyecek sağlıklı ve gülbüz bir neslin önemi- ne inanılmaktadır. Bu nesil, yeni ve genç Türk ırkının ideal temsilcisi olacaktır. Dönemin İtalyası ve Almanyasında uygulanan beden eğitimi politikalarından esinlenen bu yaklaşım esas alınarak, sporcu kadınların birden fazla çocuk sahibi olmaları teşvik edilmiştir. Üst üste savaşlar yaşamış bir toplumdan, sağlıklı, güzel, ahlaklı ve disiplinli bir genç nesil yetiştirmenin bir aracı olarak görünen kadınların spor yapması dönemin basını aracılığıyla da telkin edilmiştir.²⁹⁸

Bu çerçevede dönemin önemli isimlerinden Ahmet Fetgeri, yıpranan halkın en kestirme ıslah yolunun spor yapan kadınlardan geçeceğini belirtmiştir:²⁹⁹ "Memleket kadınlığının vücudunu sporla takviye etmesi, ırkımızın eski kudreti hayatyesini bulması için en kestirme yoldur. Çünkü bütün cihanın tasdik ettiği en büyük hakikatlerden biri de gülbüz çocuğun kuvvetli ve sağlam anneden doğduğu keyfiyetidir" demektedir. Fetgeri aynı yazısında ayrıca, spor yapmayan annelerin çocuklarının da sporla ilgili olmayacaklarını dile getirmiştir:³⁰⁰

297 Türk Spor, 1930, s. 11.

298 Gürsoy, N. (1998). Sağlık, gençlik, güzellik. Ed. U. Tanyeli, *Üç Kuşak Cumhuriyet*. İstanbul : Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1998, s. 51.

299 Fetgeri, A. (1930). Kadınlığımız ve Spor. *Türk Spor*, Yıl 2, Sayı 8/60, 20 Kasım 1930, s. 4.

300 a.k., s. 5.

Kadınları sağlam, kuvvetli ve sporcu olmayan bir milletin akıbeti, erkekleri sporda ne kadar çalışırlarsa çalışsınlar, gene şüphelidir. Sapa sağlam bir anneden doğmamış bir çocuk, bütün ömrünü ilaçlarla idame ettiren bir insan mevki ve vaziyetinden kurtulamaz. Hareketin, sporun kıymet ve ehemmiyetini anlamamış annelerle dolu bir memleketin çocukları da sporu, bir ihtiyaç şeklinde değil, münhasıran zevk ve hevesi, eğlenceyi tatmin için yapılan alelaide bir oyun şeklinde telakki etmek gafletinden kurtulamaz.

Cantek ve Yazar'a göre, sporcu kadının bedeni dolayımıyla cinsiyetçi toplumsal değerler, milliyetçi söylemlerle eklemlenerek ete kemiğe bürünürler. Bunun açık örneğini *Türk Spor Dergisi*'nin 1930 tarihindeki bir sayısında görmek mümkündür:³⁰¹

Memleket kadınlığının vücudunu sporla takviye etmesi, ırkımızın eski kudreti hayatısını bulması için en kestirme yoldur. Çünkü bütün cihanın tasdik ettiği en büyük hakikatlerden biri de gürbüz çocuğun kuvvetli ve sağlam anneden doğduğu keyfiyetidir. Bütün Avrupa, bütün dünya bu hakikatin peşindedir. Ve milletin vücut kabiliyetini en yüksek hadde çıkarmak için sarf ettiği spor mesaisinde kadınlara da erkekler derecesinde rol ve mevki veriyor. (...)

Yalnız sırası gelmişken burada bir noktaya işaret edelim: (Cinsi latifliğin) kuvvetli ve sağlam olayım diye zorlu spor müsabakalar ile vücudunun tenasübünü bozarak vücut teşekkülüne sakillik verilmesi doğru mudur? Fikrimizce kadın hafif sporlar yapmalıdır.

³⁰¹ Cantek ve Yazar, s. 210.

Türk Spor Dergisi, bir adım daha ileri gidip, kadınlara uygun bulmadığı spor dallarını onlara yasaklamıştır.³⁰² Boks yapan, güreşen, futbol oynayan kadın, saygıdeğerliğini, zarafetini, güzelliğini kaybedecektir. Erkeksileşecek, sertleşecek hatta iffetini bile yitirecektir. Dönemin spor dergilerinde erkeklerle güreşen, dövüşen batılı kadınların yer aldığı fotoğrafların altlarına yazılan yazılarda, cinsel ilişkiye göndermeler vardır. Bir erkekle, özellikle fiziksel temasın daha yoğun olduğu dövüş sporlarında, mücadele-ye girmek, neredeyse onunla cinsel ilişkiye girmekle eşdeğer görülmektedir.³⁰³

Türk Spor Dergisi'nde 1931'de yayımlanan anonim bir yazıda, örtülerini atmış, modern sportmen kadın tipi şöyle tasvir edilmektedir: "Anlaşıyor ki yeni kadın spor yapacaktır. İşte size, yeni ideal kadına vasıl olmak için tabiat ve güneşi bol bol yiyip içmekte olan yeni canlı genç kızlar ki ilk yapılacak şey olarak derhal soyunuyor ve açık havada hemen bir top oyununa başlıyorlar. Yeni dünya, yeni sporcu kadınıdır!" Bu yazıda kadının açılması ve açık havada top oyunlarını oynaması onun doğrudan ideal bir dünya kadını olarak değerlendirilmesini sağlamaktadır. Böylelikle Cumhuriyet rejiminin kadına biçtiği kimlik kadının bedeni üzerinden inşa edilmektedir.

Selim Sırrı, 1932 yılında kaleme aldığı, *Beden Terbiyesi: Oyun, Cimnastik, Spor*³⁰⁴ adlı eserinde; "... Mekteplerimizde tatbik ettiğimiz beden terbiyesinin umumi gayesi uzviyetin sıhhat ve ahengidir. Kadınların beden terbiyesine ihtiyacı erkeklerden daha fazladır. Biz de vatani müdafaya kadir nesiller yetiştirecek Türk Kadını hazırlıyoruz" demektedir.³⁰⁵ Böylelikle Selim Sırrı da kadının spor yapmasını, oldukça pragmatist bir yaklaşımla ele alarak, onların

302 *Türk Spor Dergisi*, "Kadınlara Hangi Sporlar Yasak?", Anonim, 10 Haziran 1933.

303 Akt. Cantek ve Yarar, s. 211.

304 Tarcan, 1932, s. 431-432.

305 Akt. Çapan, s. 88.

sportif etkinliklere katılımına sadece vatan savunmasında yararlı olacak çocukları doğurmaları bağlamında önem vermektedir.

Diğer yandan Cumhuriyetin ilk yıllarında sportif faaliyetlere etkin olarak katılan kadınların bu alanda varlık gösterebilmeleri, aileleri ve çevrelerinin Cumhuriyet rejimine yakın, modernleşme düşüncesine bağlı ve refah seviyeleri yüksek olmalarının bir sonucu olduğunu belirtmek gerekir.³⁰⁶ Bir başka deyişle elit düzeyde sportif etkinliklere katılan sporcu kadınlar, toplumun ayrıcalıklı kesimleridir. Bunun dışında kadınların genel olarak sportif etkinliklerden uzak kaldıkları bir gerçektir. Bu gerçeklik Halkevlerine kayıtlı sporcu sayılarındaki kadın oranından da görülebilmektedir.

Aslında Cumhuriyet rejimi bir yandan kadınları geleneksel değerlerinden sıyrarak, bedenini ortaya koyacak sportif etkinliklere özendirirken, diğer yandan öjenist yaklaşımın getirdiği hassasiyetlerle kadını ve anaç yarılarını da muhafaza etmek istemiştir. İsmet İnönü, Türk kadınının sağlıklı bir bedene sahip olmasını talep ederken, aile mefhumunun korunması gerekliliğini de vurgulamaktadır: "Anadolu dağlarının sarıçiçeklerini başına takarak, gürbüz vücutla cephaneye taşıyan analar gibi, kızlarımızın sağlam vücutlu ve yerli ipekleriyle dağ çiçeği kokusunu dalgalandırarak her şeyden evvel kuvvetleri, kanaatkârlıkları, tasarrufları ile kendi yuvalarını yıkılmaz kaleler gibi sağlamlaştırılmalarını isteyeceğiz."³⁰⁷

³⁰⁶ Cantek ve Yarar, s. 208.

³⁰⁷ BTUM, 1943.

8. BÖLÜM

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR POLİTİKALARINDA YABANCI ETKİLER

İmparatorluk mirasından kurtularak yeni bir ulus yaratmak isteyen yöneticiler için, yurtiçinde olduğu kadar yurtdışında da meşruiyet kazanmak öncelikli amaçlardan birisi olmuştur. Özellikle modern sporun yeni gelişmeye başladığı bir dönemde uluslararası propogandanın en güçlü aletlerinden birisi olarak öne çıkan sporun bu yönü Cumhuriyet yöneticilerince de göz önünde tutulmuştur. Bu nedenle Atatürk önderliğindeki Cumhuriyet yönetimi, göreve geldikten sonra uluslararası ilişkilerde sportif faaliyetlere önem vermiş ve henüz Cumhuriyetin kurulmasının ardından birkaç ay geçtikten sonra 1924 Olimpiyat Oyunlarına katılacak milli takımlar için 17 bin lira ödenek tahsis etmiştir.

Özmeden, yeni kurulan Cumhuriyetin uluslararası alanda tanıtımı için sportif faaliyetlerden çok şey beklendiğinin altını çizmektedir:³⁰⁸

308 — Özmeden, M. (2010). Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı (TİCİ) dönemi milli ruh ve milli temsil, siyasi ve milli propoganda ile ülkeyi tanıtırma-tanıma çabaları. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. Cilt 7, Sayı 1, s. 1445-1446.

Fevkalade bir inkılâp yapan ve bunu bütün dünyanın gözü önüne koyarak aleyhinde bütün olumsuz izleri kökünden koparıp atmak mecburiyetinde olan bir memleket her şeyden evvel çeşitli propaganda vasıtalarına müracaat etmek mecburiyetindeydi. Çünkü yakın zamanlara kadar milletlerin yegâne propaganda vasıtası estetik sanatlarını diğer memleketlere göndermek ve orada bir tiyatro binasının istiap edebileceği birkaç bin kişiye bu sanatkârları alkışlattırabilmektir. Hâlbuki sinema, radyo vesaire gibi medeni vasıtalar icat edildi edileli bu sanatkârlar da rağbeti kaybetmiş ve bunların yerine sporcu kabileleri geçmişti. Zira bir spor müsabakasında elde edilen bir başarıdan herkes aylarca bahsediyor dolayısıyla o ülkenin propagandası spor vasıtasıyla yapılabilmektedir. Yeni bir Türk insanı imajının yerleştirilmesinde propagandanın önemi anlaşılmıştı. Cumhuriyetin kurulmasıyla beraber yapılan yeniliklerle Türk erkeği başındaki fesi atmış, Türk kadını çarşaf ve peçeden kurtulmuş Türk insanı medeni giyiş ve yaşayış tarzı olarak Avrupalılardan farksız bir duruma gelmişti. Cumhuriyetin kurulmasıyla kazanılan bu medeni hal ile Türklüğün şerefini, namını, ahlakını hala muhafaza ettiğini bütün dünyaya göstermek beynelmilel müsabakalarda kazanılacak başarılar sıklıkla dile getirilirken spor faaliyetlerinin milletler arasında dostluk meydana getirmek açısından beynelmilel diplomasiden daha önemli olduğu vurgulanmaktaydı.

Özmeden, sporun uluslararası saygınlık açısından taşıdığı önemi vurgulayarak, bu dönemde başarısız sonuçlanacak müsabakalara katılmamanın tercih edildiğini belirtmektedir:³⁰⁹ "...spor adamları uluslar arası müsabakalarda yenilgilerin Türk milletinin prestijini rencide ettiği ve ayrıca sporcuların alınan bu olumsuz neticelere kendilerini alış-

309 a.k., s. 1454.

tırıp milli ruh ve milli temsil duygularından uzaklaştıracağı ileri sürülerek, güçlü takımlar oluşturulana kadar yabancılarla maçlar yapılmaması gerektiğini belirtmişlerdir...”

Bu dönemde birçok spor yazarı, uluslararası müsabakalarda alınacak mağlubiyetlerin mahzurlarının altını çizmektedir: “Sporda sahasını mağlup terk eden bir millet savaştan yenik çıkmış kadar küçük görülmektedir”³¹⁰ Yine zayıf Türk takımlarının Balkanlardaki güçlü takımlarla maç yaptırmanın onları yenilgiye alıştıracağı için sakıncalı olacağı düşüncesi ile “Milli şeref ve haysiyet namına iyi bir takım oluşturulana kadar milli ruhumuzun kaybolmaması için Balkanlarla müsabakalar yapılmamasını” öngören fikirler de ortaya atılmakta idi.³¹¹ Çünkü rakiplerle karşılaşmasının manası yalnız isimleri belirli kişilerin değil, milletleri farklı ülkelerin karşılaşmasıdır. Bu nedenle “milli şeref, milli hassasiyet ve milli ahlakı korumak” birinci şart olarak görülmekte³¹² ve Türk sporu, “Türk gençliğinin kudret, zekâ, dirayet, ahlak ve irfanın bir imtihan mahalli olan yabancı diyarlardaki beynelmilel müsabakalarda büyük ve şerefli Türk sancağını dalgalandırarak meydana çıkan gençlerin Türk inkılâbı gibi her milletten üstün bir derece kazanması anlamını” taşımaktadır.³¹³

Bu konu hakkında N. Safa, *Spor Postası*’ndaki makalesinde;³¹⁴ “Türk sporunun, Türk sporcusunun şerefini istikbalini artık düşünmek zamanı gelmiştir. Türk sporu, Türk sporcusu ticaret malı, sirk cambazı değildir. O güzel bir seyahate feda edilemez. Çünkü feda edilen bir gençlik mağlubiyeti değil, milli şereftir. Artık milli spor temasları çoluk çocuğun eline teslim edilmesin, varsın temaslar yapma-

310 Safa, s. 7.

311 Remzi, D. (1934). Milli Spor Temaslarından Vazgeçmeli, *Spor Postası*, Yıl 1, Sayı 22, s. 2.

312 Ankaca, K. (1934). Milli Şerefi Korumak, Spor Ahlakının Birinci Şartıdır. *Spor Postası*, Yıl 1, Sayı 21, s. 7.

313 Kanok, İ. (1934). Her Şey Atatürk’ten Yalnız Atatürk’ten, *Spor Postası*, Yıl 1, Sayı 35, s. 2.

314 Safa, s. 7.

yalım. Hiç olmazsa sporumuzun istikbaline ağlarız, fakat rezil olduk diye dövünmeyiz” diyerek milli şerefin rencide edilmemesi üzerinde durmuş ve mağlubiyetle sonuçlanacak müsabakalara katılmamanın çok daha doğru olacağını vurgulamıştır.

Burada Burhan Felek’in uluslararası spor yarışmalarına yaklaşımına da değinmek gerekmektedir. Zira onun görüşleri sadece kazanmaya endekslenmiş değildir. Felek’e göre bir ülkede sporun gelişimiyle ilgili olarak bu yarışmalara katılmanın belirleyici bir etkisi vardır; Türkiye de sporunu geliştirebilmek için, başta olimpiyat oyunları olmak üzere, bu tür yarışmalara mutlaka katılmak durumdadır. Bu yarışmalar, dünya ölçülerine göre Türk sporunun çeşitli dallardaki düzeyini gösterecek ve gelişmesine katkı yapacaktır. Ayrıca, halk arasında, spora duyulan ilgiyi ve aktif ya da pasif spora katılımı yükseltecektir.³¹⁵

Felek’e göre, bu tür yarışmaların bir diğer önemli fonksiyonu da ülkelerin siyasal tanıtımına ve uluslararası barışın oluşturulup korunmasına katkı yapması noktasında ortaya çıkmaktadır. Felek, bu düşüncesini “çok defa sefirlerin yapamadığı karşılaşmaları spor temasları kolaylaştırmıştır” diye dile getirir.³¹⁶

Erken Cumhuriyet döneminde Türkiye’nin en fazla yakınlaştığı, destek aldığı ve sportif temaslarda bulunduğu ülkeler Almanya ve Sovyetler Birliği’dir. Özellikle 1930’lu yıllarda ülkemize gelen önemli Alman spor adamları, hem ülkemizde beden eğitiminin temellerinin atılmasına katkı sağlamış hem de Türk spor politikasının oluşturulmasına öncülük etmiştir. Diğer yandan Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren Türk takımların en fazla temasta bulunduğu takımlar Sovyet takımlarıdır. Dolayısıyla bu iki ülkenin Türk sporunun gelişiminde ve spor politikalarının oluşturulmasında önemli etkileri olduğu söylenebilir.

³¹⁵ Akgül, 2001.

³¹⁶ a.k.

8.1. Alman (Nasyonal-Sosyalizm) Etkisi

Türkiye'deki spor faaliyetleri ve yönetim modelleri Alman örnekleriyle birebir örtüşmemekle birlikte, bu örneklerden çok fazla esinlendiği ortadadır. Bu esinin kaynağı, ülkemize gelen Alman spor adamları, Almancadan çevrilen kitaplar ve Almanya'ya ziyaretlerde bulunarak bilgi alan Türk spor adamları olmuştur.

Türk sporundaki Alman etkisi Osmanlı dönemine dayanmaktadır. Özellikle dış politikada Almanlara yakınlaşan İttihatçı kadrolar, fizik kültürü politikaları konusunda da Almanların etkisi altında kalmıştır.

Topyekûn savaş fikrinin Almanya'daki önemli isimlerinden Olmar von der Goltz, Osmanlı ordusunda önemli hizmetler yürütmüş ve 'Goltz Paşa' unvanıyla anılmaya başlanmıştır. Kendisinin 1894'de yazdığı ve iki yıl sonra Türkçeye *Millet-i Müsellaha* ismiyle çevrilen kitabında Goltz, savaşı bir dünyanın mümkün olmadığını ve Fransız devriminden itibaren artık savaşların cinsiyet ve yaş gözetmeksizin bütün vatandaşların katılımıyla kazanılabileceğini öne sürüyordu. Bu yaklaşım savaşın sadece devlet yönetimi ve ordunun işi olmasından çıkıp tüm milleti içine alan bir fenemone dönüşmesine neden olmuştur. Bu fikirler, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kötü gidişe son vermek isteyen İttihatçıları derinden etkilemiş ve çoğu geleceğin Kemalist elit yönetim kadrosunu oluşturan bu kişiler, Goltz Paşa'nın da teşvikiyle para-militer teşkilatlar kurmaya yönelmiştir.³¹⁷

Cumhuriyetin ilk ulusal spor teşkilatı olan TİCİ'nin yöneticileri Alman meslektaşları ile irtibatlarını sürdürmüştür. TİCİ, 1933 yılında Carl Diem ve Johannes Seiffert tarafından hazırlanan *Spor Sahaları ve Stadyomlar* adlı kitabı tercüme ettirmiştir. Önemli bir diğer gelişme olarak, Mimar Seyfettin Nasih'in, Maarif Vekâleti tarafından Av-

³¹⁷ Akin, s. 133.

rupa spor mimarisi hakkında inceleme yapmak üzere Almanya'ya gönderilmiş olmasıdır. Bu incelemeler sonunda hazırlanan rapor 1933 yılında *Mimari Dergisinde* "Stadyumlar" başlığı altında yayınlanmıştır. Mimar Seyfettin Nasih, bu yazısında Almanya'da sporun gelişimini, izlenen spor politikalarını Almanya'da yapılmış stadyumları ve stadyum inşası için gerekli teknik bilgileri aktarmıştır. Stadyumları milletlerin medeniyet seviyelerinin göstergesi olarak nitelendirmiştir; "Stadyumlardaki tekâmül, bu eserlere malik olan milletlerin yüksek kültür ve kabiliyetlerine canlı bir misaldir".³¹⁸

Beden eğitimi Almanya'da Nasyonal-Sosyalist idealerin yükselişi döneminde özellikle ideal ırkın gelişiminde üzerinde önemle durulan bir konuydu. Türkiye'deki tek parti rejimi 'nasyonal sosyalist' bir eğilim taşıyamamakla beraber buradaki uygulamalar Türkiye'de de esinlenmelere neden olmuştur. Selim Sırrı, yurt dışında kitle hâlinde yapılan sporun ve zaman zaman bu etkinliklerin halka gösteri şeklinde sergilenmesi uygulamalarının Türkiye'de de gerçekleştirilmesini isteyerek İsveç cimnastiğini Türkiye'ye getirmiştir. Özellikle Cimnastik Şenliklerinin düzenlenmesinde rol oynamıştır. Türkiye'de cimnastik şenlikleri gelişimini Almanya'daki gelişmelerle beraber ele almak daha açıklayıcı olacaktır.³¹⁹

Hitler³²⁰ cimnastiğe verdiği önemi "ırkçı devlet, eğitime görevinin, beyinlere pompa ile bilgi doldurmakla sınırlanmadığına inanmayacak, uygun bir terbiye ile sağlam vücutlar yetiştirecektir. Fikrî alışkanlıklarının geliştirilmesi ikinci plânda gelecektir" şeklinde ifade etmiş ve Stuttgart'da 30 Temmuz 1933'de cimnastik festivali hazırlatmıştır. Aynı dönemlerde Türkiye'ye baktığımızda, Almanya'da nasyonal-sosyalist ideallerin yükselişine koşut olarak geliştiği

³¹⁸ Korkmaz, s. 19-20.

³¹⁹ Meşeci, s. 143.

³²⁰ Hitler, A. (2005). *Kavgam*. (çev. H. C. Yalçın). İstanbul: Manifesto Yayınları, s. 331.

gözlemlenen beden eğitiminin 1930'lardan itibaren ülkede üzerinde önemle durulan bir konu hâline geldiği görülmektedir.

1930'lu yıllarda CHP spor danışmanı Nizamettin Kırşan ile CHP teşkilatından Turhan Rabat Almanya'ya gönderilmiş ve Hitler'in ünlü Nazi örgütlenmesine bağlı ve Carl Diem tarafından kurulan "Jugend" örgütünü yakından incelemişlerdi. Almanya'da bu teşkilat tüm spor ve gençlik faaliyetlerini kontrol etmekteydi. Bu uzmanların Türkiye'ye dönüşlerinde verdikleri raporda Alman modelinin genç Türkiye için en uygun model olacağı belirtilmiş ve böylelikle Carl Diem'in Türkiye'ye davet edilmesi kararı alınmıştır. Carl Diem, 1933 Eylül ve Ekim aylarında İstanbul'a gelecek bir rapor hazırlamış ve "Jugend" örgütüne benzer bir "Gazi Gençliği" teşkilatı dâhil bir dizi tavsiyeler yapmıştır. Carl Diem, Türkiye'ye geldiğinde dünya çapında bir üne sahipti. Asıl ününü 1936 Berlin Olimpiyatlarında yaptıklarıyla kazanmıştır.³²¹ Diem, hatıralarında spor yöneticilerine yaptığı "Gazi-Jugend" adlı gençlik teşkilatı ve bütün ülkeyi dokuz kısma ayıran ve her birinin başına büyük yetkilerle donatılmış Sport-Vali'ler geçiren tekliflerinin büyük rağbet gördüğünden bahseder.³²²

1930'lu yıllarda Türkiye'ye davet edilen Alman spor yönetiminin önemli bir diğer ismi de Dr. Goenther'dir. Kendisi dağcılık konusunda eğitim vermek üzere Türkiye'ye gelmiş ve konuyla ilgili bir de rapor hazırlamıştır. Yine 1933 yılında bir Beden Terbiyesi Enstitüsü kurmak üzere Leipzig Üniversitesi'nden Hermann Altrock Türkiye'ye davet edilmiş ve kendisine bir rapor hazırlattırılmıştır.³²³

TİCİ'nin 1936 yılında yerini Türk Spor Kurumuna bırakması ve sporun CHP'ye bağlanması, ayrıca bütün sporcuların partiye üye olmalarının mecburi kılınması, TSK'nin Al-

321 Atabeyoğlu, 2001, s. 13-15.

322 Akın, 2004, s. 71.

323 a.k., s. 70.

man Spor Teşkilatını örnek aldığına ortaya koymaktadır.³²⁴ Ancak Nazi etkisi Türkiye’de TİCİ’nin sonunu getirmekle kalmamış, dönemin bir başka bağımsız spor teşkilatı olan Türkiye Olimpiyat Cemiyeti de uluslararası olimpik kural-lara tamamiyle aykırı olarak bu süreçte TSK’ye bağlan-mıştır.³²⁵

Bunun yanı sıra Türk sporuna model olarak Alman teşkilatlarının gösterilmesine karşı çıkan spor adamları da olmuştur.

TİCİ’nin kurucularından olan ve Atletizm Federasyonu Başkanlığı yapan Burhanettin Bey de, Alman spor teşkilatı modelinin Türk Spor Teşkilatına uyarlanma çalışmalarını eleştirenlerden bir tanesidir. Burhanettin Bey, eleştirisinde Alman Spor Teşkilatı Başkanı Tschammer’in Anadolu Ajansı ile yapmış olduğu mülakata yer vermiştir. Tschammer bu mülakatında, Almanya’nın spor teşkilatının sorunlarından bahsederek, Almanya’daki beden eğitimi ve spor sisteminin düzeltilmeye çalışıldığını; askerler için beden terbiyesinin gerekli olduğunu ancak sporculara askerî talim yaptıranın sporla bağdaştırılamayacağını; sporun esas amacının ise milletler arasındaki dostluk ve karşılıklı saygı hislerini geliştirmek olduğunu kaydetmiştir. Burhanettin Bey, Tschammer’in görüşlerine referansta bulunarak şunları söylemiştir:³²⁶

Bugün dünyanın en müfrit milliyetçilerinin elinde her şubesi tam askerî bir inzibatla idare edilen Almanya’nın en selahiyetdar spor adamının bu sözü de artık gösterir ki; spor bir zevk, bir refah ve bir arzu meselesidir. Bunu ancak bu karakterini bozmayarak idare etmekle yaşatabiliriz... Spor şahsın ve hususi teşebbüslerin malı, fakat hükümet ve milletin mahmisi olarak kalmalıdır.

324 Özmeden, 1999, s. 153.

325 Atabeyoğlu, 2001, s. 17-19.

326 Felek, s. 3.

Dolayısıyla Burhanettin Bey, sporun askerî bir bağlamda ele alınmasını ve spor yönetiminin devlete bağlanmasını doğru bulmamış, sıklıkla önerilen Alman modellerine olumsuz bakmıştır.

TİCİ ile ilgili tartışmaların yoğunlaştığı 1930'lu yıllarda hükümet yetkilileri, sadece Alman spor teşkilatları üzerinde incelemeler yapmakla yetinmemiş, özellikle İtalyan, Çek ve Sovyet spor modelleri de incelenmiştir.³²⁷ Ancak bu sistemlere de karşı çıkanlar yeni kurulacak spor teşkilatının hedefinin, Türk gençliğini ne faşizme ne de hitlerizm prensiplerine göre oluşturmak olmadığını, bu üç sistemde de şahsiyet ve isteği dikkate alınmadığı ve onların amacının gençler arasında doğrudan doğruya askerî bir idare tarzı tesis etmek sureti ile onları daha askerlik çağına girmeden evvel kati bir disiplin altına almak ve muayyen bir hedefe doğru sevk etmek olduğundan yeni kurulacak gençlik teşkilatının hedeflerinde bunların olmaması gerektiğini ileri sürerek, Türk gençliğinin hiçbir zaman cebri bir kumanda ile beden terbiyesi veya spor yapmaya sevk etmek düşüncesinde değil, Türk gençliğinin kendi istek ve şuuruna göre seveceği bir sporu seçmesi kolaylığını tanıyan bir teşkilatın Türk gençlerinin bünyesine daha uygun olacağını belirtmekteydiler.³²⁸

1938 yılında çıkarılan Beden Terbiyesi Kanununu hazırlayan Rahmi Apak, dönemin Avrupa'daki etkili gençlik teşkilatlarını yakından incelemişti. Herber Reidegel'e göre, Apak'ın incelemeleri sonucunda hazırladığı kanun, Alman gençlik teşkilatı "Jugend" ve İtalyan gençlik teşkilatı "Ballila"yı örnek almıştı. Ayrıca kanunda Macar gençlik teşkilatının da dış görünümünden faydalanılmıştı. Beden Terbiyesi Kanunu, fizikî kültür üzerinde mutlak devlet denetimini sağlaması açısından başarılı bir girişimdi.³²⁹

327 *Türk Spor* (1933). Seçme Takım..., Yıl 4, Sayı 24/179, 11 Mart 1933, s. 8.

328 Kanok, İ. (1935). Gençlik Teşkilatı Niçin Lazım?, s. 4.

329 Akın, s. 77.

1930'lu yılların ikinci yarısından itibaren ülkede başlayan sanayileşme hamlesinin ortaya çıkardığı nitelikli işgücü sorununa çözüm üretmek için, iş verimliliği bağlamında beden eğitimi ve sporun yapacağı katkılar tartışılırken, Kemalist yönetim kadroları sıklıkla Alman ve Sovyet örneklerine referansta bulunmuştur. Bu dönemde Almanya'da incelemeler yapanlardan bir tanesi olan Sadi İrmak, kaleme aldığı raporda endüstrileşme için sporun oynadığı rolün altını çizerek, "Bizde de artık her fabrika çalışanına belirli bir fizikî kültür aşılması için bir spor merkezine dönmeiydi" demiştir.³³⁰

8.2. SSCB (Komünizm) Etkisi

Fizikî kültür hareketlerinin genel halk sağlığı ve iş verimi politikaları ile ilişkilendirilmesinin sadece Almanya ve İtalya'ya özgü gelişmeler olmadığını ve daha çok bu politikaların Sovyetler Birliği'nde başarıyla uygulandığının altını çizen Akın, Türkiye ile Sovyetler Birliği'nin birbirine daha çok benzeştiğini belirtmektedir:³³¹

Bolşeviklerin iktidara geldikleri Rusya'nın koşulları Anadolu'yla büyük benzerlik gösteriyordu. Bolşevikler de iktidara geldiklerinde Kemalistler gibi büyük bir çoğunluğu köylü olan bir toplumla karşılaşmışlardı. Hem bu ilk koşulların benzeşmesi hem de bu dönemde Sovyet Rusya'yla sürdürülen yakınlaşma politikası neticesinde, gerek siyasî elitler gerek de model arayışındaki entelektüeller Bolşeviklerin kamu sağlığı projelerini büyük bir dikkatle takip ettiler. Bolşeviklerin büyük çoğunluğu köylü ve cahil bir kitleyi, medeni ve üretken bir topluma dönüştürme çabasındaki başarıları Kemalistlerin gözlerini kamaştırmıştı.

³³⁰ a.k., s. 181.

³³¹ a.k., s. 99.

Sovyetler Birliği'nde Eğitim Komiserliği'nin 1926 yılında yaptığına benzer bir uygulamayı Türkiye'de Maarif Vekâleti 1930 yılında yapmış ve öğrencilerin spor kulüplerine katılmalarını yasaklayan bir genelge yayınlamıştır. Bu yasaklamanın gerekçesi olarak da "terbiyevi mahzur-lar" ve "rekabet" gösterilmiştir. Vekâletin yayınladığı talimatname ile beden terbiyesi ve fikir terbiyesinin birlikte yürütülmesi esas kabul edilmiş ve temel olarak çocuklar ve gençler yarışma sporlarının doğuracağı rekabetçi ah-laktan korunmaya çalışılmıştır. Nitekim zaman içerisinde kulüplerin öğrencileri üye yapmasına ilişkin yasaklama gevşemiş ve kulüplerin öğrencileri üye alması yaygın bir uygulamaya dönüşünce, 1938 yılında BTGM kuruluşunu takip eden süreçte ilgili talimatname hatırlatılarak yasak kesin bir biçimde uygulamaya konulmuştur.³³²

1930'lu yıllarda Sovyetler Birliği'nde ön plana çıkan Taylorist üretim ve Taylorist rekreasyon sürecine bağ-lı olarak, tüm fabrikalarda başlatılan beden egzersizleri programları, Türkiye için de önemli bir ilham kaynağı olmuştur. Bu dönemde Sovyetlerden maddi yardım olarak sanayileşme atağına kalkan Türkiye'de, fabrikalarda Sov-yet modellerine benzeyen sportif tesisler oluşturulmuştur. Bu tesislerin yapılmasında da yine Sovyet mimar ve spor adamlarının tavsiyeleri belirleyici olmuştur.

Erken Cumhuriyet döneminde Türk spor politikasının yapılmasında en önemli esin kaynaklarından olan Sov-yetler Birliği, Türkiye ile ilişkilerini güçlendirmek için sportif temaslara büyük bir önem vermiştir. Bu temasların başla-tılması için girişimler henüz Cumhuriyet kurulmadan önce başlamışsa da uluslararası baskılar nedeniyle bu ilişkiler engellenmiş veya kesintilere uğramıştır.

İki ülke arasında ilk sportif karşılaşma için 1922'de Moskova'ya davet edilen Türk futbol takımı, SSCB'ye gi-demedi. Bunun nedeni olarak uluslararası federasyo-

nun (FİFA) Türk takımına yaptığı baskı gösterilmiştir. Zira bu dönemde Sovyetler Birliği uluslararası federasyonun üyesi değildir. Sovyetler Birliği'nde hazırlanan raporlarda Türkiye'deki sporun genel manzarası da ortaya serilmiş ve Türk burjuva spor teşkilatları yanında 12 yıldır işçi spor örgütlerinin de faaliyette bulunduğu, Teolit ve Beykoz adlı işçi kulüplerinin yeni kurulduğu ve henüz uluslararası spor federasyonlarına üye olmadığı belirtilmiştir.³³³

İki ülke arasında yürütülen diplomatik görüşmelere paralel olarak, FİFA'dan izin alan Türk Milli Futbol Takımı, Moskova'ya giderek Sovyet futbol takımları ile 1924 yılında üç maç oynamıştır. Türk Milli Takımı, 8 Kasım 1924'te II. Moskova takımını 3-1 mağlup etmiş, ancak I. Moskova takımına karşı 2-0 mağlup olmuştur. 16 Kasım 1924'te ise Sovyet futbol tarihinin ilk resmi maçı yapılmış ve SSCB Milli Futbol Takımı Türkiye'yi 3-0'la mağlup etmiştir. Zamoskvoretskiy Stadı'nda yapılan bu maçı SSCB için o zamanlarda rekor sayıda (15 bin) seyirci izledi. Maçtan sonra dönüş esnasında Türk Milli Takımı, Odessa Takımını 1-0 mağlup etmiştir. Türk takımının turnesinden sonra partinin merkezi yayın organı olan *Pravda* gazetesi burjuva sporcularla görüşmelerin mutlaka yapılması gerektiğini ifade ederek, bunun kapitalistler tarafından düzenlenen ideolojik ve siyasî ablukayı efektif bir delme aracı olacağını kaydetmiştir.³³⁴

VSFK ilkbahar 1925'te yapılacak SSCB Milli Futbol Takımının Türkiye'ye iade-i ziyaretine "olağanüstü siyasî önem" veriyordu, bu ziyaretle SSCB ve Doğu Halkları arasında sıkı bağların oluşacağına inanıyordu. Aynı zamanda Sovyet sporunun başarılarını sergilemek için VSFK en iyi ve en kuvvetli takımın gönderilmesini talep ediyordu. Fakat rövanş görüşmesi FİFA tarafından engellenmeye

³³³ Fomina, M. (2009). *Sovyetler Birliği'nin İç ve Dış Politikasında Beden Terbiyesi ve Sporun Rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s. 134-135.

³³⁴ a.k., s. 135.

çalışıldı. Türkiye 1923'ten beri FİFA üyesiydi. SSCB ise RSI üyesi. RSI, Rus seksiyonun doğudaki "burjuva", fakat milli "devrimci" spor takımlarıyla görüşmeleri onaylar veya görmezden gelirken, FİFA, Türkiye Futbol Federasyonu'na uyarıda bulundu. SSCB Spor Komitesi arşivinde bulunan belgeye göre Türk Futbol Federasyonu vekili Yusuf Ziya sorunu çözmek için VSFK ile FİFA arasında arabuluculuk yapmayı dahi önermiştir.³³⁵

İstanbul, 27 Ocak, 1925

Vasilij Taraskin dikkatine

Moskova

Sayın Yoldaş,

Size ilişkilerimizi etkileyebilecek çok önemli, konuda başvuruyorum. FİFA Genel Sekreteri Girschman'ın mektubuna cevap vererek yazı yazdım.

Benden adresinizi istedi. Umarım Rus federasyonun FİFA üyeliği konusunda kolay anlaşsınız. Bu işi kendi tarafımdan da takip edeceğim. Sizin ve Rus yoldaş futbolcuların Türk yoldaşlardan en iyi dileklerini kabul etmenizi rica ederim.

Yusuf Ziya

Türkiye Cumhuriyeti Futbol Federasyonu

Türkiye Futbol Federasyonu, muhtemelen hükümetten aldığı talimatla FİFA'nın onayı olmadan maç yapmaya karar verdi. Bu Türk-Rus ilişkilerine verilen siyasi ehemmiyetin bir kanıtıdır. Böylelikle Türkiye FİFA üyeliğini, Rusya ise işçi spor dünyasındaki devrimci imajını riske atmıştır.³³⁶

Türk futbol yetkilileri de en az VSFK kadar kendi milli takımının rövanş maçını kazanmasını istiyordu. Bu amaçla ilk önce SSCB milli takımı ile Ankara-İzmir karması arasında 13 Mayıs 1925 tarihinde bir maç oynanmış, maçı SSCB

³³⁵ Akt. Fomina, s. 136.

³³⁶ Fomina, s. 136.

6-1 kazanmıştır. Bu ön maçta amaç Sovyet takımını analiz etmek ve asıl maç için taktik geliştirmektir. Ardından 15 Mayıs 1925'te Ankara'da rövanş maçı oynanmış ve Sovyet takımı bu maçı da 2-1 kazanmıştır. Bu maçlardan sonra iki tarafın da temasları devam ettirme isteğine rağmen Türkiye, FIFA tarafından ciddi şekilde uyarıldığı için sportif ilişkiler askıya alınmıştır.³³⁷

Sonraki yıllarda Dünya Ekonomik buhranının sıkıntıya soktuğu Türkiye Cumhuriyeti kredi ihtiyaçlarını karşılamak için Sovyetler Birliği'ne başvurmuştur. Böylelikle tekrar başlayan görüşmeler, SSCB ve Türkiye futbol takımları arasında da yeni görüşmelerin başlatılmasına vesile olmuştur. Bu dönemde Sovyet spor yetkililerinin davranışlarında Türk takımlarıyla yapılan spor görüşmelerinde Sovyet diplomasi gereksinimlerine uyma, Türk-Sovyet dostluğuna zarar verecek olaylardan kaçınma, gerektiğinde spor yarışlarının skoruna müdahale etme eğilimleri ağır basmıştır.³³⁸

Siyasî ilişkiler ışığında SSCB ile sportif temaslarını Türkiye de devam ettirmek istiyordu. Bu sefer Türk spor yetkilileri Türkiye'nin "denge" politikasına uydu: hem FIFA'yı, hem SSCB'yi memnun edecek formül bulundu. 1931'de Türkiye millî takımı isim değiştirilerek Moskova'ya Türkiye Üniversiteler (Millî) Futbol Takımı adı altında gönderilmiştir. Buna rağmen Moskova'nın her tarafında asılı olan maç afişlerinde Türk futbol takımı Türk Millî Futbol Takımı olarak geçiyordu. Mayıs 1931'de Dinamo Stadı'nda yapılan maç 50 bin izleyici toplamıştır. Maçın ilk yarısı 2-2 berabere bitmesine rağmen, maçın hakemi Şelçkov Sovyet futbolcular gol atana kadar ilk yarıyı bitirmemişti. Ancak 49. dakikada SSCB gol kaydedince ilk yarıyı bitirmişti. Devre arası 15 dakika yerine 40 dakika sürdü. Çünkü Türk Millî Takımı ilk yarıda haksızlık yapıldığı gerekçesiyle maça

337 a.k., s. 137.

338 a.k., s. 138.

devam etmeyi reddediyordu. Ancak yapılan görüşmelerin ardından maç devam etmiş ve ikinci yarıda her iki takım da birer gol kaydetmişti. Böylelikle maçın sonucu 4-3 oldu. Birkaç gün sonra yapılan değerlendirmede Moskova Beden Terbiyesi Konseyi bu tartışılan golün iptal edilmesini kararlaştırmış ve iki ülkenin ilişkilerinin zarar görmemesi için skor 3-3 olarak tescil edilmiştir.³³⁹

1932 Mayıs'ında İsmet İnönü Başkanlığındaki resmi bir heyet Moskova'ya ziyarette bulunmuş ve Sovyet Hükümeti Türkiye'ye 8 milyon altın Amerikan doları sanayi kredisi vermeye razı olmuştur. Edinilen bu kaynakla Sovyet mühendis ve teknisyenlerin yardımıyla Kayseri ve Nazilli'de tekstil fabrikalarının temelleri atılmıştır. Bu esnada SSCB takımı da Türkiye'ye davet edilmiş, yine FİFA engeline karşı Türk takımı Türkiye Halkevleri Takımı olarak adlandırılarak maçlar oynanmıştır. İkiisi İstanbul'da ve ikisi Ankara'da olmak üzere toplam 4 maç yapılmış, 21 Ekim'de Fenerbahçe Stadi'nda yapılan maç 2-2 berabere bitmiş, ertesi gün oynanan maçı ise Sovyet takımı 4-0 kazanmıştı. Ankara'da 27 ve 30 Ekim'de yapılan maçlarda ise Sovyet takımı 1-0 ve 3-2'lik sonuçlarla galip gelmiştir.³⁴⁰

Temmuz 1933'te Türkiye Halkevleri Takımı yine Dinamo Stadi'nda 50 bin seyirci önünde SSCB ile karşılaşmış ve bu maçı 2-1 galip tamamlamıştır. Bir sene sonra 7 Ağustos 1934'te aynı statta bu sefer 60 bin seyirci önünde SSCB takımı Türk Takımını 2-1 mağlup etmiştir. Ancak bu tarihlere sadece futbol maçı ile yetinilmemiş, Moskova'daki futbol yarışmasına paralel olarak Leningrat'ta güreş, yüzme, futbol ve atletizm yarışmaları yapılmıştır. Türk takımı güreşte 6-0 galip gelmiştir.³⁴¹

1935'te VSFK Başkanı Mantsev, SSCB Milli Futbol Takımı, eskrimciler, tenisçiler ve güreşçilerden oluşacak spor

339 a.k., s. 138-139.

340 a.k., s. 139.

341 a.k., s. 140.

heyetinin Türkiye'ye gönderilmesini onaylamış ve iki ülke arasında karşılaşmalar 15 Ekim 1935'te başlamıştır. Bu seyahat sırasında çeşitli illerde iki takım arasında 6 maç oynanmış, SSCB takımı 3 beraberlik ve 3 galibiyet kazanmıştır. Bu maçlarda görev alan Rus hakem Şçelçkov'n verdiği hatalı ve taraflı kararlar, Türk kamuoyunda büyük bir öfkeye yol açmıştır. Ancak bu konuda Sovyet basınında hiçbir bilgi verilmemiştir. Maçlar sert oynanmış ve maçlardan bir tanesinde oyuna devam edilmesi için Başbakan İnönü ve SSCB Büyükelçisi Suritsa'nın müdahalesi gerekmiştir.³⁴²

Sovyet takımın dönüşünden sonra Moskova'da 14 Kasım 1935 tarihinde toplanan VSFK Prezidyumu, bu seyahat sırasında yaşanan olayları incelemiştir. VSFK Başkanı Mantsev, Sovyet hakem Şçelçkov'u ve futbolcuları eleştirmiş, Sovyet sporcuların seyahat esnasında devrimci propaganda yapmaya çalıştıklarına dikkat çekerek ve Sovyet-Türk ilişkilerine zarar vermemesi için ileride bunun yapılmasını yasaklamıştır.³⁴³

Montrö Konferansında, Sovyet desteği alarak Boğazların idaresini ele geçiren Türkiye, bu destekle SSCB'ye daha da yakınlaşmıştır. Konferansın ardından 1936'da Türkiye Milli Futbol Takımı bir kez daha Sovyetler Birliği'ni ziyaret etmiş, o sene SSCB'nin milli takımı toplanmadığı için yalnızca futbol kulüp takımlarıyla maç oynamıştır. 18 Eylül 1936'da Dinamo-Moskova ile oynanan ilk maça 90 bin seyirci katılmıştır. Türkiye Halkevleri Futbol Takımı Dinamo, Spartak, Kiev ve Leningrad şehir futbol takımlarıyla karşılaşmıştır.³⁴⁴

Temmuz 1937'de Dış İşleri Bakanı Tevfik Rüşdü Aras, İç İşleri Bakanı Şükrü Kaya, TBBM Milletvekilleri Rahmi Apak ve Şükrü Şenozan Moskova'yı ziyaret etmiş, 1936 Montrö

342 a.k., s. 140.

343 a.k., s. 141.

344 a.k., s. 141.

Konferansında yaptıkları müşterek çalışmadan duyulan karşılıklı memnuniyet dile getirilmiştir. Ayrıca Tevfik Rüşdü Aras, Sovyet tarafına Kayseri ve Nazilli fabrikalarının inşaatından dolayı memnuniyetini ve minnettarlığını bildirmiştir. Ziyaret sırasında 14 Temmuz'da Türk heyeti Sovnarkom nezdinde kurulan Beden Terbiyesi ve Spor Komitesi Başkanı Harçenko'yu ziyaret etmiş ve aynı gün akşam Dinamo Stadı'nda düzenlenen büyük spor ve cimnastik bayramını seyretmiştir.³⁴⁵

Sovyetler Birliği'nin spor üzerinden yürütülen dış politikası RSI ile sınırlı değildi. Proleter sınıfın bulunmadığı doğu ülkelerinin milli-devrimci burjuvazisiyle yakınlaşma politikasında ve Batı Avrupa kapitalist ülkeleriyle geliştirilen

ilişkilerde Sovyet sporu, dış politikanın bir aracı olarak kullanılıyordu. Özellikle milli burjuvazinin iktidara yeni geldiği ülkelerde "burjuva" devriminin ileride kolaylıkla sosyalist devrime çevrilebileceğine inanılıyordu. Çin, Moğolistan, Afganistan, İran ve Türkiye konusunda yapılan spor üze-

³⁴⁵ a.k., s. 141-142.

rinden siyasî ilişki kurma teşebbüsleri incelenerek, Sovyet spor yetkilileri tüm adı geçen ülkeleri Doğu Spartakiada-sı'na davet etmeyi düşünmüştür. Spartakiada sosyalist düzenin bir propagandası olmakla birlikte Spartakiada programında doğu halklarının milli danslarına ve sporlarına da yer ayrılmıştı. Doğu Spartakiadası gerçekleşmedi, Çin, Moğolistan ve Afganistan ile spor ilişkileri kurulamadı. Fakat SSCB, İran ve Türkiye ile spor üzerinden siyasî ilişki kurma çalışmalarını başarılı şekilde yürüttü. Özellikle Sovyet-Türk ilişkileri bunun en çarpıcı örneğidir. 1924'ten başlayarak Sovyet-Türk diplomatik görüşmelerin öncesinde veya sonrasında veyahut paralel olarak çok sayıda Sovyet-Türk spor yarışması düzenlenmiştir.³⁴⁶

SONUÇ

Cumhuriyetin ilk yıllarında çocukların ve gençlerin eğitimine büyük bir önem verilmiş ve Türk milli eğitim sistemi, milliyetçi ve devletçi bir temel üzerinde yapılandırılmıştır. İlk yıllarda milliyetçilik, içerisinde dinî değerleri de barındıran bir söylem olarak kullanılmış, ancak kısa bir süre sonra yapılan reformlarla laiklik esas ilke haline gelmiş ve din yadsınmıştır. Laik bir söylem üzerinde yükseltelen Cumhuriyet, kuruluş yıllarında göreceli olarak liberal bir tutum benimsemişse de hem iç dengelerin sağlanması hem de gelişen küresel ekonomik bunalım ve totaliter rejimlerin yükselmesi sonucunda, kısa bir süre sonra otoriter ve baskıcı bir yapıya bürünmüştür. Şüphesiz bu yapılanmada kurucu kadroların hem iç hem de dış politika ekseninde kendilerini güvende hissedecek bir çevrenin bulunmamasının önemli bir etkisi olmuştur.

Bu yapılanma içerisinde bütün sosyal kontrol araçlarını devreye sokan tek partili Cumhuriyet yönetimi, sosyal alanda etkili kontrol araçlarından birisi olarak gördüğü beden eğitimi ve spordan da yararlanmak istemiştir. Baş-

ta Atatürk'ün kendisi olmak üzere, kurucu kadro toplumun Cumhuriyet ilke ve inkılâpları ekseninde sosyalleşmesini temin etmek için spora özel değer vermiş ve aynen işçi sporları hareketinde olduğu gibi sporun performans boyutunu göz ardı ederek, memleket meselesi olarak tanımladıkları sporu her zaman denetim altında tutmayı temel bir politika olarak benimsemiştir.

Cumhuriyetin ilk dönemine damgasını vuran üç ulusal spor teşkilatı, TİCİ, TSK ve BTGM de, her zaman Cumhuriyetin kurucu elitinin denetimi altında olmuştur. Türk spor yönetimini inceleyen araştırmacıların büyük bir çoğunluğu, bu teşkilatlar üzerinde değerlendirme yaparken TİCİ'yi hep "özgür", "özerk", "bağımsız", "liberal", "gönüllü", "sivil" ve "demokrat" gibi olumlu sıfatlarla nitelendirmeyi tercih ederken, TSK'yı parti, BTGM'yi ise devlet kontrolü altında görerek olumsuz bir çerçeveye hapsedmeyi tercih etmişlerdir. Ancak ne TİCİ hiçbir zaman kurucu elitin kontrolü dışındadır, ne de TSK ve BTGM ondan daha farklı yeni örgütlenmelerdir. Bu üç teşkilat de değişen şartlara bağlı olarak, kurucu kadronun kendilerine biçtiği misyonu yerine getiren kurumlardır. Bu nedenle bu teşkilatlar gerektiği zaman kendi kendisini bir diğerine dönüştürmekten imtina etmemiştir.

Dolayısıyla Cumhuriyetin ilk yıllarında kurularak, etkilerini ve geleneğini günümüze kadar aktaran bu üç ulusal spor teşkilatı ve bu teşkilatların yanı sıra beden eğitimi ve spor politikalarının uygulayıcısı niteliğindeki diğer kurumlar (Türk Ocağı, Halkevleri, Kızılay kampları, Köy Enstitüleri, kulüpler, vb), her zaman Cumhuriyet ilke ve inkılâplarının toplumsal projelerinin uygulanması sürecinde araçsallaştırılmış unsurlardır. Bu kurumların hiçbirisi kendi özgün politikalarını üretip, dönemin yönetim anlayışından bağımsız veya bu anlayışa muhalif bir tecrübe üretememiştir. Dahası bu kurumlar arasında veya kurumların kendi içerisinde doğan ihtilaflar ve çekişmeler, Cumhuriyet ilkelerinin

eleştirilmesi veya alternatif bir ideolojinin savunulması bağlamında olmayıp, aynı ideolojinin yorumlanmasından veya uygulamaya dönük pratik sorunlardan kaynaklanan fikir ayrılıklarıdır. Bu noktada görece olarak alternatif söylem üreten veya muhalif gözüken bütün kişi ve kurumlara (Burhan Felek örneğinde olduğu gibi) rejimin yöneticileri tarafından ambargo uygulanmış ve yaşam hakkı tanınmamıştır. Beden eğitimi ve spor politikalarında devletin otoriter ve baskıcı varlığının zirve yaptığı TSK yönetimi döneminden, başta Atatürk olmak üzere birçok yönetici ise rahatsızlık duymuş ve bu nedenle TSK kısa süre varlığını koruduktan sonra yerini BTGM'ye bırakmıştır.

Çağdaş ülkelerin birçoğunda olduğu gibi Türkiye'de de 1920'li yıllardan itibaren sporun yarışma boyutu geri plana itilmiş, sporda kazanma motivasyonunun yerine topluma yararlı olma bilinci taşıyan bir kolektif ahlak anlayışı aşılarmaya çalışılmıştır. Bu kolektif bilincin kullanılması, aslında beden eğitimi ve sporun toplumsal kontrolü temin eden tektipleştirici etkisinin keşfedilmesinin bir sonucudur. Bu nedenle özellikle tek parti rejimlerinin, toplumu yeniden düzenlemek ve denetim altında tutmak için beden eğitimi ve spordan etkili bir araç olarak yararlanmayı istedikleri görülmektedir. Bu yaklaşım sporun demokrat, özgürlükçü, eşitlikçi, liberal, apolitik, bireysel algılanışının terk edilerek, rejimin amaçları için kullanılmaya başlanmasına yol açmıştır. Bu müdahil yaklaşım da son tahlilde otoriter rejimlerin beden eğitimi ve sporla ilgili tüm alanları ve teşkilatları kontrol altında tutma isteklerini kamçulamıştır.

Bu çerçevede Cumhuriyet dönemi beden eğitimi ve spor politikalarının önemli yaklaşımlarından birisi de yarışma sporlarının yerine izcilik, cimnastik ve toplu katılımı esas alan etkinlikleri öncelemesidir. Bu dönemde komünist ve sosyalist bloktaki ülkelerde hâkim olan parlak İşçi Sporları hareketinin, ülkemizdeki spor politikaları üzerinde de çok yönlü etkilerinin olduğu söylenebilir. Bu hareketin

“şampiyon tekler yerine, katılımcı binler” sloganı, Cumhuriyet yöneticileri tarafından da tekrarlanmıştır. Böylelikle işçi sporlarını öne çıkaran değerlerden bir tanesi olan “herkes için spor” vurgusu benimsenmiştir.

1920 ve 1930’lu yıllarda, tüm dünyada halk sağlığına yapılan vurgu Türkiye’de de kendisini göstermiştir. Bu dönemde birçok ülkede rejimler, bedensel yaşam alanlarına doğrudan müdahil olarak, zihinsel ve fiziksel olarak sağlıklı bireyler yetiştirmeyi, böylelikle vatandaşlarını itaatkâr, üretken ve savaşa hazırlıklı kılmayı benimsemiştir. Ancak bu vurgu özellikle 1930’lu yıllardan itibaren kolektif bir nitelik kazanmış ve diğer totaliter rejimlerdekine benzer bir biçimde bireyin sağlığının toplum açısından oynadığı rol üzerinde durulmaya başlanmıştır. Böylelikle artık bireyin sağlığı kendisini ilgilendiren öznel bir durum olmaktan çıkmış, onun toplum ve devlete karşı olan bir sorumluluğuna dönüşmüştür.

Biyo-politik yaklaşım sadece sağlık vurgusu ile sınırlı kalmamış, aynı zamanda beden politikalarının militarist bir boyut kazanmasını da sağlamıştır. 1926 yılından başlamak üzere okullarda askerlik dersleri okutulmaya başlanmış, ayrıca yaygın bir biçimde uygulanan kamplarda askerlikle ilgili etkinlikler ön planda tutulmuştur. Bu yaklaşım başta futbol olmak üzere birçok yarışma sporunun eleştirilmesine ve havacılık, dağcılık, yüzme ve atıcılık gibi askerî önemi haiz sporların ön plana çıkmasına yol açmıştır. Beden politikaları üzerindeki militarist vurgu, 1938 yılında çıkarılan BTGM Kanunu’nda yer alan “beden terbiyesi mükellefiyeti” ile en üst noktaya çıkmıştır.

Yine 1930’lu yılların biyo-politik vurgularından bir tanesi de iş verimliliği ve üretkenlik ekseninde ortaya çıkmıştır. Endüstrileşen bütün ülkelerde iş veriminin artırılması için beden eğitimi ve spordan faydalanılmak istenmiştir. Bu dönemde Sovyetler Birliği’nden hem maddi hem de

teknik destek alan Türkiye’de, 1934 yılında uygulanmasına başlanılan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı ile başlatılan ağır sanayi hamlesi, nitelikli işçi sorununu doğurmuş ve işçilerin bedensel iyi oluşlarını temin etmek ve verimliliklerini artırmak için kurulan fabrikalarda spor alanları ve kulüpleri oluşturulmuştur. Özellikle Alman ve Sovyet spor uzmanlarının danışmanlığında inşa edilen bu tesislerde, sadece işçilerin bedensel iyilikleri sağlanmıyor, aynı zamanda işçilerin modern bir yaşamı benimsemelerinin de önü açılıyordu. 1935’den sonra çok sayıda fabrikada spor tesisi kurulmuş ve bunlardan birçoğunda spor kulüpleri oluşturulmuşsa da, bu kulüplerin hiçbiri sınıf bilinci geliştirmiş kişilerce yönetilen gerçek birer işçi kulübü niteliğinde değildir. Dahası bu kulüpleri kuran ve yönetenler de yine ayrıcalıklı yönetici sınıfın temsilcileridir.

Bu çerçevede verimli bir işgücüne dönüşen işçiler artık müstakil birer birey olarak değerlerini yitirmekte, ancak topluma sağladıkları fayda oranında değer kazanmaktadır. Bu kolektivist anlayış, yaşamın tüm alanlarına uyarlanmış ve bireyler toplum için -ve dahası toplum üzerinden devlet için- var/anlamı olan parçalar haline dönüştürülmüştür. Kapitalist üretim ilkelerinin hâkim olduğu ulus devletlerde, bireyin biricik olan varlığı kimi zaman ekonomiyi elinde tutan sermaye sınıfının kimi zaman da devlet üzerinden hâkimiyet kuran bürokratik sınıfın çıkarları için feda edilmiştir. Aynı ideolojik yaklaşım kapitalist toplum ilkeleri aleyhinde bir söylemi benimsemiş olan komünist Sovyetler Birliği’nde de görülmektedir.

Bu dönemde çalışma hayatı ile ilgili olarak yapılan yasal düzenlemelerde, belirli sayının üzerinde çalışması bulunan kurumlarda/işyerlerinde, sportif tesislerin inşa edilmesi ve spor kulüplerinin kurulması zorunluluğu getirilmesi de işçi sporları hareketinin etkilerinin bir sonucudur. Buna rağmen işçilerin fiziksel, ruhsal ve toplumsal sağlığını doğrudan etkileyecek olan sportif etkinliklerin

yapılması hususunda, ülkemizde özel ve tüzel kuruluşlar hiçbir zaman yeterince hassas davranmamış, bu etkinlikleri yönetecek, yönlendirecek mahallî ve merkezî teşkilatlar oluşturulmamıştır.

İşçi sporlarının üzerinde durduğu değerlerden olan amatörlük, Cumhuriyet yöneticilerince de benimsenmiş ve profesyonellik devlet tarafından bastırılmıştır. 1926 yılında profesyonel sporla ilgilenenleri, "millet sırtından geçinen asalaklar" olarak tanımlayan Selim Sırrı Tarcan, sporun bireysel menfaatler için değil, sadece toplum faydası için yapılması gerektiğinin altını çizmiştir. 1930'lu yıllarla birlikte futbol ekseninde profesyonellik daha ciddi bir biçimde gündeme gelmiş, ancak yöneticilerin sert eleştirileri nedeniyle profesyonellik konusu uzunca bir süre rafa kaldırılmıştır.

Cumhuriyet döneminin önemli beden eğitimi ve spor pratiklerinden olan Cimnastik Şenlikleri, 23 Nisan ve 19 Mayıs kutlamaları gibi bedensel törenler için de en önemli esin kaynağı işçi sporları olmuştur. Bu tür kitlesel cimnastik gösterilerini ilk olarak ön plana çıkaran işçi sporları hareketleridir. Bu gösteri ve kutlamalar, 1935'li yıllardan itibaren resmi bir çerçevede ele alınmış ve toplumun ulus devlet çevresinde kenetlenmesi için sembolik bir öneme sahip olmuştur. Aynı dönemde faşist ve komünist yönetimlerin de üzerinde önemle durduğu ve stadyumlarda büyük kalabalıkların önünde yapılan bu gösteriler, birçok ideolojik ve militarist sembollerle örülmek suretiyle adeta kutsal ritüellere dönüştürülmüştür. Bu ritüellerin merkezinde ise her zaman toplum nezdinde yüceltilen tek lider bulunmaktadır.

Bu törenlerde tek tip giysileri (ünifforma) ile törene katılan, düzenli sıralar halinde resmigeçit yapan ve yöneticileri selamlayan, aynı zamanda toplu cimnastik gösterileri sergileyen öğrenciler, törende adeta sivil birer asker gibidir. Bu törenlerde yapılan cimnastik gösterilerinin be-

densel sağlık için herhangi bir yararı bulunmadığı gibi, bu gösterilerin sportif bir beceri ile de ilgisi yoktur. Yapılan hareketler çok tekrar ve sıkı bir disiplin altında sıradan bireylerin de kolaylıkla üstesinden gelebileceği niteliktedir. Gösterilere katılanların bireysel bir varlığı, katkısı, özelliği, öznelliği yoktur; ancak bu kişiler orduyu oluşturan her bir asker gibi kolektif bir bedenin parçaları niteliğindedir.

Kadınlar da bayram kutlamaları ve törenler vasıtasıyla daha çok görünür olmaya başlamıştır. 19 Mayıs törenlerinde stadyumlarda yapılan cimnastik gösterilerine katılan kız öğrencilerin fotoğraflarına basında geniş bir biçimde yer verilmiştir. Beyaz, kısa şortları, kolsuz tişrtleriyle cimnastik figürleri yapan, dans eden genç kızları izlemek halk kitlesi için alışıldık bir durum değildir. Böylelikle bir yandan genç kızlar uygulayıcı olarak, diğer yandan ise halk izleyici olarak geleneksel değerlerine muhalif yeni bir pratiğe alıştırılmıştır. Ayrıca bu pratiğin basının yayınladığı fotoğraflar aracılığıyla törenlere fiili olarak katılamayan geniş halk kitlelerine ulaştırılmasına zen gösterilmiştir.

1926 yılından itibaren başlatılan beden eğitimi ğretmeni yetiştirme programları da, realist ve pragmatist eğitim felsefelerini benimsemiştir. Dönemin genel milli eğitim politikalarında olduğu gibi, beden eğitimi politikalarında da amaç bedensel ve zihinsel açıdan zayıf düşen Türk toplumunun hızlı bir biçimde toparlanmasını sağlamak, toplumu bedensel açıdan güçlendirmek, sağlıklı bireylere dönüştürmek ve aynı zamanda da ortak idealler çerçevesinde kenetlenmelerini sağlamaktır.

Sonuç olarak, Cumhuriyet yöneticilerinin aynı lk ekseninde kenetlenmiş bir ulus yaratmak için beden kültürü politikalarına özel bir anlam yüklediği belirtilmelidir. Bu anlamın içeriği belirlenirken dönemin totaliter ve otoriter rejimlerinin (zellikle Almanya ve Sovyetler Birliği'nin) tecrübelerinden fazlaca yararlanılmıştır. Dönem dönem işlevleri, yaklaşımları, dışavurumları, teşkilatlanma mo-

delleri, amaçları farklılık gösterse de, beden kültürü politikalarının Cumhuriyetin faydacı bir temelde ele alınan sosyal politikalar bileşeninin bir parçası olduğu hatırlanmalıdır.

Bu politikaların sağlıklı bir çözümlemesi ve eleştirisi üretilmeden, günümüzde de verimli olacak, kalıcı, çağdaş bir spor politikası yapılması söz konusu olmayacaktır. Nitekim ülkemizde yıllar önce yapılan tartışmaların aynı çerçevede, fakat farklı platformlarda ve farklı ağızlardan tekrar edildiğini görmek, geçmişten ne kadar ders alındığını/ alınmadığını da ortaya koymaktadır.

KAYNAKLAR

DİZİN

- Abalı, A. (1974). *Cumhuriyetimizin 50. Yılında Gençlik ve Spor*. Ankara: T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayını.
- Akın, Y. (2004). *Gürbüz ve Yavuz Evlatlar: Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ankaca, K. (1934). Milli Şerefi Korumak, Spor Ahlakının Birinci Şartıdır. *Spor Postası*, Yıl 1, Sayı 21.
- Aram, K., Hiçyılmaz, E. (2016). *Osmanlı'dan Günümüze Ermeni-Rum-Musevi Kulüpleri ve Sporcuları*. Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, Yayın no: 6, Ankara.
- Asaf, B. (1933). Spor Telakkimiz. *Ülkü*, Cilt 1, No 1, Şubat 1933.
- Asiliskender, B. ve Özsoy, A. (2010). Cumhuriyet Sonrası Kayseri'de Modernleşme: Mekânsal ve Toplumsal Değişim. *İtüdergisi/a mimarlık planlama tasarım*, Cilt 9, Sayı 1.
- Aslan, T. (2008). İkinci Meşrutiyet Düşüncesinin Cumhuriyet'e Tesirleri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 21, Kütahya.
- Aslım, M. (2007). *Modern Bir Toplumda Sporun İşlevi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Atabeyoğlu, C. (1989). *Atatürk ve Spor*. Ankara: Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Yayın no: 90.

- Atabeyoğlu, C. (2001). *Sporda Devlet Mi? Devlette Spor Mu?* Türkiye Millî Olimpiyat Komitesi Yayınları: 7, İstanbul.
- Atabeyoğlu, C. (2003). *Hocamız ve Başkanımız Burhan Felek*. Türkiye Millî Olimpiyat Komitesi Yayınları: 8, İstanbul.
- Atatürkçülük -Birinci Kitap- Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri. (1984). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Atay, F. R. (1935). Spordan İsteddiğimiz Efendice Oyun. *Top Dergisi*, Cilt 3, Sayı 6/58, 30 Aralık 1935.
- Atay, F. R. (1968). *Atatürk Ne İdi?*. İstanbul: Bateş Yayınları.
- Aydemir, Ş. S. (1999). *İkinci Adam*, Cilt 2, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Balcioğlu, İ. (2003). *Sporun Sosyolojisi ve Psikolojisi*. İstanbul: Bilge Yayıncılık.
- Başol, K. (1994). *Türkiye Ekonomisi*. İzmir: Anadolu Matbaası.
- Bedî, M. (1934). Beden Terbiyesi ve Memleketimiz. *Spor Postası*, Yıl 1, Sayı 20, 25 Ağustos 1934.
- Bedî, M. (1934). Devletçiliğimizde Spor. *Spor Postası*, Yıl 1, Sayı 32, 17 Kasım 1934.
- Bekman, M. M. (1934). İnkılâp Türkiyesinde Spor Kulüpleri Değil Spor Birliği Faydalı Olabilir. *Spor Postası*, Yıl 1, Sayı 11, 23 Haziran 1934.
- Bekman, M. M. (1934). Sporda Fertlik ve Cemiyetlik İddialarının Mahiyeti Hakkında. *Spor Postası*, Yıl 1, Sayı 16, 28 Temmuz 1934.
- Bilge, N. (1989). *Türkiye'de Beden Eğitimi Öğretmeninin Yetiştirilmesi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bilir, P. (2008). Yeni Beden Eğitimi Öğretim Programı ve Köy Enstitülerinde Beden Eğitimi Derslerinin Yapılandırma Öğretim Yaklaşımı Açısından Değerlendirilmesi, *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, Cilt 6, Sayı 3, (s. 145-150), Ankara.
- Bora, T. (1996). İnşa Dönemi Türk Millî Kimliği. *Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı: 71.
- Boratav, K. (2003). *Türkiye İktisat Tarihi 1908 - 2002*, İmge Kitapevi, 7. Baskı, Ankara.
- BTUM (1943). *XX. Cumhuriyet Yılında Beden Eğitimi ve Spor*, Çankaya Matbaası, Ankara.
- Bulut, T. (2007). Cumhuriyetin Bir Gençlik Projesi Olarak Kızılay Kampaları. *ÇTTAD*, Cilt 6, Sayı 14
- Cantek, F. Ş. ve Yazar, B. (2009). Erken Cumhuriyet Dönemi Dergi ve Gazetelerinde Spor ve Kadın: 1928 - 1960. *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Güz 2009, Sayı 29, (s. 201-218), Ankara.

- CHP Genel Sekreterliği 19 Mayıs Spor ve Gençlik Bayramı Kutlama Tarihçesi, 1938.
- Cicioğlu, H. (1985). *Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk ve Orta Öğretim*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Clark, T. (2004). *Sanat ve Propaganda*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Mayıs 1935, 20 Mayıs 1936.
- Çağlar, B. K. (1933). *Ülkü Dergisi*.
- Çapan, M. Ş. (1999). *Türk Sporunda Selim Sırrı Tarcan*. Muğla: Ünyay Yayınları.
- Çavdar, T. (1999). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Çelik, H. S. (2010). *Atatürk Döneminde Halk - Devlet İlişkileri (1923-1938)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Daver, A. (1929). Sporda Centilmenlik. *Türk Spor*, Yıl 1, Sayı 3, 17 Ekim 1929.
- Daver, A. (1929). Bizde Futbol Nasıl Başladı?. *Türk Spor*, Yıl 1, Sayı 6, 7 Kasım 1929.
- Deniz, Ö. (2005). *Atatürk Dönemi'nde Çalışma Hayatı ve 3008 Sayılı İş Kanunu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir.
- Dever, A. (2010). *Spor Soylojisi, Tarihsel ve Güncel Boyutlarıyla Spor ve Toplum*. İstanbul: Başlık Yayın Grubu.
- Devlet Planlama Teşkilatı (1979). *Beden Eğitimi ve Spor Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Yayın no: DPT: 1668 - ÖİK: 290.
- Doğu, G. (2011). *Spor Yönetimi ve Organizasyon Temelleri*. (s. 227-246). İçinde: N. Mirzeoğlu, (Ed.). *Spor Bilimlerine Giriş*. Ankara: Spor Yayınevi.
- Dost, S. (2007). *Fotoğraf ve İdeoloji: Ülke Dergisi Örneği (1941-1950)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Durkheim, E. (2004). *Ahlâk Eğitimi*. (çev. O. Adanır). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Duru, K. N. (1938). *Kemalist Rejimde Öğretim ve Eğitim*. Ankara: Kanaat Kitabevi.
- Eco, U. (1998). *Beş Ahlak Yazısı*. (Çev. Kemal Atakay), Ankara: Can Yayınları.
- Eldem, V. (1970). *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*. İstanbul: T.İ.B. Yayınları.

- Ergin, O. (1977). *Türkiye Maarif Tarihi*. Cilt 4, İstanbul: Eser Matbaası.
- Ertan, T. F. (1994). *Kadrocular ve Kadro Hareketi*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ertunç, A. C. (2005). *Cumhuriyetin Tarihi Yaşadıklarımızın Dünü-Bugünü*, İstanbul: Pınar Yayınları.
- Felek, 1983, s. 51-22, Akt. Akgül, L. H. (2001). Cumhuriyet Dönemi Spor Adamlarından Burhan Felek. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 17, Sayı 49.
- Fetgeri, A. (1930). Spor Kulübü Milli Bir Mekteptir. *Türk Spor*, Yıl 2, Sayı 14, 2 Ocak 1930.
- Fetgeri, A. (1930). Kadınlarımız ve Spor. *Türk Spor*, Yıl 2, Sayı 8/60, 20 Kasım 1930.
- Fırat, A. H. (2005). *Bir Dönem Tartışmalarının Seyri; 1932-1935 Yıllarında Matbuat Tartışmaları Bağlamında Kadro, Kooperatif ve Fikir Hareketleri Dergileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Fişek, K. (1985). *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Fişek, K. (1998). *Devlet Politikası ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Dünya'da ve Türkiye'de Spor Yönetimi*. Ankara: Bağırğan Yayınevi.
- Fomina, M. (2009). *Sovyetler Birliği'nin İç ve Dış Politikasında Beden Terbiyesi ve Sporun Rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Güçlü, M. (2001). Avrupa, Amerika Birleşik Devletleri, Çin ve Türkiye'de Beden Eğitimi ve Sporun Gelişimi. *Milli Eğitimi Dergisi*, Sayı: 150, (s. 33-38), Ankara.
- Gülbahar, G. (2006). *Cumhuriyet Dönemi (1920-1950) Türk Eğitim Sisteminin Felsefi Temelleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Gürsoy, N. (1998). Sağlık, gençlik, güzellik. Ed. U. Tanyeli, *Üç Kuşak Cumhuriyet*. İstanbul : Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1998.
- Güven, Ö. (1996). Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Beden Eğitimi ve Spor Öğretmeni Yetiştiren Okulların Eğitimini Hazırlayıcı Çalışmalar. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2, Nisan 1996.
- Güven, Ö. (1999). Osmanlı'dan Cumhuriyete Gençlik ve Spor Bayramları. *Toplumsal Tarih*, Sayı 65, Mayıs 1999.
- Güzel, M. Ş. (1993). *Türkiye'de İşçi Hareketi (Yazılar-Belgeler)*. İstanbul: Sosyalist Yayınlar.

- Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları HÜlasaları, 1934.
- Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları HÜlasası, 1935.
- Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları HÜlasası, 1936.
- Heper, M. (1974). *Bürokratik Yönetim Geleneği*, Ankara: ODTÜ İdari İlimler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Hitler, A. (2005). *Kavgam*. (çev. H. C. Yalçın). İstanbul: Manifesto Yayınları.
- İlikan, C. G. (2006). *Tuberculosis, Medicine and Politics: Public Health in the Early Republican Turkey*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi University Atatürk Institute for Modern Turkish History.
- İspir, E. G. (1987). *Atatürk Gençlik ve Spor*. İçinde: *Atatürk ve Gençlik*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Kanok, İ. (1934). Her Şey Atatürk'ten Yalnız Atatürk'ten, *Spor Postası*, Yıl 1, Sayı 35.
- Kanok, İ. (1935). Amatörlük ve Profesyonellik. *Spor Postası*, Yıl 3, Sayı 47, 2 Mart 1935.
- Kanok, İ. (1935). Gençlik Teşkilatı Nasıl Olacak? *Spor Postası*, Yıl 3, Sayı 54, 20 Nisan 1935.
- Karaer, İ. (1992). *Türk Ocakları (1912-1931)*. Ankara: Türk Yurdu Yayınları.
- Karaküçük, S. (ed.) (1992). *Türk Spor Kurumu Dergisi (1936-1938) Seçilmiş Makaleleri*. Ankara: 72 TDFO.
- Karaküçük, S. (1999). Osmanlı'da İzciliğin Paramiliter Görünümü. *Selçuk Üniversitesi Osmanlı'da Spor Sempozyumu*, Konya, Mayıs 1999.
- Karlıkl, İ. (1967). Türk Ocağı ve Hamdulillah Suphi. *Türk Yurdu (yeni seri)*, Cilt 6, Sayı 2.
- Kaya, A. (2010). *Türk Siyasî Tarihinde CHP'nin Gençlik Kolları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Keyder, Ç. (1989). *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*. (çev. Sabri Tekay). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kırmızı-Beyaz Dergisi*, Falih Rıfkı Atay'ın bir anısından, 22 Kasım 1939.
- Kocabaş, E. (2006). *Political Change and Working Class Formation Between 1945 - 1960 in Turkey*. Unpublished Master of Arts Thesis, Boğaziçi University Atatürk Institute for Modern Turkish History, İstanbul.
- Koçak C. (1989). "Siyasal Tarih (1923-1950)", *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye (1908-1980)*, Cem Yayınevi, İstanbul, s. 116-117.

- Konar, E. (2003). Çocuk Siyaseti ve Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi. *Tarih ve Toplum Dergisi*, Cilt 40, Sayı 235.
- Kongar, E. (2005). *21. Yüzyılda Türkiye*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Korkmaz, Z. (haz.) (2000). *Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2007). *Ankara 19 Mayıs Stadyumu'nu (Ankara Milli Stadi'ni) Okumak: Erken Cumhuriyet Döneminde Mekân, Toplumsal Yaşantı ve İdeoloji İlişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Köker, L. (1996). Kimlik Krizinden Meşruluk Krizine Kemalizm ve Sonrası. *Toplum ve Bilim Dergisi*. Sayı: 71.
- Köy Enstitüleri Programları (1936-1953)*, (2004). Ankara: Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları.
- Landau, J. M. (1999). *Pantürkizm*. (çev. Mesut Akın), İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Maarif Vekilliği Tebliğler Dergisi*, 1939.
- Makal, A. (1999). *Türkiye'de Tek Parti Döneminde Çalışma İlişkileri: 1920-1946*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Maksudyan, N. (2005). *Türklüğü Ölçmek*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Mardin, Ş. (1994). *Türkiye'de Din ve Siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meşeci, F. (2007). *Cumhuriyet Sonrası Türk Eğitim Sisteminde Ritüeller: Kuramsal Bir Çalışma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Mirzeoğlu, N. (Ed.) (2011). *Spor Bilimlerine Giriş*. Ankara: Spor Yayınevi.
- Morpa Spor Ansiklopedisi* (1997). Atatürk ve Spor. Cilt 1, İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Orhan, İ. (2011). *Siyaset Spor Sermaye İmparatorluğu*. İstanbul: Tarihçi Kitabevi.
- Mosse, L. G. (1991). *The Nationalization of the Masses*. Ithaca: Cornell University Press.
- Özbudun, E. (1997). Milli Mücadele ve Cumhuriyetin Resmi Belgelerinde Yurttaşlık ve Kimlik Sorunu. Ed. N. Bilgin, *Cumhuriyet Demok-rasi Kimlik*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Özdemir, Y., Aktaş, E. (2011). Halkevleri (1932'den 1951'e). A.Ü. *Türkiy-yat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 45.
- Özdoğan, G. G. (2002). "Turan"dan "Bozkurt"a, *Tek Parti Döneminde Türkçülük, (1931-1946)*. (çev. İsmail Kaplan) İstanbul: İletişim Yayınları.

- Özer, M. H. (2010). *Osmanlıdan Cumhuriyete Devlet Eli İle Milli Tüccar Oluşturma Politikalarında Bankacılık Sektörünün Yeri: İş Bankası Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özmaden, H. (1999). *Cumhuriyet Dönemi İlk Spor Teşkilatı Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (1922-1936)'nın Yapılanma Sürecinde Beden Eğitimi ve Sporun Fonksiyonları, Fonksiyonlardaki Değişimler ve Toplumsal Hayata Etkileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özmaden, M. (2010). Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı (TİCİ) dönemi milli ruh ve milli temsil, siyasî ve milli propaganda ile ülkeyi tanıma-tanıma çabaları. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* .Cilt 7, Sayı 1.
- Öztürkmen, A. (2006). *Türkiye'de Folklor ve Milliyetçilik*, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Parla, T. (1992). *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları Cilt: 3, Kemalist Tek Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Ok'u*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Remzi, D. (1934). Milli Spor Temaslarından Vazgeçmeli, *Spor Postası*, Yıl 1, Sayı 22.
- Remzi, D. (1934). Bugünkü Spor, *Spor Postası*, Yıl 1, Sayı 16, 28 Temmuz 1934.
- Resmi Gazete, 28 Ekim 1923, sayı: 28.
- Safa, N. (1934). Bir Memleket Meselesi İçin Söz İstiyorum. *Spor Postası*, Yıl 1, Sayı 23.
- Savcı, E. H. (1935). Şimdi Müsterih Oldum. *Top Dergisi*, Yıl 2, Sayı 11, 8 Şubat 1935.
- Sümer, R. (1989). *Sporda Demokrasi; Belgeler/Yorumlar*. Şafak Matbaası, Ankara.
- Şahin, K. (2004). Devletin Varlık Şartları Bağlamında Ulus Devlet Modeli. Ed. A. V. Can ve K. Şahin, *Tarih Siyaset İktisat Yönetim*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları
- Şahin, M. Y. (2011). *Türkiye'de Spor Siyaset Etkileşimi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şeneken, S. (2009). *1930'lu Yıllarda İzmir'de Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlekeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.
- Talas, C. (1991). *Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tan Gazetesi*, 25 Mayıs 1935, 20 Mayıs 1936.

- Tanilli, S. (1996). *Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz?* İstanbul: Cem Yayınevi.
- Tarcan, S. S. (1925). *Prag Spor Pedagojisi Kongresi ve Seyahat İntibaları*, İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Tarcan, S. S. (1932). *Beden Terbiyesi; Oyun, Cimnastik, Spor*. İstanbul: Devlet Basımevi.
- Taşkesenlioğlu, M. Y. (2007). *Milli Mücadele Döneminde Gençlik Teşkilatları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Erzurum.
- Tayga, Y. (1990). *Türk Spor Tarihine Genel Bakış*. Ankara: GSGM Yayınları.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, 1938.
- Temizhan, O. (2006). *Halkevleri ve Halkevlerinin 1932-1940 Arası Eğitim Faaliyetleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tezel, Y. S. (2002). *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi*. Ankara: Yurt Yayınları.
- TİCİ Üçüncü Umumi Kongresi Raporu*, (1927). İstanbul: TİCİ Yayını, Milli Matbaa.
- TİCİ Dördüncü Umumi Kongresi Raporu*, (1928). İstanbul: TİCİ Yayını, Akşam Matbaası.
- TİCİ Altıncı Umumi Kongresi Raporu*, (1933). İstanbul: TİCİ Yayını, Devlet Matbaası.
- TİCİ Teşkilat ve Nizamat-ı Umumiye* (1923). İstanbul: TİCİ Yayını, Ahmet İhsan Matbaası.
- Timuçin, A. (1993). *Estetik*, İstanbul: İnsancıl Yayınları.
- TMOK Dergisi* (1972). Türk Sporunun Örgütlenmesinin 50. Yılı Dönümü (1922-1972). Sayı 6. Nisan 1972.
- Resmi Gazete*, No 64, 10 Mart 1924.
- Toker, H. (2006). *Mütareke Döneminde İstanbul Rumları*. Ankara: Genelkurmay Basımevi. *Top Dergisi* (1935), CHP ve Spor, Yıl 2, Sayı 25.
- Top Dergisi* (1935), Sporun İlerlemesi Yolunda TİCİ Umumi Merkezi Spor İşleri Etrafında Yeni Bazı Kararlar İttihaz Etti, Yıl 2, Sayı 11, 8 Şubat 1935.
- Toprak, Z. (1986). Tanzimattan Cumhuriyet'e Osmanlı Ekonomisinde Gelişmeler: Tarım, Ticaret, Sanayi. *1885-1985 Türkiye Ekonomisinin 100 Yılı ve İzmir, İzmir Ticaret Odası Sempozyumu*.
- Tökin, İ. H. (1946). *Türkiye'de Sanayi I*. Ankara: DİE Yayınları.
- Tunaya, T. Z. (1952). *Türkiye'de Siyasî Partiler*. İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları Basımevi.

- Tuncay, M. (1981). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin kurulması (1923-1931)*. Ankara: Yurt Yayınları.
- Türk Spor* (1929). Mıntıka Kongresi Yeni Merkez ve Spor Heyetini İntehap Etti, Yıl 1, Sayı 4, 24 Ekim 1929.
- Türk Spor* (1929). Hayalimdeki Sporcu. Yıl 1, Sayı 4, 24 Ekim 1929.
- Türk Spor* (1929). Spor İşlerimiz ve Halk Fırkası, Yıl 1, Sayı 13, 26 Aralık 1929.
- Türk Spor* (1930). Güzellik Şampiyonu, Yıl 2, Sayı 18/30, 30 Ocak 1930.
- Türk Spor* (1930). Stad ve Hastahane, Yıl 2, Sayı 9/61, 27 Kasım 1930.
- Türk Spor* (1931). Büyük Türkiye Spor Kongresi Ankara'da Toplandı, Yıl 2, Sayı 15/67, 8 Ocak 1931.
- Türk Spor* (1931). Güzel Vücut, Yıl 2, Sayı 32/84, 7 Mayıs 1931.
- Türk Spor* (1932). Pehlivanlar Amatör mü, Profesyonel mi?, Yıl 3, Sayı 16/20, 16 Ocak 1932.
- Türk Spor* (1932). Esat ve Recep Beylerin Nutukları, Yıl 3, Sayı 38/142, 25 Haziran 1932.
- Türk Spor* (1933). Seçme Takım..., Yıl 4, Sayı 24/179, 11 Mart 1933.
- Türk Spor* (1933). Seçme takım, Saçma Takım Haline İntihap Etti, Yıl 4, Sayı 26/181, 25 Mart 1933.
- Türk Spor Dergisi*, "Kadınlara Hangi Sporlar Yasak?", Anonim, 10 Haziran 1933.
- Türkiye Kızılay Cemiyeti (1935), *1933-1934 Hesab Devresi İçinde Merkezi Umumi Tarafından Yapılan İşleri Bildiren Rapor*, Ankara: Ulus Basımevi, Ankara.
- Ulus*, 19 Mayıs 1937, 20 Mayıs 1937.
- Unat, F. R. (1964). *Türk Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Ural, T. (2008). *1930-1939 Arasında Türkiye'de Adab-ı Muaşeret, Toplumsal Değişme ve Gündelik Hayatın Dönüşümü*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Uzun, H. (2010). Milletin İradesiyle Oluşan Bir Bayram: Atatürk'ü Anma 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı ve Atatürk Döneminde Kutlanışı. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Cilt 6, Sayı 24.
- Üstün, M. (2007). *Korparatizm Kuramı Açısından Türkiye Endüstri İlişkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Vural, İ. Y. (2008). Atatürk Dönemi Maliye Politikaları: Liberal İktisattan Karma Ekonomiye. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 20, (s. 77-114), Kütahya.

- Yazıcı, A. G. (2002). *Atatürk Düşüncesinde Gençlik Eğitim ve Spor*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Yeşilkaya, N. G. (2004). Halkevleri. Ed. A. İnsel, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce, Kemalizm*, Cilt 2, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yıldırım, Y. (2008). Yeni Başkent’in Sportif Yüzü: Ankara Demirspor. *Mülkiye*. Cilt 32, Sayı 261.
- Yıldız, D. (1979). *Türk Spor Tarihi*. İstanbul: Eko Matbaası.
- Yılmaz, H. (2007). *Michel Foucault’un Biyo-İktidar Kavramı Çerçevesinde Nazi Dönemi Propaganda Belgesellerinin Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Yücel, H. A. (1993). *Millî Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçler*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yücel, H. A. (1994). *Türkiye’de Orta Öğretim*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Dizin

A

anti-demokratik 24, 79
anti-sosyalist 24

B

beden eğitimi 9, 10, 11, 12, 14, 37,
38, 39, 40, 44, 46, 48,
49, 50, 51, 52, 55, 58, 60,
65, 66, 67, 92, 93, 94,
101, 103, 104, 105, 108,
109, 110, 113, 117, 124, 126,
127, 128, 130, 131, 133,
135, 137, 138, 141, 146,
147, 158, 161, 172, 174,
183, 184, 185, 186, 188,
189

Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü
13, 73, 79, 137

biyo-politik 115, 123, 133, 186
bürokrasi 23, 27, 28, 29

C

Cemiyet 97, 98
CHP 6, 11, 18, 22, 23, 24, 52, 57,
58, 59, 60, 61, 68, 70, 72,
73, 74, 76, 79, 82, 83, 86,
90, 92, 93, 96, 99, 124,
126, 142, 151, 152, 157, 171,
193, 195, 197, 198
cimnastik 48, 89, 90, 92, 93, 94,
104, 105, 128, 129, 134,
135, 147, 148, 149, 150,
152, 153, 154, 170, 181,
185, 188, 189

Cumhuriyet Halk Partisi 82, 151

D

devlet 4, 19, 20, 24, 30, 32, 41,
71, 73, 76, 96, 137, 140,
192, 193, 194, 195, 197,
198

Devletçilik ideolojisi 23

E

ekonomi 11, 22, 27, 28, 33, 79
ekonomi politikaları 22, 79
erken Cumhuriyet dönemi 13, 14,
79, 113, 121, 123, 141

F

faşist 23, 24, 90, 105, 131, 141,
188
felsefi 11, 57
futbol 11, 14, 82, 132, 136, 143,
144, 146, 163, 175, 176,
177, 178, 179, 180, 186,
188

G

gayri-müslim 128
Genç Erkek Hıristiyanlar Cemiyeti
6, 97
gençlik 11, 52, 53, 59, 60, 88,
89, 99, 128, 130, 131, 132,
140, 161, 167, 171, 173, 194
gençlik ve spor 59, 89

H

Halkevleri 6, 53, 76, 77, 87, 89,
90, 91, 92, 93, 179, 180,
184, 196, 198, 200

İ

ideoloji 17, 24, 48, 155
İktisat 19, 30, 31, 33, 81, 135,
192, 197

K

kemalizm 4, 19, 21, 24, 87, 91,
196, 200
Köy Enstitüleri 6, 53, 93, 94, 184,
196
kültürel 11, 25, 29, 101, 136
kültür politikaları 11, 16, 158, 160

M

militarist 130, 186, 188

milli 17, 19, 21, 24, 30, 31, 35, 39,
41, 46, 49, 50, 69, 71, 73,
86, 89, 91, 96, 99, 109,
116, 149, 156, 158, 167,
176, 178, 179, 180, 191,
192, 194, 195, 196, 197,
198, 199, 200
milliyetçi 4, 18, 20, 21, 24, 48,
86, 115, 130, 162, 183
modernite 19, 107, 110
mülkiyetçi 24

O

Olimpiyat Oyunları 12, 72, 73
osmanlılık 15, 19
Osmanlı İmparatorluğu 13, 15,
27, 48, 58, 64, 95, 99,
102, 103, 105, 107, 115,
169, 193

P

pan-islamizm 15
para-militer 60, 78, 130, 131, 169
politika 16, 30, 33, 111, 113, 117,
119, 121, 125, 183, 184

R

reform 13, 22

S

sistem 2, 11, 17, 156
siyasî 11, 16, 19, 21, 23, 24, 25,
27, 28, 29, 31, 41, 51, 58,
59, 70, 79, 81, 113, 117,
127, 174, 176, 177, 182, 197
sosyal 10, 11, 20, 40, 53, 64, 83,
85, 91, 100, 102, 107, 108,
110, 111, 112, 113, 115, 122,
136, 138, 156, 183, 190
sosyo-ekonomik 28
spor 10, 11, 12, 13, 14, 35, 37, 39,
40, 42, 43, 45, 46, 48,
50, 51, 54, 58, 59, 60, 61,
63, 64, 65, 66, 67, 68,
69, 70, 71, 72, 74, 75, 76,
77, 78, 79, 80, 82, 83, 84,

86, 89, 90, 91, 92, 93, 94,
95, 96, 97, 101, 102, 103,
104, 105, 106, 107, 108,
109, 110, 111, 112, 113, 114,
117, 118, 119, 120, 122, 123,
124, 126, 127, 128, 131,
132, 133, 135, 136, 137,
138, 139, 140, 141, 143,
144, 145, 146, 147, 148,
149, 151, 152, 157, 159,
160, 161, 162, 163, 166,
167, 168, 169, 170, 171,
172, 173, 174, 175, 176, 177,
178, 179, 181, 182, 184,
185, 186, 187, 188, 190,
201, 202

spor kulüpleri 6, 53, 95, 192
spor politikaları 11, 64, 110, 112,
113, 185
spor yöneticileri 12

Ş

şiddet 11

T

tasarruf 31
tek parti dönemi 13, 54
türkçülük 15, 16, 18, 89, 196
Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı
13, 58, 65, 68, 197
Türk Ocakları 6, 22, 85, 86, 87,
88, 93, 131, 195
Türk Spor Kurumu 13, 40, 71, 79,
83, 104, 109, 132, 152,
157, 195

U

ulus kimliği 11, 105

Y

yönetici 10, 16, 37, 78, 95, 111,
113, 158, 185, 187
yurttaşlık 17, 18